

Kirsti Nevalainen

KUINKA HYVÄSTÄ TULI PAHA?

MYTTISEN KÄÄRMEEN USKONNONHISTORIAA

KUINKA HYVÄSTÄ TULI PAHA?

Myyttisen käärmeen uskonnonhistoriaa

Eksegetiikan
pro gradu -tutkielma
Joensuun yliopisto
Ortodoksisen teologian laitos
Elokuu 1997

Kirsti Nevalainen

ISBN 978-952-88-1911-0

© 1997 Kirsti Nevalainen

All rights reserved

Painopaikka: PunaMusta Oy

Tiedekunta - Faculty Humanistinen tiedekunta		Laitos - Department Ortodoksisen teologian laitos	
Tekijä - Author Kirsti Nevalainen			
Työn nimi - Title KUINKA HYVÄSTÄ TULI PAHA? Myyttisen käärmeen uskonnonhistoriaa			
Oppiaine - Subject Vanhan testamentin eksegetiikka			
Työn laji - Level eksegetiikan pro gradu -tutkielma		Aika - Month and Year elokuu 1997	Sivumäärä - Number of Pages 106 + 6
Tiivistelmä - Abstract Kamppailumyytit, joissa Jumala taistelee lohikäärmettä vastaan, syntyivät Lähi-idässä noin 1400-1100 eKr. Ne olivat levinneet erilaisina variaatioina kaikkialle silloiseen maailmaan. Myös Vanhassa testamentissa on säilynyt katkelmia Jahven taistelusta meren lohikäärmettä vastaan ennen kaikkea psalmeissa, Jobin kirjassa ja profeettakirjoissa. Kamppailumyyttiä käytettiin historiallistettuna eli kuvaamaan Israelin ja Juudan valtakunnan taistelua viholliskansoja vastaan. Myös apokalyptiikassa lohikäärme kuvasi lopun ajan viholliskansaa. Syntiinlankeemuskertomuksessaan Jahvisti polemisoi jumalatar Asheran palvontaan liittyvää hedelmällisyyskulttia vastaan. Jahvisti antaa hedelmällisyyskultin esiintyä käärmeen hahmossa. Jahvistin mukaan osallistuminen käärmejumalattaren hedelmällisyyskulttiin ei tee ihmistä jumalten kaltaiseksi, vaan se tuo mukanaan kuolemaa ja kärsimystä. Jahvisti antoi uuden, indoeurooppalaisen hengen mukaisen teologisen tulkinnan vanhalle kanaanilaiselle myytille. Lähi-idässä käärme symboloi jumalatarta pronssi- ja rautakaudella. Käärmejumalatar antoi hedelmällisyyttä, pitkää ikää, ikuista elämää, parantavia voimia ja viisautta. Tämän lisäksi käärmejumalatarta palvottiin kuolleiden valtakunnan hallitsijana. Lähi-idän alkuperäisasukkaiden keskuudessa jumalatar oli yleensä pääjumaluus valtion virallisessa kultissa varhais- ja keskipronssiajalla. Siirryttäessä myöhäispronssiajalle jumalatar menettää pääjumaluuden asemansa uusille sodan ja myrskyn jumalille kuten Baalille ja Rešepille. Indoeurooppalaisten heimojen kotimaa oli todennäköisesti Etelä-Venäjä Kaspianmeren ympäristössä. Noin 2200 eKr. indoeurooppalaiset kansat alkoivat siirtyä etelään, itään ja länteen. Lähi-idään he tunkeutuivat toisella vuosituhannella eKr. Nämä kansat valloittivat koko Lähi-idän 1600-luvulta eKr. alkaen. Indoeurooppalaisilla kansoilla oli perusluonteinen myytti kamppailusta kolmipäistä käärmettä vastaan. Käärme symboloi alkuperäisasukkaita ja heidän jumaluuksiaan. Myyteissä indoeurooppalainen sodan ja myrskyn jumala tappaa kolmipäisen käärmeen, joka kuvaa vanhan järjestyksen mukaista jumaluutta. Indoeurooppalaiset tulkitsivat nyt käärmeen pahuuden edustajana, jonka sodan ja myrskyn jumala kukistaa. Lohikäärmekamppailumyytit heijastavat taistelua indoeurooppalaisten valloittajien ja alkuperäisasukkaiden välillä. Samoin Jahvistin syntiinlankeemuskertomus Genesisissä on ymmärrettävä tuon ajan yleisestä indoeurooppalaisesta kulttuuritaustasta käsin. Jahvisti antaa vanhalle kanaanilaiselle myytille uuden teologisen tulkinnan. Genesisin kertomuksessa Jumala ei tapa käärmettä kuten kamppailumyyteissä, vaan kiroaa sen. Jahvisti riistää käärmeeltä jumalallisuuden ja alentaa sen maassa ryömiväksi ja tomua syöväksi matelijaksi.			
Avainsanat - Keywords lohikäärmekamppailu, paratiisin käärme, käärmejumalatar, indoeurooppalaiset			
Säilytyspaikka - Where deposited Ortodoksisen teologian laitos			
Muita tietoja - Further information			

SISÄLTÖ

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkimushistoriaa	1
1.2. Tutkimustehtävä ja -menetelmä	5
2. VANHAN TESTAMENTIN KÄÄRME JUMALAN VIHOLLISENA	8
2.1. Lohikäärme ja sen paralleeli-ilmaisut	8
2.2. Kamppailumyytin erilaiset kontekstit	10
2.2.1. Luominen	10
2.2.2. Israelin taistelu viholliskansoja vastaan	12
2.2.3. Apokalyptiikka	14
2.3. Mitä lohikäärme symboloi?	16
2.4. Kamppailumyytin merkitys	18
2.5. Käärme luomis- ja syntiinlankeemuskertomuksissa	23
2.5.1. Luomiskertomus <i>Tiāmat</i> -myytin muunnelmana	23
2.5.2. Kantaäiti Eeva ja käärme	27
2.5.3. Jahvisti kritikoi kanaanilaisia hedelmällisyyskultteja	32
2.6. Yhteenveto	36
3. KÄÄRMEEN PALVONTA LÄHI-IDÄSSÄ	38
3.1. Käärmejumalattaren historiaa	38
3.1.1. Arkeologisia todisteita käärmekultista	38
3.1.2. Poliittis-taloudellinen järjestelmä	41
3.1.3. Matrilineaalisia yhteiskuntia	43
3.2. Jumalattaren palvonta Israelissa	46
3.2.1. Jahven “puoliso” Ashera	46
3.2.2. Jahve yksin -liike	49
3.3. Yhteenveto	51
4. VALLOITTAJIEN UUSI TULKINTA KÄÄRMEESTÄ	53
4.1. Indoeurooppalaiset kansat	53
4.1.1. Heettiläiset	53
4.1.2. Hurrilaiset	54
4.1.3. Kassilaiset	56
4.1.4. Hyksot	56
4.2. Valloittajat tuovat mukanaan uuden kulttuurin	57
4.2.1. Uskonto	57
4.2.2. Yhteiskuntamuoto	60
4.2.3. Kamppailumyytit uskonnollis-poliittisena propagandana	61
4.3. Yhteenveto	65

5. ISRAELILAISET OMAKSUIVAT INDO-EUROOPPALAISEN KÄÄRMETULKINNAN	68
5.1. Israelilaisten etniset yhteydet indoeurooppalaisiin	68
5.1.1. Patriarkat osana hyksojen kansainvaelluksia?	68
5.1.2. Hapirut ja heprealaiset	70
5.1.3. Indoeurooppalaisia heimoja asuttamassa Palestiinan vuoristoaluetta	77
5.2. Israelilaisten kulttuuriyhteydet indoeurooppalaisiin	80
5.2.1. Patriarkkakertomusten ja hurriilaisten lakitekstien paralleeleja	80
5.2.2. Silon, Betelin ja Jerusalemin kulttien heettiläisiä piirteitä	82
5.2.3. Vanhan testamentin kamppailumyytit ehkä jebusilaista alkuperää	84
5.2.4. Jahvistin tulkinta paratiisin käärmeestä myötäilee indoeurooppalaista käärmeselitystä	85
5.3. Yhteenveto	87
 6. JOHTOPÄÄTÖKSET	 89
 7. LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	 93
7.1. Lähteet ja apuneuvot	93
7.1.1. Kirjalliset lähteet ja apuneuvot	93
7.1.2. Suulliset lähteet	94
7.2. Kirjallisuus	94

LIITTEET

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimushistoriaa

Kristillisessä kulttuuripiirissä käärmettä pidetään yleensä pahuuden symbolina. Vanhassa testamentissa on säilynyt katkelmia Jahven taistelusta meren lohikäärmettä vastaan ennen kaikkea psalmeissa, Jobin kirjassa ja profeettakirjoissa. Tätä lohikäärmettä nimitettiin monin eri tavoin: *Leviātan*, *Rāhāb*, *Tannīn*, *Yām*, *Nāhār*, *Nāhāš* tai *Bashan*. Käärme esiintyy myös Genesiksen syntiinlankeemus-kertomuksessa, jossa se houkuttelee ensimmäiset ihmiset syntiin ja kapinaan Jumalaa vastaan. Kristillinen traditio samastaa alkuajan kosmisen taistelun lohikäärmeen ja Eedenin puutarhan viettelijäkäärmeen. Ne edustavat langennutta enkeliä, Saatanaa, joka käärmeen hahmossa houkutteli Aadamin ja Eevan lankeamaan syntiin.¹

Viime vuosisadan lopulta lähtien uskonnonhistoriallinen koulukunta on verrannut Vanhan testamentin alkukertomuksia ja muuta aineistoa Lähi-idän mytologiaan. Vanhan testamentin kosmogoniat ja syntiinlankeemuskertomus ovat yhteistä itämaista kulttuuriperintöä Israelin naapurikansojen kanssa. Uskonnonhistoriallisen koulukunnan uranuurtajia oli H. Gunkel, joka oli vertailevan kirjallishistoriallisen tutkimuksen tienraivaajia. Gunkel pitää Vanhan testamentin lohikäärmekamppailumyytin esikuvana babylonialaista eeposta *Enūma elish*, jossa Marduk-jumala surmaa meren jumalattaren *Tiāmatin*. Tämä jumalatar kuvattiin lohikäärmeenä, jonka kahtia halkaistusta ruumiista Marduk luo taivaan ja maan. Israelissa tämän meren lohikäärmeen nimenä oli *Leviātan*, *Rāhāb* tai *Tannīn*. Gunkelin mukaan lohikäärmekamppailuteemaa käytettiin luomista kuvattaessa: voitettuaan alkuajan kosmisessa taistelussa käärmeen Jumala luo järjestyneen kosmoksen. Mutta kamppailumyyttiä käytettiin myös historiallistettuna. Lohikäärme saattoi edustaa vieraita jumaluuksia, jotka olivat tuttuja israelilaisille, mutta joiden palveleminen tuomittiin epäjumalanpalveluksena, tai lohikäärme kuvasi Israelin ja Juudan kuningaskunnan viholliskansoja. Myös apokalyptinen käärme symboloi Jahvelle vihamielistä valtakuntaa.²

---

¹ Irenaeos, 266-296; Ilm. 12:9-15; 20:2.

² Gunkel 1895, 40-48.

C. Westermann kritikoit Gunkelin kamppailumyytin tulkintaa, jonka mukaan lohikäärme kamppailuteemaa käytettiin luomista kuvattaessa. Westermannin mukaan myytti Jumalan taistelusta käärmettä vastaan ei liity ollenkaan luomiseen. Sumerilaisissa luomiskertomuksissa taivaan, maan ja ihmisen luomiseen ei liity minkäänlaista kamppailua Jumalan ja lohikäärmeen välillä. Jumalten välinen taistelu herruudesta panteonissa ja luomisteema on liitetty toisiinsa vasta babylonialaisella ajalla. Ei Ugaritin eikä Egyptin mytologisissa teksteissä ole havaittavissa yhteyttä jumalten taistelun ja luomisen välillä. Jumalten välisellä kamppailulla on pikemminkin jo itsessään kosmogoninen merkitys: se heijastaa vanhan järjestyksen edustajien, i. alkuperäisasukkaiden taistelua voitokkaita maahantunkeutujia vastaan, jotka perustavat uuden järjestyksen.³ Myös sellaiset tutkijat kuin J. Soggin ja H. Ringgren ovat samaa mieltä Westermannin kanssa siitä, ettei sumerilaisissa luomiskertomuksissa esiinny kamppailumotiivia.⁴

Uusimpia tutkimuksia lohikäärme kamppailuteemasta on tehnyt J. Day. Dayn mukaan huomattava osa Vanhan testamentin teksteistä, joissa puhutaan Jahven taistelusta käärmettä vastaan, liittyy luomiseen. Tässä asiassa Day on samaa mieltä Gunkelin kanssa. Mutta mallina ei ole babylonialainen eepos *Enūma elish* kuten Gunkel oletti, vaan kanaanilaiset esikuvat.⁵ Dayn mielestä kamppailumyyttiä käytettiin Vanhassa testamentissa myös historiallistettuna kuvaamassa kansojen välistä taistelua. Lohikäärme viittasi Egyptiin, Assyriaan, Babyloniaan tai ylipäätään Israelin ja Juudan viholliskansoihin. Dayn mukaan

---

³ Westermann 1974, 42-47.

⁴ Soggin 1975, 123-124; Ringgren 1990, 94.

⁵ Day 1985, 4-5. Tosin Dayn tulkinnassa on pieni ristiriita, jota hän ei pysty selvittämään. Ugaritin teksteissä kamppailuteema ei liity luomiseen, vaan se kuvaa jumalten välistä taistelua. Ugaritin tekstit kertovat taistelusta *Motia*, *Yāmia* ja *Lotania* vastaan. Tässä kamppailussa keskeinen teema on taistelu vallasta panteonissa eli siitä, kenestä tulee jumalten kuningas (Walls 1992, 7). Ugaritin tekstit (CTA 6.5.1-10, teksti nro 15) ilmoittavat, että *Yām* ja *Mot* ovat jumalatar *Atīratin* poikia, joita vastaan myrskyn jumala Baal taistelee (Maier 1986, 36).

lohikäärmeekamppailumyytti on alun perin kanaanilaista, ja nimenomaan jebusilaista alkuperää.⁶ Jebusilaiset olivat sukua indoeurooppalaisille heettiläisille.⁷

Paratiisin käärmettä on tutkittu paljon viimeisten parin tuhannen vuoden aikana, ja siitä on esitetty mitä erilaisimpia tulkintoja. Kirkkoisä Irenaeos toteaa, että langennut enkeli vietteli ensimmäiset ihmiset syntiin käärmeen hahmossa. Irenaeos samastaa muinaisaikojen käärmeen ja Eedenin puutarhan käärmeen Saatanaan ja Paholaiseen (Ilm. 12:9-15; 20:2). Maailman lopussa Kristus voittaa tämän lohikäärmeen (Ps. 91:13; LXX Ps. 90:13). Kristuksen Irenaeos tulkitsee uutena Aadamina ja Marian uutena Eevana.⁸

Westermann on koonnut erilaiset tulkinnat käärmeestä ryhmiin seuraavasti: a) Saatana on verhoutunut käärmeen valepukuun. Käärme on oikeastaan Saatana, joka viettelee naisen. Tätä vastaavasti Saatana kirotaan Gen. 3:15. Tämä vanhakristillinen tulkinta elää edelleen kirkon dogmatiikassa. b) Käärme on pelkkä symbolihahmo; se symboloi ihmisen ahneutta ja halua tai "intellektuaalista uteliaisuutta". c) Käärme on mytologinen hahmo, joka vasta israelilaisessa traditiossa alennettiin tomua syöväksi matelijaksi. I. Mytologisena hahmona käärme on menestyksen tuoja kuten monissa uskonnoissa. Käärme tuo viisautta ja elämää sekä antaa tietoa, joka hyödyttää ihmistä monella tavalla. II. Käärmeellä on kaksinainen luonne: se symboloi sekä elämää että kuolemaa. Käärme saattoi olla maanpäällinen tai tuonelan valtakuntaan kuuluva jumaluus. III. Käärme on mytologinen olento, jolla on jumalanvastainen kaoottinen luonne, tai se on jumalalle vihamielinen

---

⁶ Day 1985, 131-132; 139-140. Ennen Daavidia Jerusalemin (Salem) pääjumaluus oli jebusilainen El Elyon 'Korkein Jumala'. Hänen ylipappinaan oli kuningas Melkisedek (Gen. 14:18). On todennäköistä, että Daavidin aikana tapahtui Jahven ja El Elyonin kulttien yhdistyminen. Tämä merkitsee sitä, että daavidilaiset kuninkaat ottivat haltuunsa Jerusalemin jebusilaisen kuninkaan uskonnollisen ja poliittisen aseman. Melkisedekin perillisinä daavidilaiset kuninkaat voittavat kansoja. Kansojen välinen taistelumotiivi on jebusilaista alkuperää. Ps. 76:3 nimittää Jerusalemiä Salemiksi kuten Gen. 14:18, missä sitä käytetään jebusilaisesta Jerusalemista. Katso aiheesta lisää luvusta 5.2.3!

⁷ Mazar 1986 b, 39; Weinfeld 1993, 455.

⁸ Irenaeos, 266-296.

demoni. d) Käärme on eläin, joka on erikoisen viisas. Se, että käärme osasi puhua, tulkitaan sadunomaiseksi piirteeksi.⁹

Näiden eri tulkintamallien perusteellisen pohdinnan jälkeen päädytään lopputulokseen, että Gen. 3:ssa mainittu käärme edustaa elämää ja viisautta. 2. Kun. 18:4 sekä Num. 21 viittaavat Israelissa eläneeseen käärmekulttiin. Juuri tämä - Kanaanista omaksuttu - käärmeenpalvonta edellyttää paratiisin käärmeen tulkitsemista elämän ja viisauden symboliksi. Käärmeeseen liittyvät mielteet olivat aluksi siis ainoastaan positiivisia. Viettelijän roolin käärmeelle antoi vasta Jahvisti paratiisikertomuksessaan. Gen. 3:15 tuomitsee itämais-pakanallisen ajattelutavan, jonka mukaan käärme omisti korkeampaa tietoa elämästä. Paratiisin käärme symboloi kanaanilaista hedelmällisyyskulttia ja lupasi elämää. Viimeisten vuosikymmenien eksegeettisissä töissä tämä tulkintamalli on ollut vallitseva.¹⁰

J. Scharbert selvittää Genesis-kommentaarissaan, että käärme edusti uskonnon maailmaa. Jahvisti asettaa käärmeen viettelijän osaan; ei siksi, että hän näkee siinä Paholaisen tai Saatanan (tämä tulkinta tulee näkyviin vasta myöhemmissä Vanhan testamentin teksteissä), vaan siksi, että hän tiesi käärmeen edustavan Israelille vaarallista pakanallista uskontoa. Kanaanilaisten keskuudessa käärme yhdistettiin hedelmällisyyden jumaliin. Egyptiläisten keskuudessa ylöspäin kohottautunut puhuva kobra edustaa kasvullisuuden ja viljan jumalatarta Renenutetia. Jumalattaren symbolina käärme personoi onnea ja siunausta, mutta myös salaperäistä tietoa ja maagisia voimia. Jahvisti poistaa käärmeeltä jumalallisen auran ja madaltaa sen maassa ryömiväksi ja tomua syöväksi matelijaksi.¹¹

---

⁹ Westermann 1974, 323.

¹⁰ Westermann 1974, 323-324. Vrt. McCullough 1986, 290-291; Budge 1989, 68; Wallace 1985, 155-158; Maier 1986, 42-44; 81-96; Jaroš 1980, 214-215; Holladay 1987, 275-282; Dever 1987, 226-237; DeVries 1986, 236; Olyan 1988, 70-71; Albright 1948, 17.

¹¹ Scharbert 1985, 54-55.

2. Tutkimustehtävä ja -menetelmä

Tämä tutkimus on uskonnonhistoriallinen ja se selvittää myyttisen käärmeen alkuperää ja uskonnollista merkitystä. Vanhassa testamentissa on säilynyt kamppailumyyttejä, joissa Jahve voittaa lohikäärmeen. Meri oli tämän lohikäärmeen elementti. Kanaanissa ja Mesopotamiassa meri kuvattiin seitsenpäisenä lohikäärmeenä. Jumalallisen soturikuninkaan piti lyödä tämä lohikäärme ennen kuin hän pystyi perustamaan kuninkuutensa maan päälle ja taivaisiin. Raamatun teksteistä käy selville, että *Yām* 'meri' ja lohikäärme (Jes. 27:1 ja erikoisesti Jes. 51:9-10) samastetaan toisiinsa.¹² Myös paratiisin käärme kuvataan Jumalan vastustajana, joka vietteli ensimmäiset ihmiset syntiin.

Tutkimushistoriasta on noussut esille mielenkiintoinen tulkintalinja, jonka mukaan käärme edustaisi vieraita jumalia ja kansoja, joiden kanssa Israel joutui selvittämään välejään. Tässä työssä tutkin sitä Lähi-idän kulttuuritaustaa ja poliittista tilannetta, jonka keskelle Israel syntyi. Keskipronssiajalla Lähi-itään työntyi indoeurooppalaisia kansoja, jotka valloittivat Vähän-Aasian, Mesopotamian, Syyrian, Palestiinan ja Egyptin. Indoeurooppalaiset toivat mukanaan oman uskontonsa ja yhteiskuntajärjestelmänsä, ja lohikäärmekamppailumyytit saattavat heijastaa uskontojen välistä taistelua Lähi-idässä.

Syntiinlankeemuskertomuksessaan Jahvisti pukee pahuuden käärmeen hahmoon. Jahvisti ei selitä pahuuden yleismaailmallista alkuperää, mutta konkreettisen historiallisesti pahuus Israelissa esiintyy hänen mukaansa kanaanilaisissa hedelmällisyyskulteissa. Jahvisti antaa kanaanilaisten kulttien esiintyä käärmeen hahmossa siksi, että käärme yhdistettiin kanaanilaisten uskonnossa hedelmällisyyden ja rakkauden jumalattareen.¹³

Tässä työssä tuon esille sen mahdollisuuden, että käärme edustaisi nimenomaan jumalatarta ja hänen panteoniaan. On huomiota herättävää, että varhais- ja keskipronssiajan suuret jumalattaret joutuvat syrjään myöhäispronssiajalla. Sodan ja myrskyn jumalat, kuten Baal ja

---

¹² Cross 1973, 120.

¹³ Jaroš 1980, 214.

Rešep, korvaavat jumalattaret. Uudet jumalat kuvataan usein sotavaunuissa.¹⁴ Lähi-idästä on löydetty myöhäispronssiajalta peräisin olevia sinettejä, joissa kanaanilainen jumala Baal kuvataan kädessään miekka, jolla hän surmaa merikäärme *Lotanin* (Leviatan). Samoin eräässä sinetissä egyptiläinen jumala Set tappaa keihäällään lohikäärme Apofiksen.¹⁵ Käärme oli alunperin Lähi-idän kulttuureissa positiivinen elämän ja viisauden symboli. Käärme yhdistettiin useimmiten jumalattareen. Sumerilainen jumalatar Inanna, assyrialais-babylonialainen Ištar ja länsiseemiläinen Astarte (etymologisesti samaa alkuperää kuin Ištar) olivat seksuaalisen rakkauden ja hedelmällisyyden jumalattaria. Käärme oli eräs heidän tärkeimmistä epiteeteistään.¹⁶ Myös kanaanilaisen jumalattaren Asheran attribuuttieläin oli käärme.¹⁷

Pronssiajalla käärmettä palvottiin jumaluutena Lähi-idän kulttuureissa. On olemassa lukuisia arkeologisia löytöjä, jotka todistavat tästä käärmekultista, myös Israelin alueella.¹⁸ Kun indoeurooppalaiset kansat saapuivat vanhoille kulttuurialueille, seurauksena olivat uskonnolliset ja poliittiset taistelut. Lohikäärmekamppailumyytit heijastavat tätä konfliktia. Lohikäärme symboloi alkuperäisasukkaiden jumaluutta. Taistelujen tuloksena kehittyi uusi teologinen synteesi, jossa kantaväestön jumaluudet säilyivät jossain määrin, mutta nyt alisteisessa asemassa indoeurooppalaisiin jumaliin nähden. Israelilaisilla oli monia etnisiä ja kulttuurisia yhteyksiä indoeurooppalaisiin kansoihin, ja he omaksuivat käärmetulkintansa näiltä valloittajilta.¹⁹

---

¹⁴ Keel ja Uehlinger 1992, 68.

¹⁵ Keel ja Uehlinger 1992, 86.

¹⁶ Mundkur 1983, 99-101; 182-189; 197. Vrt. Goff 1963, 223.

¹⁷ Cross 1973, 32-33; Jaros 1980, 214; Maier 1986, 194; Dever 1987, 230; Holladay 1987, 277-280.

¹⁸ Dever 1987, 230: Pronssisia käärmkeitä on löydetty temppeleistä Megiddossa, Geserissä, Hazorissa, Tel Meyorakissa ja Timnassa. Nämä temppelit todistavat käärmejumalattaren palvonnasta. Käärmejumalatar (luultavasti Ashera-Anat) kuvattiin käärmkeitä käsissään. Vrt. Holladay 1987, 277-280. Monarkian ajalla Israelissa palvottiin käärmejumalatarta epävirallisesti. Israelin kuningaskunnan virallinen kultti kielsi tämän kansan hurskauden muodon. Arkeologisissa kaivauksissa on tullut esille, että esim. Tell Beit Mirsimin talouksista lähes puolessa oli kotialttareita, joilla palvottiin käärmejumalatarta.

¹⁹ Katso luku 5!

2. VANHAN TESTAMENTIN KÄÄRME JUMALAN VIHOLLISENA

2.1. Lohikäärme ja sen paralleeli-ilmaisut

Vanhassa testamentissa on useita kohtia, joissa kerrotaan Jahven taistelusta vihollista, lohikäärmettä, vastaan. Jumalan ja lohikäärmeen välinen kamppailumyytti oli yhteistä Lähi-idän mytologista perintöä. Israelilaiset omaksuivat myytin todennäköisesti kanaanolaisilta yhteisen perintönsä pohjalta. Israelilaisten kirjoituksissa tätä vihollista, lohikäärmettä, nimitettiin eri tavoin. Se saattoi olla *Leviātan*, *Rāhāb*, *Tannîn*, *Yām*, *Nāhār* tai *Nāḥāš*. Tässä luvussa on tarkoituksena tutkia lohikäärmemyyttiä Vanhan testamentin eri teksteissä. Kamppailumyyttiä saatettiin käyttää kuvattaessa luomista, viholliskansojen vastaista taistelua tai apokalyptistä vihollista maailman lopussa. Tässä luvussa tutkitaan myös, mitä lohikäärme mahdollisesti symboloi ja mikä oli kamppailumyytin merkitys muinaisessa Lähi-idässä.

Uskonnonhistoriallinen tutkimus toi viime vuosisadalla julkisuuteen ensimmäiset fragmentit babylonialaisesta luomiseepoksesta *Enūma elish*. Tällöin tutkijat näkivät tämän ja raamatullisten luomiskertomusten välillä selvän yhteyden. Ajan kuluessa on havaittu, että tämä käsitys oli äärimmäisen yksinkertaistettu. Lohikäärmekamppailumyytti oli muodossa tai toisessa levinnyt ympäri Lähi-itää sekä Intiaan ja Kreikkaan.²⁰ Useimmat nykyajan tutkijat arvelevat, että Vanhan testamentin lohikäärmemyytti on kanaanilaista alkuperää eikä ole lainautunut Babyloniasta kuten Gunkel vielä arveli.²¹ Dayn mielestä kamppailumyytin välittivät israelilaisille Jerusalemin jebusilaiset, joiden kanssa Daavid liittoutui.²²

Vanhassa testamentissa on useissa kohdin muistumia tästä vanhasta kamppailumyytistä. Jahve joutui taistelemaan vihollistaan, alkumeren lohikäärmettä vastaan, jota nimitettiin monella eri tavalla. Se saattoi olla *Leviātan* (Job 3:8; Ps. 74:14; Jes. 27:1), *Rāhāb* (Job 9:13; 26:12; Ps. 89:11; Jes. 51:9-10), *Yām* 'meri' (Job 7:12; Hab. 3:8), *Nāhār*

---

²⁰ Oswalt 1977, 163.

²¹ Gunkel 1895, 15.

²² Day 1985, 184-185. Katso aiheesta lisää luvusta 5!

'virta' (Ps. 93:3; Hab. 3:8), *Tannîn* 'meren hirviö' (Job 7:12; Ps. 74:13; Jes. 51:9) ja *Bashan* 'merikäärme' (Ps. 68:23, ugaritin kielessä *bṭn*, akkadissa *bašmu*).²³

Vanhan testamentin ilmaisut *Leviātanista* muistuttavat melkein sanatarkasti Ugaritin tekstilöytöjä. Jes. 27:1: "Sinä päivänä Herra vaatii tilille ja lyö suurella, vahvalla ja terävällä miekallaan *Leviātanin*, nopealiikkeisen käärmeen (*nāḥāš bārīah*), *Leviātanin*, kiemurtavan käärmeen, iskee hengiltä syvyyden hirviön." Ugaritin teksti (UT, 67:I:1-3) kertoo: *ktmḥš ltn bṭn brḥ/tkly bṭn 'qltn/šlyt d šb'at rašm*, "Kun sinä löit *Lotanin*, kiitävän käärmeen/teit lopun kiemurtavasta käärmeestä/seitsenpäisestä *Shalyatista*."²⁴

Ugaritin teksteissä *Lotanin* murskaajana on Baal. Baal käy myös kamppailua hirviötä vastaan, jonka nimenä voi olla *Yām* 'meri', *Nāḥār* 'virta', *Tannîn* 'meren hirviö' tai *Bathan* (*Bashan*) 'käärme'. Kukistettuaan vihollisensa Baal saa oman palatsin ja herruuden jumalten joukossa.²⁵ Ugaritin *Lotan* muistuttaa Vanhan testamentin *Leviātania*, jonka Jahve voitti.²⁶ F.M. Cross on sitä mieltä, että *Yām-Nāḥār* -myytin rinnakkaisvariaatio on *Lotan*, merilohikäärme.

---

²³ Gaster 1986, 868.

²⁴ Ehkä parempi vaihtoehto kääntää *nāḥāš bārīah* olisi 'paha käärme'. Vrt. Dahood 1981, 288, 305: Dahood on sitä mieltä, että Eblan tekstilöytöjen valossa *nāḥāš bārīah* pitäisi kääntää 'paha käärme' eikä 'kiitävä käärme'. Tutkijat ovat säännöllisesti kääntäneet heprean *nāḥāš bārīah* ja ugaritin *bṭn brḥ* 'kiitävä käärme'. Arabian kielessä esiintyy adjektiivi *barḥu* 'paha'. Tämä sama sanan juuri on nyt löydetty myös Eblan teksteistä. Kaksikielisessä sanastossa sumerilainen sana *ḥul* 'paha' on käännetty eblan kielelle sanall *ba-rī-um* 'paha'. Sanasta *ba-rī-um* on tunnistettavissa adjektiivi *ba-riḥ-um*. Samoin Job 26:13: "Hänen kätensä lävistää kiitävän käärmeen" (*ḥōlalāh yādō nāḥāš bārīah*). Tässäkin olisi parempi kääntää 'pahan käärmeen'. Myös Gordon kääntää ugaritin *bṭn brḥ* ja heprean *nāḥāš bārīah* 'paha käärme' (1966, 2). Eblan kieli, jolla tekstit on kirjoitettu, kuului luoteisseemiläisten kielten arkaaiseen vaiheeseen (Pettinato 1981, 7).

²⁵ Gaster 1986, 706.

²⁶ Ringgren 1976, 149.

Kanaanissa, Mesopotamiassa ja Israelissa meri kuvattiin seitsenpäisenä lohikäärmeenä, jonka soturikuningas lyö perustaakseen oman herruutensa.²⁷

Leviātan, hepr. *liwjātan*, merkitsee 'kiemurteleva', 'käärme', 'lohikäärme'. *Leviātan* on myyttinen alkumeren hirviö, joka muistuttaa babylonialaista meren lohikäärmettä, *Tiāmat*-jumalatarta. Babylonialaisessa luomiseepoksessa *Enūma elish* Marduk-jumala surmaa lohikäärmeen ja luo tämän kuolleesta ruumiista taivaan ja maan.²⁸

Rāhāb, hepr. *rāhāb*, merkitsee 'alkumeren hirviötä'.²⁹ *Rāhāb* oli meren naispuolinen hirviö (kuten babylonialainen *Tiāmat*). *Rāhāb* yhdistettiin läheisesti *Leviātaniin*.³⁰

Jumalan vihollista, meren lohikäärmettä, nimitettiin monin eri tavoin muinaisessa Lähi-idässä. Jumala joutui taistelemaan herruudesta tätä käärmettä vastaan. Israelilaiset omaksuivat kamppailumyytin todennäköisesti kanaanolaisilta, vaikka tämä teema olikin levinnyt erilaisina variaatioina ympäri Lähi-itää. Seuravaksi tutkin, millaisissa yhteyksissä kamppailumyyttiä käytettiin Vanhassa testamentissa.

2.2. Kamppailumyytin erilaiset kontekstit

2.2.1. Luominen

Vanhassa testamentissa ei ole mitään yhtenäistä oppia luomisesta. Ringgren on sitä mieltä, että luomiskäsityksiä voidaan erottaa kahta tyyppiä, mytologinen ja teologinen.³¹ Jahven kamppailu lohikäärmettä

---

²⁷ Cross 1973, 120. Vrt. Day 1985, 23: Dayn mielestä meri voitiin personifoida ja kuvata lohikäärmeenä (esim. Jes. 51:9-10).

²⁸ Stradling 1980, 896.

²⁹ Raamattu 1992, 546.

³⁰ Bruce 1980, 1317.

³¹ Ringgren 1988, 103-104.

vastaan ja voittoa seuraava maailman luominen kuuluu mytologiseen maailmanselitykseen, kun taas Pappiskirjan luomiskertomus on tarkkaan harkittu teologinen esitys. Mytologista luomiskäsitystä ei ole koottu missään yhtenäiseksi esitykseksi, vaan siitä esiintyy otteita psalmeissa, Jobin kirjassa ja profeetoissa. Mytologisen luomiskäsityksen ydinajatus on, että aikojen alussa Jahve voittaa valtavassa kamppailussa alkumeren hirviön, jota toisinaan kutsutaan *Leviātaniksi*, *Rāhābiksi*, lohikäärmeeksi tai yksinkertaisesti mereksi. Tämän voiton seurauksena Jahve sitten pystyy luomaan maailman.³² Dayn mielestä kamppailumyyttiä käytetään luomisteeman yhteydessä seuraavissa kohdissa: Ps. 74:12-17; Ps. 89:10-15; Ps. 104: 1-9; Ps. 65:7-8; Ps. 93; Ps. 24; Job 9:5-14; Job 38:8-11; Job 7:12; Job 3:8; Job 40:15-41:26.³³ Luomisteemasta hyvänä esimerkkinä toimii Ps. 74:13-17:

“Sinä hämmensit voimallasi meren (*yām*), sinä murskasit merihirviöiden (*tannînîm*) päät. Itsensä *Leviātanin* päät sinä musersit ja ruhon annoit petojen ruuaksi. Sinä puhkaisit kuohumaan lähteet ja purot, Sinä kuivasit ehtymättömät virrat. Sinun on päivä ja sinun on yö, olet pannut paikoilleen auringon ja kuun. Sinä olet määrännyt kaikki maan rajat, Sinä olet luonut kesän ja talven.”

Ps. 74 on yhteisöllinen valituspsalmi, joka koskee Jerusalemin temppelin hävitystä v. 586 eKr. Tämä psalmi on merkitty muistiin noin 520 eKr.³⁴ Jakeissa 13-17 Jumalaa muistutetaan siitä, kuinka hän luomisen yhteydessä kukisti kaaoksen voimat ja loi järjestyneen kosmoksen.³⁵

Soggin kyseenalaistaa koko Vanhan testamentin mytologisen luomiskäsityksen. Hänen mielestään kamppailumyytit eivät liity ollenkaan luomiseen. Lohikäärme tai 'meri' kuvaavat Israelin viholliskansoja, joita vastaan sen täytyy taistella. Nämä

---

³² Ringgren 1988, 103-104.

³³ Day 1985, 1-49.

³⁴ Kraus 1989, 97.

³⁵ Kselman ja Barre 1990, 538.

kamppailumyytit tulee nähdä jumalallisen providenssin historiallisessa yhteydessä. Perusteluna näkemykselleen Soggin pitää Ugaritin kamppailumyyttejä. Baalin taistelussa 'merta' ja meren lohikäärmettä vastaan ei ole kysymys luomisesta, vaan jumalten välisestä taistelusta, joka koskee herruutta panteonissa. Israel omaksui kamppailumyytit yhteisestä kanaanilaisesta perinnöstä.³⁶ Tätä Sogginin näkemystä näyttäisi puoltavan Westermannin analyysi babylonialaisesta eepoksesta *Enūma elish*; Westermannin mukaan lohikäärmekamppailumyytti ei kuulunut alun perin yhteen luomisteeman kanssa.³⁷

2.2.2. Israelin taistelu viholliskansoja vastaan

Kamppailumyyttiä käytetään Vanhassa testamentissa myös historiallistettuna. Israelilaiset tarkastelivat oman aikansa vihamielisiä kuningaskuntia "lohikäärmeinä", jotka Jahve voittaisi kuten alkuajan hirviöt.³⁸ Day näkee kamppailumyytin historiallistettuna kansojen väliseen taisteluun seuraavissa kohdissa:

- A. Lohikäärme tarkoittaa Egyptiä: Jes. 30:7; Ps. 87:4; Jes. 51:9-11; Hes. 29:3-5; 32:2-8.
- B. Kamppailumyyttiä käytetään kuvaamaan Eksodusta Egyptistä: Ps. 77:17-21; Jes. 51:9-11; Ex. 15:1-18.
- C. Kaoottinen meri symboloi Assyriaa: Jes. 17:12-14; Jes. 8:5-8.
- D. Meri tarkoittaa myös Babyloniaa: Hab. 3:8-10, 15.
- E. Lohikäärme kuvaa Babyloniaa: Jer. 51:34.
- F. Lohikäärme symboloi epävarmaa poliittista vihollista: Jes. 27:1; Ps. 44:19-20.
- G. Kosmiset vedet kuvaavat kansoja yleensä: Ps. 46:3-6; Ps. 18:5-18.³⁹

---

³⁶ Soggin 1975, 123-124.

³⁷ Westermann 1974, 42-44.

³⁸ Gunkel 1895, 48.

³⁹ Day 1985, 88-139.

Esimerkkinä mainittakoon Jes. 51:9-10:

“Herää, Herran käsivarsi!
 Herää ja näytä voimasi!
 Nouse niin kuin muinaisina päivinä,
 menneitten sukupolvien aikana.
 Sinähän iskit hengiltä *Rāḥāb*
 lävistit syvyyden hirviön.
 Sinähän kuivasit meren,
 suuren syvyyden vedet.
 Sinä muutit syvänteet valtatieksi
 lunastettujen kulkea yli.

Tämä on israelilaisten rukous Jumalalle, jotta tämä kiiruhtaisi nytkin apuun ja tekisi samoja suuria tunnustekoja kuin menneisyydessä. *Rāḥāb* on ‘meren’ *tehōm* personifikaatio.⁴⁰ Faaraon ja egyptiläisten lyöminen ja meren kuivattaminen, jotta israelilaiset voisivat kulkea Kaislameren yli, samastetaan Jahven muinaiseen voittoon *Rāḥāb*ista tai *Yām*ista. Tässä kohdassa luomisteema on täysin yhdistetty historialliseen traditioon Eksoduksesta.⁴¹

Lohikäärmemytologia oli hyvin tunnettu Israelissa ennen eksiiliä. Jes. 51:9-11 on peräisin eksiilin ajoilta. Se vetoaa Jumalan apuun nykyisenä surkeana aikana, jotta Jumala samalla tavalla kuin menneisyydessä löisi syvyyden hirviöt. Jes. 51:9-11 on läheisessä riippuvuussuhteessa Ps. 89:10-11 kanssa. Niiden välillä on huomiota herättäviä yhtäläisyyksiä.⁴² Myös Ps. 89 ajoittuu eksiilin aikaan.⁴³

---

⁴⁰ Gunkel 1895, 31-32.

⁴¹ Cross 1973, 87-88, 135-136.

⁴² Day 1985, 92.

⁴³ Kraus 1989, 203.

2.2.3. Apokalyptiikka

Sitä kirjallisuuden lajia, joka pyrkii paljastamaan lopunajan tapahtumat, kutsutaan apokalyptiikaksi. Vanhan testamentin apokalyptiikka alkaa varsinaisesti Danielin kirjasta, mutta apokalyptisia viitteitä näkyy jo ennen Danielia Hesekielin, Sakarjan ja Joelin kirjoissa sekä ns. Jesaja-apokalypsissa (Jes. 24-27).⁴⁴

Apokalyptiikan alkujuuret ulottuvat kuudennelle vuosisadalle eKr. Eksiilin katastrofin seurauksena uskon ja tradition vanhat juuret joutuivat kriisiin. Samoin Israelin instituutiot, sekä uskonnolliset että poliittiset, romahtivat tai muuttuivat. Myös profetia muuttui. Läheinen suhde kuninkaan ja profeetta-instituution välillä lakkasi. Kuningaskunnan hajotessa klassinen profetia päättyi. Profetia ja kuninkuus hävisivät tosiasiaassa yhdessä.⁴⁵

Tietyllä tavalla apokalyptiikka on kuitenkin jatkoa profetismille. Huolimatta siitä, että se askartelee lopun aikojen tapahtumissa, sillä on sanoma myös oman aikansa ihmisille. Apokalyptiikka uskoo, että nyt eletään lopun aikoja ja että kärsimykset, onnettomuudet ja vaivat aiheutuvat loppua edeltävästä kamppailusta hyvän ja pahan välillä. Apokalyptiset ilmestykset kehottavat ihmisiä hurskauteen ja pitämään Jumalan käskyt lupaamalla pikaisen avun Jumalta.⁴⁶

Apokalyptiikka sai alkunsa persialaisesta uskonnosta, josta juutalaiset omaksuivat sen itselleen eksiilin aikana ja sen jälkeen. Apokalyptiikkaa voidaan luonnehtia dualistiseksi opiksi, joka uskoi kahteen toisiaan vastustavaan kosmiseen voimaan, Jumalaan ja Saatanaan (tai sitä vastaavaan voimaan), sekä kahteen aikakauteen, nykyiseen, joka on pahan vallassa, ja tulevaiseseen maailman aikaan, jota Jumala hallitsee. Tuleva Jumalan valtakunta ei synny luonnollisen kehityksen kautta ensimmäisestä, pahan aikakaudesta, vaan se on Jumalan uusi luomus. Jumala voittaa Saatanan (tai sitä vastaavan pahan voiman) maailman lopussa kosmisessa taistelussa, ja tämän voiton

---

⁴⁴ Ringgren 1988, 91-92.

⁴⁵ Cross 1973, 343.

⁴⁶ Ringgren 1988, 92.

jälkeen alkaa uusi aikakausi Jumalan herruudessa. Viimeisen ajan tapahtumat toistavat sitä kamppailua, joka Jumalalla oli muinaisajassa alkumeren lohikäärmettä (pahuuden voimat) vastaan.⁴⁷

Jesaja 24-27 luonnehditaan apokalypsiksi. Jahven sotien vanhat laulut muuttuivat eskatologiseksi lauluiksi välittömästi edessä olevasta sodasta, jonka jälkeen Jahven universaalinen herruus perustettaisiin. Uusi valloitus kuvailtiin vanhoja Eksoduksen kielikuvia käyttäen. Tätä uutta valloitusta kuvattiin Jahven voittona merestä tai lohikäärmeestä.⁴⁸ Kamppailumyytin eskatologisesta käytöstä on hyvänä esimerkkinä Jes. 27:1:

“Sinä päivänä Herra vaatii tilille ja lyö suurella, vahvalla ja terävällä miekallaan *Leviātanin*, nopealiikkeisen käärmeen, *Leviātanin*, kiemurtavan käärmeen, iskee hengiltä syvyyden hirviön.”

Day ajoittaa tämän Jesaja-apokalypsin vuoden 586 eKr. jälkeiseksi, heti eksiilistä paluun jälkeen syntyneeksi. Lohikäärme *Leviātan* viittaa mahdollisesti Egyptiin, mutta se voisi tarkoittaa myös Babyloniaa tai Persiaa.⁴⁹ J. Jensen ja W. Irwin pitävät Jesaja-apokalypsin syntyä myöhäisenä, koska siinä on mm. seuraavia teemoja: maan lopullinen tuhoutuminen, kosmisten (pahojen) voimien rankaiseminen, kuoleman loppu ja kuolleiden ylösnousemus. Nämä teemat liittyvät Jes. 24-27 apokalyptiseen kirjallisuuteen.⁵⁰

Myös Dan. 7 on luonteeltaan eskatologinen. Dan. 7 käyttää kanaanilaisen mytologian kielikuvia. Day on sitä mieltä, että “Ikiaikainen” juontaa juurensa Elistä. “Eräs, näöltään kuin ihminen” johtuu Jahve-Baalista ja merihirviöiden, erityisesti neljänнен, esikuvana on ollut *Leviātan* tai *Yām* ‘meri’. “Ihmisen Pojan kaltainen” asettuu valtaistuimelle merilohikäärmeiden (erityisesti neljännen) sijaan.⁵¹

---

⁴⁷ Rist 1986, 157-161; Dahl 1962, 90-93; Ringgren 1988, 91-93.

⁴⁸ Cross 1973, 345.

⁴⁹ Day 1985, 144, 185.

⁵⁰ Jensen ja Irwin 1990, 229-248.

⁵¹ Day 1985, 177.

Dan. 7:n lohikäärme kuvaa kuningaskuntaa, jonka tuhoutuminen edeltää maailmanlopun aikoja.⁵² Toiset tutkijat taas tulkitsevat Danielin Ihmisen Pojan olevan Israelin jäljelle jääneiden hurskaiden personifikaatio.⁵³

2.3. Mitä lohikäärme symboloi?

Myyttinen lohikäärme on arvoituksellinen hahmo, ja sitä on tutkittu monesta eri näkökulmasta. Joidenkin tutkijoiden mielestä meri kuvattiin Kanaanissa, Mesopotamiassa ja Israelissa seitsenpäisenä lohikäärmeenä. Jes. 27:1 ja erikoisesti Jes. 51:9-10 osoittavat, että *Yām* 'meri' ja lohikäärme samastettiin toisiinsa.⁵⁴ Ilmestyskirja 12:n pedolla, kanaanilaisen myytin lohikäärmeellä ja babylonialaisella merilohikäärmeellä *Tiāmatilla* oli kaikilla seitsemän päätä.⁵⁵ Marduk-jumala surmasi jumalatar *Tiāmatin*, halkaisi tämän ruumiin ja loi toisesta puoliskosta taivaan ja toisesta maan. Näin meret jakautuivat taivaankannen yläpuolelle ja alalle vesiin. Tuon ajan ihmiset käsittivät, että puolet vesistä, puolet *Tiāmatista*, ovat pilvien yläpuolella, koska sieltä tulee sade.⁵⁶ Samoin sumerilaista jumalatarta Inannaa kuvattiin taivaallisena lohikäärmeenä. Inannan poika ja samalla aviomies oli nimeltään *ama ushum-gal anna*. B. Goff kääntää tämän A. Falkensteiniin perustuen 'aitini on taivaallinen lohikäärme'.⁵⁷ Myös T. Jacobsen pitää Inannaa sateen jumalattarena. Inanna (akkadin Antum) oli taivas, joka käsitettiin feminiiniksi. Tämä taivas kuvattiin pilvien

---

⁵² Day 1985, 188.

⁵³ Rist 1986, 159; Ringgren 1988, 92-93.

⁵⁴ Cross 1973, 120; Day 1985, 23. Vrt. myös Brink 1977, 314. Hänen mielestään 'meri' ja lohikäärme voidaan samaistaa toisiinsa.

⁵⁵ Cross 1973, 118-119.

⁵⁶ Gunkel 1895, 25.

⁵⁷ Goff 1963, 222-223. (Vrt. Falkenstein: *Compte rendu de la troisième rencontre assyriologique internationale*, 43).

peittämänä, josta virtasi maahan sadetta.⁵⁸ Pronssi- ja rautakauden ihmiset ajattelivat jumalallisen lohikäärmeen asuvan myös taivaankannen alisissa merissä sekä joissa, järvissä ja lähteissä, jotka pulppusivat maan alaisista syvyyksistä, *tehōm* (Gen. 49:25). Vanha testamentti mainitsee Lohikäärmeelähteen (Neh. 2:13) ja Soheletin kiven ('Käärmeekiven') lähellä Rogelin lähdettä. Molemmat paikat olivat Jerusalemin läheisyydessä ja todennäköisesti näillä paikoilla sijaitsi temppeli.⁵⁹

Kanaanilainen jumalatar Ashera yhdistettiin mereen. Tämän jumalattaren täydellisenä arvonimenä oli *rḥt aṯrt ym* 'meren herratar Atirat'. Tämä määritelmä esiintyy 22 kertaa Ugaritin teksteissä.⁶⁰ Cross kääntää arvonimen 'valtiatar, joka kulkee merilohikäärmeellä'.⁶¹ Keskipronssiajalla Ashera oli itse asiassa *Atirat-Yām*; hän oli todennäköisesti meren jumalatar. *Atirat* voidaan samaistaa meren lohikäärmeeseen. On mielenkiintoista havaita, kuinka heettiläiset lausuivat uuden vuoden juhlassaan myytin sään (myrskyn) jumalasta, joka kukisti alkuajan lohikäärmeen *Illuyankan*. Voiton seurauksena sadekuurot voitiin turvata. Tässä tapauksessa heettiläisten sään jumalaa voidaan verrata Baaliin, joka voittaa meren jumalan *Yāmin* (aikaisemmin meren jumalatar *Atirat-Yām*). *Yām* sääteläi sadejaksot, koska lohikäärme saattoi pitää sateet poissa tai lähettää ne. Lohikäärme tunnetaan israelilaisten kirjoituksissa nimellä *Leviātan*, *Rāhāb* ja *Tannîn*.⁶²

Vuonna 1947 löydettiin Nahariyasta, kahdeksan kilometriä Acresta pohjoiseen, Israelin rannikolta keskipronssiajan jälkimmäiseltä

---

⁵⁸ Jacobsen 1976, 137.

⁵⁹ Gunkel 1895, 69. Vrt. Rowley 1939, 137.

⁶⁰ Frevel 1995, 570.

⁶¹ Cross 1973, 32- 33. Crossin mukaan toinen Asheran epiteetti oli *dt bṯn*, *dat batni*, 'Käärmevaltiatar'. Molemmat arvonimet sekä *rḥt aṯrt ym* että *dt bṯn* ovat Asheran ikivanhoja epiteettejä. Tannit on luultavasti Asheran yleinen epiteetti foinikialais-puunilaisessa maailmassa 1. vuosituhannella eKr. *Tannit < *tannittu < *tannintu merkitsee kirjaimellisesti 'käärmevaltiatar' tai mahdollisesti 'lohikäärmevaltiatar'. Vrt. Albright 1966, 19-25: Albright on löytänyt protosiinailaisista teksteistä (esim nro 351,353, 360 ja 361) maininnan *dt bṯn* 'Käärmevaltiatar'. Katso lisää luku 2.5.2!

⁶² Brink 1977, 314-315.

puoliskolta peräisin oleva temppeli. Se oli pyhitetty 'meren jumalattarelle Asheralle', *Ashirath Yāmille*. Temppeli oli perustettu jumalattarelle juuri tähän paikkaan rannikolle siksi, että merestä pulppusi makeavetinen lähde. Pronssikauden ihmiset ovat todennäköisesti pitäneet jumalallisena ihmeenä sitä, että suolaisen veden keskeltä pulppusi makeaa lähdevettä. He pyhittivät rakentamansa temppelin jumaluudelle, joka asui lähteessä tai aiheutti sen pulppuamisen.⁶³

S. Olyan pitää mahdollisena, että meren lohikäärme viittaisi jumalatar Asheraan.⁶⁴ Monet muutkin Lähi-idän jumalattarista samastettiin mereen. Foinikialainen jumalatar *Tannit* ('käärmevaltiatar' tai 'lohikäärmevaltiatar') yhdistettiin mereen. Kalat ja delfinit kuvattiin usein hänen tunnusmerkkeinään. Ascalonin jumalatar *Derketô* kuvattiin hahmona, jolla oli naisen pää, mutta alaruumis päättyi kalan pyrstöön. Myös syyrialainen jumalatar *Atargatis* kuvattiin merellisissä yhteyksissä.⁶⁵

2.4. Kamppailumyytin merkitys

Myrskyn jumalan kamppailu lohikäärmettä vastaan oli myytti, joka oli levinnyt kaikkialle Lähi-idän kansojen keskuuteen. Siitä oli olemassa erilaisia variaatioita, mutta perusidea oli kaikkialla sama. Ugaritin tekstit, jotka kertovat Baalin taistelusta *Lotania* tai *Yāmia* tai muita hirviöitä vastaan, ovat peräisin noin 1340-1175 eKr. Kaikki nämä tekstit ajoittuvat heettiläiseen valtakuntaan. Uskonnolliset tekstit oli kirjoitettu hurrin kielellä.⁶⁶ Näissä Ugaritin taistelumyyteissä ei puhuta

---

⁶³ Ben-Dor 1950, 1-42; Dothan 1965, 63-75.

⁶⁴ Olyan 1988, 70-71.

⁶⁵ Maier 1986, 95-96, 119-121, 195. Maier on sitä mieltä, että sama jumalatar esiintyy eri nimillä Syyria-Palestiinan alueella eri aikoina. Asheraa voidaan nimittää *qdš* ('Pyhyys'), *dt bṯn* 'käärmevaltiatar', *b'lt gbl* ('Bybloksen valtiatar'), *mt* ('käärmevaltiatar' tai 'lohikäärmevaltiatar'), *Derketô* ('Herruus') ja *Atargatis*. Tämä jumalatar yhdistettiin selvästi mereen. Samaa mieltä on myös Olyan (1988, 58-59), jonka mukaan Ashera, Tannit ja Derketô samastettiin mereen.

⁶⁶ Loretz 1990, 6-9.

kosmoksen luomisesta, vaan niissä on kysymys valtaistelusta jumalten välillä. Jumalallinen kuninkuus on keskeinen tema Baalin kamppailussa. Baal taistelee *Lotania* ja *Yāmia* ja *Motia* vastaan saadakseen itselleen palatsin (jota hänellä ei vielä ollut) ja kuninkuuden panteonissa.⁶⁷ Walls on sitä mieltä, että Baal näyttää kuuluvan erilaiseen sosiaaliseen ryhmään kuin 'Athiratin pojat'. Vaikka Baal ei syökse vallasta Eliä Ugaritin teksteissä, sukulaisuussuhteet luultavasti merkitsevät paljon kamppailussa jumalallisesta kuninkuudesta Baalin ja Athiratin jumalpoikien välillä.⁶⁸ Myrskyn jumala Baalia luonnehditaan Ugaritin teksteissä Daganin poikana, *bn dgn*. U. Oldenburg argumentoi, että Dagan oli alunperin lähtöisin Keski-Eufratin alueelta, ja hänen jumalliset esi-isänsä poikkesivat Elistä ja Athiratista ja heidän pojistaan.⁶⁹ Dagan oli hurriilaisten jumala (*ša Hurri*) ja hänet samastettiin hurriilaisten suureen jumalaan Teshubiin.⁷⁰

Babylonialainen eepos *Enūma elish* on kirjoitettu on noin 1100 eKr., Nebukadnesar I:n aikoina. Hänen aikanaan Mardukin ryöstetty patsas palautettiin Babyloniin ja tuolloin viitataan ensimmäistä kertaa Mardukiin jumalten kuninkaana. *Enūma elish* kirjoitettiin teologisena selityksenä sille, kuinka Mardukista oli tullut kuningas.⁷¹ Westermann ja Soggin ovat sitä mieltä, että lohikäärmekamppailu ei alun perin kuulunut yhteen luomisteeman kanssa. Kamppailu lohikäärmettä vastaan ja luominen liitettiin samaan kokonaisuuteen vasta Babylonissa. Myöskään Ugaritin kamppailumyyteissä ei puhuta luomisesta. Baal ei luo voittonsa jälkeen kosmosta, vaan rakentaa itselleen palatsin ja voitettuaan Athiratin jumalpojat hän saa panteonissa kuninkuuden. Myöskään egyptiläisissä teksteissä ei puhuta mitään luomisesta lohikäärmekamppailun yhteydessä, jossa auringon jumala Re kukistaa pimeyden lohikäärmeen Apofiksen.⁷²

---

⁶⁷ Walls 1992, 7, 94.

⁶⁸ Walls 1992, 92-94. Vrt. myös Loretz 1990, 74. Baal on etabloitunut melko myöhään Ugaritin panteoniin. Tämä käy selville jännitteistä El-piirin ja Baalin välillä. Baal voittaa lisää valtaa ja nyt hän on sään jumala, joka hallitsee pilviä, tuulia, ukkosta, salamaa, sadetta, kastetta ja lunta.

⁶⁹ Oldenburg 1969, 47-57.

⁷⁰ Kupper 1973, 40-41.

⁷¹ Day 1985, 12.

⁷² Westermann 1974, 42-47; Soggin 1975, 123-124; Ringgren 1990, 94.

Jos tarkastellaan sumerilaisia luomiskertomuksia, niin on huomiota herättävää, ettei luomiseen liity minkäänlaista kamppailua lohikäärmettä vastaan. Maailman luominen tarkoittaa taivaan ja maan erottamista toisistaan, mikä on perustava luomisteko.⁷³ Lohikäärme-kamppailumyyttiä ei ole löytynyt sumerilaisista teksteistä.⁷⁴ Westermannin mielestä voidaan pitää varmana, että babylonialaisessa eepoksessa *Enūma elish* taivaan ja maan erottaminen liitettiin sekundäärisesti lohikäärmekamppailumyyttiin.⁷⁵

Westermann tulkitsee lohikäärmekamppailumyyttiä siten, että lohikäärme kuvaa maan alkuperäisasukkaiden jumaluutta. Se edustaa vanhaa järjestystä, jota vastaan uudet maahantunkeutajat taistelevat ja lopulta voittavat ja perustavat sitten oman herruutensa. Voitto alkuperäisasukkaiden 'lohikäärmeestä' merkitsee jo itsessään kosmogoniaa.⁷⁶ Useat tutkijat luonnehtivat Jumalan kamppailua lohikäärmettä vastaan kaaostaisteluna. Mm. Ringgren edustaa käsitystä, jonka mukaan 'meri' Jumalan vihollisena tarkoittaa kaaosta, josta Jumala luo järjestyneen kosmoksen.⁷⁷ Mutta kaaos-termi viittaa pikemminkin keskiplatoniseen kosmologiaan, jonka mukaan Jumala luo kaoottisesta, muodottomasta alkumateriasta järjestyneen kosmoksen.⁷⁸ Nämä käsitteet synnytti vasta kreikkalainen ajattelu, josta varhaisjuutalaisuus omaksui ne omaan teologiaansa.⁷⁹ Itse mytologiset tekstit eivät kuitenkaan puhu 'kaaoksesta', vaan 'merestä' tai lohikäärmeestä

---

⁷³ Near Eastern Religious Texts Relating to the Old Testament 1978, 68-98.

⁷⁴ Near Eastern Religious Texts Relating to the Old Testament 1978, 82. S.N. Kramerin teoria sumerilaisesta sadusta, joka kertoisi taistelusta lohikäärmettä vastaan (ns. KUR-myytti) on osoittautunut vääräksi. Vrt. T. Jacobsen, JNES 5, 1946, 131, 143 ff.

⁷⁵ Westermann 1974, 47; Soggin 1975, 123-124. Myös Ringgren (1990, 94) on samaa mieltä Westermannin kanssa siitä, ettei sumerilaisissa luomiskertomuksissa esiinny kamppailumotiivia.

⁷⁶ Westermann 1974, 43-44.

⁷⁷ Ringgren 1990, 93; Ringgren 1988, 103; Day 1985, 21, 29, 38; Engnell 1962, 1293-1298; Linton 1963, 976-980.

⁷⁸ Annala 1993, 110.

⁷⁹ Westermann 1974, 152.

Jumalan vastustajana. Babylonialaisessa eepoksessa *Enūma elish* Marduk-jumala luo kosmoksen halkaisemalla kahtia meren jumalattaren *Tiāmatin* ruumiin.

O. Keel ja C. Uehlinger ovat tutkineet lähes 9000 Palestiinan/Israelin alueelta löydettyä sinettiä. Sinetit ajoittuvat varhaiselta pronssikaudelta aina rautakauden loppupuolelle asti. Sineteillä oli tuohon aikaan puolivirallinen luonne. Niitä käytettiin sekä valtion hallinnossa että yksityiselämässä. Sinetit ovat tärkeitä uskonnonhistorian tutkimukselle, koska ne heijastavat muutoksia uskonnon, kulttuurin ja politiikan alueilla.⁸⁰

Keskisen pronssikauden (n. 1800-1550 eKr.) sineteissä jumalattaret olivat hallitsevina sekä lukumäärältään että siten, että kuvan pinta-alan täytti suurimmaksi osaksi jumalatar. Valtion virallisessa kultissa jumalattaret näyttävät olleen pääjumaluudet tuohon aikaan. Kun heitä kuvattiin temppeleissä ja muussa monumentaalitaiteessa sekä sineteissä ja amuleteissa, heidän kuvansa oli valmistettu kallisarvoisista metalleista. Myöhäispronssiajalla jumalatar syrjäytettiin vähitellen valtion virallisesta kultista, ja hänen palvontansa siirtyi yksityiseen kansanhurskauteen. Tällöin jumalatarta alettiin kuvata savisissa terrakottapatsaissa (ns. Astarte-plaketit), ja myös sinetit ja amuletit oli valmistettu halvemmista materiaaleista.⁸¹ Esimerkiksi Israelin ja Juudan alueelta on löydetty jumalatarta kuvaavia savipatsaita Beersebast, Tell Beit Mirsimistä, Tell en-Nasbehista, Hazorista ja Sareptasta. Patsaat on löydetty kotialttareilta, mikä viittaa siihen, että jumalattaren palvonta oli siirtynyt yksityiseen kansanhurskauteen. Esimerkiksi Tell Beit Mirsimin kotitalouksista lähes puolet palvoi jumalatarta, joka oli todennäköisesti Ashera. Asheran nimenä puunilais-foinikialaisessa maailmassa oli *Tannit*, 'käärmevaltiatar'.⁸²

Keskisellä pronssiajalla Palestiinassa kukoisti pitkälle kehittynyt kaupunkikulttuuri. Kaupunkisuunnittelu, uudet keraamiset muodot, yksinkertaistettu aakkosto ja kansainvälinen kauppa luonnehtivat tätä kaupunkikulttuuria. Kun keskinen pronssiaika päättyi n.1550 eKr., niin jokainen tämän ajan asutuskeskus oli tuhottu, ja tuhoa seurasi usein

---

⁸⁰ Keel ja Uehlinger 1992, 11.

⁸¹ Keel ja Uehlinger 1992, 108-122.

⁸² Holladay 1987, 275-280.

pitkä asumaton kausi. Palestiinan uudet valloittajat olivat *hyksot*, jotka hallitsivat Egyptissä n. 1667-1559 eKr.⁸³ *Hyksot* on egyptiläinen sana, joka tarkoittaa 'ulkomaalaiset hallitsijat'. *Hyksot* olivat todennäköisesti seemiläisiä sekoittuneina hurrilaisiin kansanaineksiin. Heitä johti pieni, mutta voimakas indoeurooppalainen sotilas aristokratia. Hevosten vetämät sotavaunut olivat uutuus, jonka tämä indoeurooppalainen sotilas aristokratia toi Lähi-itään.⁸⁴

Kun siirrytään keskipronssiajalta myöhäispronssiajalle (n. 1550-1250/1150 eKr.), on tapahtunut perusluonteinen muutos: sotaish jumalat kuten Baal ja Rešep ovat korvanneet alastomat jumalattaret. Myrskyn jumala (sään jumala) kuvataan soturina, joka taistelee käärmettä vastaan, joka asuu meressä tai pimeydessä (katso LIITE 1). Sota, miehitys ja uusien kansanainesten liikehtiminen Lähi-idässä toivat 15. ja 14. vuosisadalla eKr. miespuoliset jumalat etualalle ja jumalattaret syrjäytettiin. Tämä muutos heijastuu myös inhimillisellä tasolla. Sinetit osoittavat, että myös ihmiset kuvataan sotaishampina kuin ennen. Sineteissä kuvataan sotaishia, jotka ovat varustautuneet aseineen ja kilvineen. Myöhäispronssiajalle tyypillinen uusi ikonografinen symboli on hevosten vetämät sotavaunut, jotka liitetään sekä jumaliin että ihmisiin. Vielä keskipronssiajan sineteissä naiset kuvattiin tasa-arvoisina partnereina miesten kanssa, mutta myöhäispronssiajan sineteissä heidät kuvataan miehille alisteisessa asemassa. Naiset joutuvat palvelijattaren asemaan hallitsevan ruhtinaan edessä tai he puuttuvat kokonaan.⁸⁵

T. Jacobsenin mielestä babylonialaisen eepoksen *Enūma elish* keskeinen poliittinen teema on siirtyminen primitiivisestä demokraattisesta järjestelmästä primitiiviseen monarkiaan. Primitiivisen demokratian järjestelmässä kuninkuus oli väliaikainen ja kesti vain määrätyn ajan. Primitiivisessä monarkisessa järjestelmässä siirryttiin pysyvään, perinnölliseen kuninkuuteen. Tämä poliittinen muutos heijastuu mytologiassa, jossa Mardukista tulee pääjumaluus.⁸⁶

---

⁸³ North ja King 1990, 1207. Vrt. Holthoer, 1984, 76-79. Holthoerin mukaan hyksoskausi Egyptissä kesti noin 1650-1544 eKr.

⁸⁴ Brown ja North 1990, 1178. Katso aiheesta lisää luvuista 4.1.4. ja 5.1.1!

⁸⁵ Keel ja Uehlinger 1992, 68-72.

⁸⁶ Jacobsen 1976, 189.

Meri, *Tiāmat* (*Tāmtum*) oli Mardukin päävihollinen. Historiallisesti katsottuna Mardukin ja Babylonin pääasiallinen vihollinen heti Hammurapin kuoleman jälkeen aina kassilaisajalle asti oli juuri Tiamatin maa l. *māt tāmtim* 'merimaa', joka käsitti muinaisen Sumerin. Sen valloitti lopulta Ulamburiash, joka siten yhdisti Etelä- ja Pohjois-Babylonin. Vielä tärkeämpi on jumalten murha -teema. Taistellessaan 'merimaata' vastaan Babylon soti muinaisen Sumerin aluetta vastaan ja samalla kaikkia sen kuuluisia muinaisia kaupunkeja ja niiden jumaluuksia vastaan.⁸⁷ Ukkosen ja myrskyn jumalan Mardukin taistelussa *Tiāmatia* vastaan on nähtävissä poliittinen taistelu Sumeria vastaan.⁸⁸

Luvussa 4 ryhdyin tutkimaan indoeurooppalaisten kansojen tunkeutumista Lähi-itään toisella vuosituhannella eKr. Esitän tässä työssä hypoteesin, jonka mukaan lohikäärmekamppailumyytit heijastaisivat alkuperäisasukkaiden ja indoeurooppalaisten valloittajien välisiä sotia uskonnollisella ja poliittisella tasolla. Mytologiassa tämä taistelu näkyy indoeurooppalaisen myrskyn jumalan kamppailussa herruudesta panteonissa meren lohikäärmettä eli jumalatarta vastaan. Jumalattarilla oli merkittävä asema alkuperäisväestön uskonnossa varhais- ja keskipronssiajalla ennen indoeurooppalaisten kansojen tunkeutumista Lähi-itään.⁸⁹

2.5. Käärme luomis- ja syntiinlankeemuskertomuksissa

2.5.1. Luomiskertomus *Tiāmat*-myytin muunnelmana

Edellä olen selvittänyt Jahven taistelua meren lohikäärmettä vastaan. Tätä kamppailumyyttiä käytettiin erilaisissa yhteyksissä, esim. kuvaamaan luomista, Israelin taistelua oman aikansa viholliskansoja vastaan tai maailman lopun vihollista. Tässä luvussa tutkitaan

---

⁸⁷ Jacobsen 1976, 190.

⁸⁸ NEB 1994, 101.

⁸⁹ Katso luku 4.2.3!

Pappiskirjan luomiskertomusta ja Jahvistin syntiinlankeemusteemaa sekä sitä, mitä viitteitä näissä kertomuksissa on käärmeestä Jumalan vihollisena.

Pappiskirja on Pentateukin nuorin osa. Mutta vaikka Pappiskirjan muistiinmerkitseminen on tapahtunut verrattain myöhään, tämä ei merkitse sitä, etteikö osa materiaalista olisi hyvinkin vanhaa perua. Aineiston muistiinmerkitseminen on vain viimeinen vaihe pitkässä traditioketjussa. Pappiskirja on syntynyt todennäköisesti eksiilin aikana tai heti sen jälkeen 500- tai 400-luvulla eKr.⁹⁰ R. Smendin mukaan Pappiskirjan taustalla on todennäköisesti Jerusalemin-Juudan kulttiseurakunnan uudelleenmuotoutuminen persialaisvallan aikana. Ei ole kuitenkaan mahdotonta ajatella Pappiskirjan syntypaikaksi Babyloniaa, koska Pappiskirja heijastelee pakkosiirtolaisuuden kokemuksia. Tähän suuntaan viittaa myös Hesekielin ja Esran vaikutus samalla alueella. Pappiskirja edellyttää taustakseen Hesekielin. Esran laki taas oli Pappiskirja tai jo tietyssä määrin valmiin Pentateukin perusteksti.⁹¹

Jos Pappiskirja on syntynyt Babyloniassa eksiilin aikana, on mahdollista, että tekijä on lainannut luomiskertomukseensa joitakin teemoja babylonialaisesta *Tiāmat*-myytistä. Ei ole kuitenkaan todennäköistä, että Pappiskirjan luomiskertomuksen ja babylonialaisen eepoksen *Enūma elish* välillä olisi suora riippuvuussuhde, vaan Gen. 1:llä on hyvin monihaarainen esihistoria.⁹²

Gen. 1:2 kuvailee aikojen alkua: "Maa oli autio ja tyhjä (*tōhû wābōhû*), pimeys peitti syvyydet (*tehōm*), ja Jumalan henki (*rûaḥ*) liikkui vetten yllä." *Tōhû* on mahdollisesti etymologisesti sukua sanalle *tehōm* 'syvyys'.⁹³ Heprean kielessä 'merestä' käytetään yleensä sanaa *yām*. Sen sijaan akkadin kielessä normaali sana 'merelle' on *tāmtu* (aikaisemmin *tīamtu*), jota vastaa heprean *tehōm*.⁹⁴ *Tehōm* 'syvyys' on etymologisesti samaa juurta kuin *Tiāmat*, babylonialaisen eepoksen

---

⁹⁰ Albrektson 1988, 164.

⁹¹ Smend 1989, 37-38.

⁹² Westermann 1974, 117-118.

⁹³ Clifford ja Murphy 1990, 10.

⁹⁴ Ringgren 1990, 87-98.

jumalatar. Häntä kuvattiin myös merenä tai meren lohikäärmeenä, jonka myrskyn jumala Marduk kukisti ja jonka ruumiista hän loi kosmoksen.⁹⁵

Pappiskirjan luomiskertomuksen mukaan maata peitti aikojen alussa 'alkumeri' *tehōm*, jota kutsutaan myös 'vesiksi' *mayim* (Gen. 1:2). Toisena päivänä Jumala loi taivaankannen erottamaan vesiä ylempiin ja alempiin vesiin. Kolmantena päivänä Jumala erotti maankamaran 'meristä' *yammîm* (Gen. 1:10). 'Meri' oli Jumalalle vihamielinen voima, joka vastusti häntä maailman alussa.⁹⁶ Pimeys yhdistettiin 'syvyyden' *tehōm* kanssa. Valo, jonka Jumala luo maailmaan, on hyvä (Gen. 1:3-4), päinvastoin kuin ennen luomista ollut pimeys ja syvyys'.⁹⁷

Paitsi *Tiāmat*-teemaa Gen. 1:ssä on muitakin yhtäläisyyksiä Lähi-idän kamppailumyyttiin, esim. tuulen merkitys Jumalan taistelussa alkumerta vastaan. Gen. 1:2: "Maa oli autio ja tyhjä, pimeys peitti syvyydet, ja Jumalan henki (*rûah*) liikkui vetten yllä." Heprean *rûah* tarkoittaa tässä todennäköisesti 'tuulta'. Babylonialaisessa luomiseepoksessa *Enūma elish* myrskyn jumala Marduk käyttä seitsemää tuulta apunaan

---

⁹⁵ Ringgren 1988, 104.

⁹⁶ Ringgren 1990, 87-98.

⁹⁷ Gordon 1966, 1. Vrt. NEB 1994, 92. Muinaisen Lähi-idän ihmiset eivät voineet kuvitella luomista tyhjistä, vaan kosmos luotiin pre-eksistenttisestä materiasta. Vanhan testamentin luomiskäsitys oli tässä suhteessa sama kuin muissa Lähi-idän kosmogonioissa (Linton 1963, 975-980). Vrt. Annala 1993, 47, 72, 83-84, 110-119. Vasta 300-luvulla jKr. *creatio ex nihilo* -oppi lopullisesti vakiintui ja omaksuttiin kirkolliseen ajatteluun. *Creatio ex nihilo* -ajatus juurtui kirkkoisien teologiaan. Tämän uuden tulkinnan pioneerina voidaan pitää Athanasios Aleksandrialaista. Kirkollinen tyhjistä luomisen oppi horjutti platonisen kosmologian ja maailmankaikkeuden perusteita. Keskiplatonisen kosmologian kolme perusprinsiippiä olivat Jumala, ideat ja materia, joiden avulla selitettiin sekä maailmankaikkeuden olemassaolo että sen rakenne. Alkumateria on yksi pre-kosminen prinsiippi, jolla on itsenäinen rooli kosmoksen syntyprosessissa. Kun Jumala aloittaa luomistyönsä, hänellä on vastassaan muodoton alkumateria. Esim. kirkkoisä Klemens Aleksandrialainen tarkoittaa luomisella jumalallista toimintaa, jonka vaikutuksesta pre-eksistenttinen ja muodoton materia jäsentyy Luojan tahtomaan muotoon. *Creatio ex nihilo* -oppi mursi platonisen ontologian yhtenäisyyden.

taistellessaan jumalatar *Tiāmatia* vastaan. Samoin Baalilla on apunaan tuuli (ANET 139) hänen kamppaillessaan muita jumalia vastaan.⁹⁸

Pappiskirjan luomiskertomus on Dayn mielestä riippuvainen psalmista 104, joka on mytologisempi kuin Gen.1. Psalmista 104 on viitteitä Jumalan konfliktista 'meren' kanssa, kun sen sijaan Gen. 1:ssä Jumalan kontrolli vesistä on yksinkertaisesti työ, jonka hän suorittaa. Psalmista 104 on myös maininta *Leviātanista*, kun taas Gen. 1:21 puhuu 'suurista meripedoista' *tannînîm* termein, jotka on riisuttu liiasta mytologiasta.⁹⁹ Psalmi 104:6 mainitsee 'alkumeren' *tehōm*, joka peitti maan kokonaan ja 'vedet' *mayim*, jotka lepäsivät vuorten yllä. Jahven nuhtelusta 'syvyys' ja 'vedet', jotka peittivät maata, pakenivat (Ps. 104:6-9).¹⁰⁰ Ps. 104 muistuttaa Gen.1:ä siinä, että Jumala voittaa syvyyden ja pimeyden. Yö voitetaan ensimmäisenä päivänä luomalla valo ja syvyys toisena ja kolmantena päivänä erottamalla vedet taivaankannen yläpuolelle ja alisuolelle vesiin.¹⁰¹ H. Kraus ei pidä mahdollisena suoraa riippuvuussuhdetta Ps. 104 ja Gen. 1 välillä. Mutta näissä on kuitenkin joitakin yhteisiä myyttisiä teemoja (ennen kaikkea Ps. 104:6-9 ja Gen. 1:2 välillä), jotka johtuvat kanaanilaisesta myyttisestä perinnöstä. Tällainen teema on Jahven taistelu alkumerta vastaan. Jumalan luovan voiman aseena oli hänen "nuhtelunsa", hänen "ukkosensa". Ylimpänä jumalana Jahve - samalla tavalla kuin ukkosmyrskyn jumala - ajaa myrskyn ja tuulen voimalla kaaosvedet omille paikoilleen ja asettaa niille rajat.¹⁰²

Pappiskirjan luomiskertomuksessa mytologinen elementti astuu takalalle. Jumala ei voita *tehōmia* kamppailussa, vaan luovan sanansa "tulkoon" avulla. Gen. 1 on hyvin pohdittu systemaattinen esitys, jossa Jumalan luomistyö jakautuu kuuteen luomispäivään. Seitsemäs päivä on Jumalan lepopäivä ja muodostaa näin esikuvan sapatin vietolle.

---

⁹⁸ Clifford ja Murphy 1990, 10-11. Myös Day (1985, 53) on sitä mieltä, että *rûah* Gen. 1:2 tarkoittaa 'tuulta'. Tässä kohden tutkijoiden keskuudessa on kuitenkin erimielisyyttä. Toiset tutkijat ovat sitä mieltä, että *rûah* pitäisi käänntää 'henki', toiset taas antavat sille merkityksen 'tuuli'. Katso yhteenveto eri tutkijoiden mielipiteistä DeRoche 1988, 303-318.

⁹⁹ Day 1985, 52.

¹⁰⁰ Ringgren 1990, 92.

¹⁰¹ Clifford ja Murphy 1990, 10-11. Vrt. myös Ringgren 1990, 92.

¹⁰² Kraus 1989, 295-304.

Pappiskirjan myyttejä riisuva esitys tulee näkyviin monin tavoin. Ei ainoastaan *tehōm* ole menettänyt yksilöllisyyttään, vaan myös aurinko, kuu ja tähdet. Nämä olivat jumaluuksia Israelia ympäröivässä maailmassa, mutta Pappiskirjan esityksessä ne muuttuivat vain valoa antaviksi taivaankappaleiksi. Myös kamppailumyytin 'lohikäärme' *tannîn* muuttui Gen. 1:21 'suuriksi meripedoiksi' *tannînîm* (pl.), jotka Jumala loi.¹⁰³ Pappiskirja erottaa selvästi Jumalan ja maailman. Maailma on vain materiaalinen luomus, eikä sillä ole jumalallista olemusta. Lähi-idän kulttuureissa jumalat käsitettiin immanenteiksi: he elivät ja toimivat luonnon ilmiöissä, kasveissa, eläimissä, ihmisissä, planeetoissa, vesissä jne. Maailma oli jumalien ilmenemismuoto. Pappiskirja luo nyt Jumalasta toisenlaisen kuvan: Jumala on transendenttinen, maailman ulkopuolella oleva riippumaton voima.¹⁰⁴

2.5.2. Kantaäiti Eeva ja käärme

Jahvistinen kertomusteos syntyi 900- ja 500-lukujen välillä eKr. Alkukertomukset, luominen ja syntiinlankeemus, on liitetty Jahvistiseen teokseen viimeisenä suurena kertomuskokonaisuutena, todennäköisesti Juudan valtiollisen ajan loppupuolella. Teoksen toimitus- ja muokkaustyön ovat tehneet Juudan hovin ja temppelin oppineet. Voidaan ajatella, että teoksen perustaso on syntynyt valtiollisen ajan alkupuolella ja lopullinen muoto alkukertomuksineen vähän ennen valtiollisen ajan loppua.¹⁰⁵

Eedenin käärmeen merkitystä on paljon pohdittu vuosisatojen ajan. Yleensä käärme on tulkittu pahuuden symboliksi varhaisjuutalaisuudessa ja kristinuskossa. Maailmassa hyvä on sekoittunut pahaan, minkä vuoksi ihmiset ovat käsittäneet hyvän ja pahan välisen taistelun

---

¹⁰³ Ringgren 1988, 104. Vrt. Linton 1963, 977.

¹⁰⁴ Schmid 1975, 39-42.

¹⁰⁵ Smend 1989, 64-65. Vrt. Albrektson 1988, 162.

kosmisena taisteluna. Selkeimmän kuvan tästä antaa zarathustralaisuus, jossa hyvyyden ja valon jumala Ahuramazda taistelee pahuuden ja pimeyden jumalaa Angra Mainyua (Ahriman) vastaan.¹⁰⁶

Myös juutalaisten uskonnolliseen ajatteluun kotiutui dualistinen käsitys maailmasta persialaisen uskonnon vaikutuksesta. Jumalan tuonpuoleisuus korostui entistä enemmän, ja siksi usko enkeleihin ja demoneihin sai huomattavan merkityksen. Toisaalta syntyi ajatus, ettei Jumalaa voida pitää vastuullisena siitä pahasta, joka maailmassa vallitsi. Tähän yhteyteen kuuluu myös käsitys pahojen henkien ruhtinaasta, Saatanasta, joka aiheuttaa ja inspiroi kaiken pahan. Tällä Pahan ruhtinaalla on monia nimiä, kuten Saatana, Mastema ja Belial.¹⁰⁷ Kolmannelta esikristilliseltä vuosisadalta alkaen (n. 300 eKr.-100 jKr.) Pahan ruhtinas sai yhä merkittävämmän roolin. Saatana kehittyi Jumalan apulaisesta Jumalan vastaisten pahojen voimien johtajaksi. Juutalaiset teologit eivät halunneet enää pitää kiinni perinteisestä, varhaisemmasta israelilaisesta käsityksestä, jonka mukaan Jumala on kaiken hyvän, mutta myös kaiken pahan antaja. On todennäköistä, että persialaisen uskonnon Angra Mainyu (Ahriman) on jossain määrin toiminut mallina Saatanan syntymiselle.¹⁰⁸

Saatanan hahmon synnyttyä monet Vanhan testamentin henkilöt ja teemat tulkittiin hänen vertauskuvikseen. Tältä ajalta on peräisin syntiinlankeemuskertomuksen tulkinta, jonka mukaan Saatana käärmeeen hahmossa harhautti Eevan lankeamaan syntiin. Esimerkiksi kirkkoisä Irenaeos toteaa, että langennut enkeli vietteli ihmiset syntiin käärmeeen hahmossa. Irenaeos samastaa muinaisaikojen lohikäärmeen paholaiseen ja Saatanan (Ilm. 12:9-15; 20:2). Maailman lopussa

---

¹⁰⁶ Gordon 1966, 1.

¹⁰⁷ Ringgren 1988, 91. Vielä Jobin kirjassa 2:1 ja Sakarjassa 3:1 Saatana on eräänlainen ihmisten syyttäjä Jumalan tuomioistuimen edessä. Sen sijaan 1. Aik. 21:1 (n. 300 eKr.) mukaan Saatana on paha voima, joka viekoittelee Daavidin toimittamaan Israelissa väenlaskun vastoin Jumalan tahtoa. Tämä on erityisen mielenkiintoista, koska samasta asiasta kertoo 2. Sam. 24:1: ”Herra vihastui jälleen Israeliin, ja yllyttääkseen Daavidia kansaa vastaan hän sanoi: ”Mene ja laske Israelin ja Juudan väki.” Aikakirjan kirjoittaja ei ole voinut hyväksyä lähteensä (2. Sam. 24:1) ajatusta, että Jumala houkuttelee syntiin ja sitten rankaisee siitä, joten kirjoittaessaan uudelleen samaa kertomusta hän vaihtoi Jumalan sijaan Saatanan. Saatana houkutteli Daavidin syntiin, ja Jumala oikeudenmukaisesti rankaisi siitä. Saatana esiintyy ensimmäistä kertaa pahaan houkuttelevana olentona.

¹⁰⁸ Ringgren 1988, 91.

Kristus voittaa tämän lohikäärmeen (Ps. 91:13; LXX Ps. 90:13). Kirkkoisä Irenaeos tulkitsee typologisen mallin mukaan Kristuksen uutena Aadamina ja Marian uutena Eevana. He korjaavat ensimmäisen Aadam ja ensimmäisen Eevan virheet olemalla kuuliaisia Jumalalle loppuun asti.¹⁰⁹ Varhaisuutalaisuuden käsitykset Saatanasta ja hänen demoneistaan elävät edelleen kristinuskossa. Ilmestyskirjan kristillinen kirjailija tajuaa “muinaisaikojen käärmeen” samaksi kuin Saatanan tai Paholainen (Ilm. 12:9-15; 20:2). Näin alkuaian kosmisen taistelun ja Eedenin puutarhan käärmeet samastetaan toisiinsa. Alun perin kertomuksen käärmeellä ei ollut kuitenkaan mitään yhtymäkohtia Saatanan, joka syntyi vasta paljon myöhemmin.¹¹⁰

Nykyajan tutkijat ovat esittäneet erilaisia tulkintoja Eedenin käärmeestä. J. Scharbert on sitä mieltä, että Jahvisti käyttää syntiinlankeemuskertomuksessaan käärmettä luonnehtimaan uskonnon maailmaa. Jahvisti asettaa käärmeen viettelijän rooliin, koska hän näkee käärmeessä Israelille vaarallisen pakanallisen uskonnon ilmentymän. Scharbert pitää Eedenin puutarhan käärmettä kanaanilaisena fallos-symbolina, hedelmällisyyden merkinä. Tosin heti seuraavassa lauseessaan Scharbert toteaa, että Egyptissä puhuva kobra on kasvullisuuden ja viljan jumalattaren Renenutetin symboli. Käärme on onnen ja siunauksen, mutta samalla salaperäisen tiedon ja maagisten voimien symboli. Jahvisti riistää käärmeeltä jumalallisen auran ja alentaa sen maassa ryömiväksi ja tomua syöväksi matelijaksi.¹¹¹ Egyptissä jumalattaret kuvattiin käärmeinä. Ala-Egyptin käärmejumalatar oli nimeltään Buto tai Wazit. Kobran muodossa jumalattaresta tuli kuninkuuden symboli, ja myöhemmin kobra liitettiin kruunuun kuninkaan suojelijana.¹¹² Egyptissä jumalattaret kuvattiin niin usein käärmeinä, että jopa sana “jumalatar” kirjoitettiin käärmeen hieroglyfimerkillä.¹¹³ Käärmeet symboloivat Lähi-idässä

---

¹⁰⁹ Irenaeos, 266-296.

¹¹⁰ McCullough 1986, 290; DeVries 1986, 236.

¹¹¹ Scharbert 1985, 55.

¹¹² McCullough 1986, 290-291.

¹¹³ Budge 1989, 68.

hedelmällisyyttä, pitkää ikää, jopa ikuista elämää, parantavia voimia ja viisautta. Tämän lisäksi käärmejumalatarta palvottiin kuolleiden valtakunnan hallitsijana.¹¹⁴

Kanaanilaisessa uskonnossa käärme yhdistettiin yleensä hedelmällisyyden ja rakkauden jumalattareen.¹¹⁵ Syyria-Palestiinan arkeologisissa kaivauksissa on löytynyt runsaasti pronssi- ja rautakautista aineistoa, joka todistaa, että käärmejumalatarta palvottiin tällä alueella yleisesti. Alastoman jumalattaren kuvia ja patsaita on löytynyt melkein kaikista arkeologisista kaivauksista; usein jumalattarella on käärmeitä käsissään (ns. Astarte-plaketit). Käärmejumalattaren kultista on löytynyt todisteita esim. Beth-Shanista, Beth-Shemeshistä, Geseristä, Hazorista, Sikemistä, Tell Beit-Mirsimistä, Beer-Shebasta, Tell en-Nasbehista, Megiddosta, Tel Mevorakhista ja Timnasta. Pronssisia käärmeitä löydettiin temppeleistä, mikä todistaa käärmejumalattaren palvonnasta. Tämän jumalattaren nimi oli Ashera (Qudsu) tai *Tannit*, joka oli Asheran puunilais-foinikialainen nimi ensimmäisellä vuosituhannella eKr.¹¹⁶

Pronssi- ja rautakauden kanaanilaisessa uskonnossa jumalatar Ashera yhdistettiin käärmeeseen. Ashera samastettiin jumalatar *Tannitiin* ('käärmevaltiatar' tai 'lohikäärmevaltiatar'). Pronssiajalla Asheralla oli toinenkin epiteetti *dt btn* 'käärmevaltiatar'. Ugaritin teksteissä Asheran arvonimenä oli *rht atrt ym* 'valtiatar, joka kulkee merilohikäärmeellä'. S. Olyan pitää mahdollisena, että merikäärme tai -lohikäärme yhdistettiin Asheraan. Ehkä tämän myytin heijastumaa on Jahvistin syntiinlankeemuskertomus Genesiksessä. *Hawwâ* (Eeva) on *Tannit*/Asheran epiteetti ensimmäisellä vuosituhannella eKr.¹¹⁷

---

¹¹⁴ Wallace 1985, 155-158; Maier 1986, 81-96.

¹¹⁵ Jaroš 1980, 214-215.

¹¹⁶ McCullough 1986, 290-291; Holladay 1987, 275-282; Dever 1987, 226-237; Maier 1986, 81; Albright 1948, 17.

¹¹⁷ Olyan 1988, 70-71; Albright 1966, 19-25: Protosiinailaiset tekstit (15. vuosisadalta eKr.) nrot 351, 353, 360 ja 361 mainitsevat *dt btn* 'käärmevaltiatar'. Teksti nro 360: *d 1b't dt btn...* 'Oi armollinen käärmevaltiattaren kanssa' ja teksti nro 361: *d 1b dt btn...* 'Oi armollinen, oi käärmevaltiatar' viittaavat Maierin mielestä Eliin ja Asheraan (Maier 1986, 42-44, 81-96). Cross (1973, 28-36) on tulkinnut protokanaanilaisen tekstin nro 347 *tnt* "Tannit". Teksti sijaitsi jumalatar Hathorin temppelin sfinksissä. Epiteetti "Tannit" tarkoittaa kirjaimellisesti 'käärmevaltiatarta' tai mahdollisesti 'lohikäärmevaltiatarta'. Sana johtuu kanaanin

Käärme esiintyy useasti *Qudšun* (Asheran) yhteydessä pronssiajalla. Eräs Asheran epiteetti Ugaritissa ja Egyptissä oli *qdš* (Qudsu) 'pyhyys' tai 'pyhä'. Hänet kuvataan reliefeissä alastomana jumalattarena, joka seisoo leijonan selässä pitäen käsissään yhtä tai useampaa käärmettä. Erikoisen kiinnostava on Winchesterin reliefi, jossa esiintyy kolme nimeä, *Qudšu*, Astarte, Anat (katso LIITE 2). *Qudšu* tarkoittaa Asheraa.¹¹⁸ Ugaritin teksteissä Asheran epiteetti *qdš* esiintyy teksteissä CTA 14.4.197 ja CTA 16.1.9-11 ja CTA 2.1.21, 38 ja 17.1.4. *Qdš* mainitaan Elin puolisona ja jumalista puhutaan *bn qdš* 'pyhän lapsina'.¹¹⁹

Wallace ja Olyan ehdottavat, että Gen. 3:20 mainittu *Ḥawwâ* (Eeva) on yhteydessä jumalatar Asheraan. Nimen Eeva merkitys 'kaikkien elävien äiti' on samankaltainen kuin Asheran epiteetti *qnnyt* 'ilm' 'jumalten synnyttävä' ja 'jumalten hoitaja'.¹²⁰ Vanha tulkintalinja näkee läheisen yhteyden Eevan ja käärmeen välillä. Varhainen rabbiininen tulkinta huomasi samankaltaisuuden nimen *ḥawwâ* ja aramealaisen sanan *ḥewyā* 'käärme' välillä. Eevan yhteyden käärmeeseen näkivät 19.

---

*tannit <*tannittu <*tannintu. Paralleeli-ilmaisu on epiteetti *dt bṭn* 'käärmevaltiatar', samoin kuin epiteetti *rḥt qrt ym* 'valtiatar, joka kulkee merilohikäärmeellä'. Kaikki nämä ovat vanhoja Asheran arvonimiä. Katso myös Maier 1986, 96-118: "*Tannit*" on Ashera/*Qudšu*. Tannitin merkki on puunilainen versio käärmeestä.

¹¹⁸ Cross 1973, 28-36. Vrt. Maier 1986, 42-44, 81-96. Winchester College-reliefi on peräisin Egyptistä Ramses III:n ajoilta (n. 1182-1151 eKr.). Tämä reliefi kuuluu selvästi *Qudšu*-tyyppiin. Hieroglyfit hahmon molemmin puolin ilmaisevat *Qudšu*-Astarte-Anat. *Qudšun* täytyy olla Ashera. Tämä vastaa Ugaritin evidenssiä.

¹¹⁹ Albright 1948, 17; Albright 1968, 106; Wallace 1985, 155-158; Maier 1986, 42-44, 81-96. S. Wiggins (1993, 113-115) ei hyväksy sitä, että käärme yhdistetään Asheraan ikonografisesti. Wiggins on sitä mieltä, ettei ole olemassa tekstejä tai ikonografiaa, joka todistaa, että Ashera on samaistettavissa *Qudšun* kanssa. Tässä Wiggins kuitenkin erehtyy, koska Ugaritin tekstit puhuvat Elin puolisosta Asherasta, jonka epiteetti oli *qdš* 'pyhä'. Lisäksi Wiggins pitää epävarmana Crossin käännöstä *Tannitista* 'käärmevaltiatar'. Wiggins ei kuitenkaan pysty esittämään mitään filologista kritiikkiä Crossin käännöstä kohtaan eikä tarjoa muutakaan käännösvaihtoehtoa.

¹²⁰ Wallace 1985, 157-158; Olyan 1988, 71; Curtis 1985, 83. Vrt. DeVries 1986, 235. DeVries on sitä mieltä, että nimi *Ḥawwâ* johtuu seemiläisen käärmejumalattaren nimestä. Jakeessa 3:20 mainittu merkitys 'kaikkien elävien äiti' on peräisin kansanetymologiasta.

vuosisadalla muutamat tutkijat kuten T. Nöldeke ja J. Wellhausen.¹²¹ Tämä argumentti vahvistui, kun arkeologisissa kaivauksissa löydettiin puunilainen laatta, joka oli peräisin kolmannelta tai toiselta vuosisadalta eKr. Ensimmäinen rivi kuului: *rḥt ḥwt ʾlt mlkt*. Lidzbarski yhdisti sanan *ḥwt* raamatulliseen sanaan *ḥawwâ* 'Eeva' ja seuraten Nöldekeä ja Wellhausenia tulkitsi sanan tarkoittavan kuolleiden valtakunnan käärmejumalatarta.¹²² Tätä argumenttia kehitti eteenpäin H. Gressmann, joka ehdotti, että varhaisessa vaiheessa Eeva ja käärme olivat samastettavissa.¹²³

Wallace on sitä mieltä, että heprean *ḥawwâ* johtuu sanasta **ḥwt*. **Ḥwt* voisi olla yhteydessä sekä 'käärme'- että 'elämä'-merkityksiin. Seemiläisen kielen varhaisvaiheessa sana "käärme" johtui sanasta "elää". Täten sanan **ḥwt* molemmat merkitykset johtuisivat alkuperäisestä juuresta *ḥwy* 'elää'.¹²⁴

2.5.3. Jahvisti kritikoi kanaanilaisia hedelmällisyyskultteja

Tässä luvussa tutkin sitä teologista sanomaa, jonka Jahvisti halusi välittää lukijoilleen syntiinlankeemuskertomuksellaan. Mikä oli Aadam ja Eevan synty, kun he söivät kielletystä "hyvän ja pahan tiedon puusta"?

Muutamat tutkijat pitävät Aadam ja Eevan lankeemusta seksuaalisena syntinä.¹²⁵ Esim. I. Engnell on sitä mieltä, että Aadamilta puuttui alunperin suvunjatkamiskyky; hänellä ei ollut pääsyä "hyvän ja pahan tiedon puulle". Tätä kieltoa vastaan Adam rikkoo, jolloin hän saa seksuaalisen tiedon ja kyvyn lisääntyä. Aadamia rangaistaan kuitenkin

---

¹²¹ Nöldeke 1888, 470-487; Wellhausen 1885, 308.n.1.

¹²² Lidzbarski 1902, 26-34.

¹²³ Gressmann 1907, 345-367.

¹²⁴ Wallace 1985, 151-152. Vrt. Kapelrud 1980, 257-258.

¹²⁵ Katso Sogginin (1975, 101-103) ja Wallacen (1985, 119-121) yhteenveto tutkijoista, jotka kannattavat seksuaalista teoriaa. Sen mukaan Aadam ja Eeva alkuperäinen synty oli lihallinen *copula per se*.

tottelemattomuudestaan ja hänet ajetaan pois Eedenistä, eikä hänellä ole enää pääsyä "elämän puulle". Näin kuolema astuu ihmisen elämään. Mutta yksilöllinen kuolevaisuus kompensoituu kollektiivisessä yhteisössä: ihminen elää edelleen jälkeläisissään. "Hyvän ja pahan tiedon puu" paratiisissa merkitsee seksuaalista tietoa, tietoa siitä, kuinka ihminen voi jatkaa sukuaan.¹²⁶ Näyttää kuitenkin siltä, ettei lankeemusta voida tulkita pelkästään Aadamin ja Eevan seksuaalisena yhdistymisenä. Paras todistus tätä vastaan on Gen. 2:24, joka antaa ymmärtää, että Aadamin ja Eevan avioliitto toteutui ja oli Jumalan tahdon mukainen.¹²⁷

Toinen yleinen teoria syntiinlankeemuksesta on se, että Jumalan kiellolla olla syömättä "hyvän ja pahan tiedon puusta" oli pedagoginen tarkoitus. Ihminen oli vielä epäkypsä henkisesti kehityksessään, ja hänen piti oppia tottelevaisuutta vanhempiaan kohtaan kuten kaikkien lapsien. Jahvistin teksti ei kuitenkaan mainitse mitään tällaisesta pedagogisesta tarkoituksesta.¹²⁸

Soggin on sitä mieltä, että Jahvistin syntiinlankeemuskertomuksen taustalla on kanaanilainen kertomus, jossa käärmejumalatar Ashera opetti ihmisille, kuinka saavuttaa herruus luonnosta ja siten tulla jumalten kaltaiseksi. Käärmejumaluus opetti, mitkä jumalalliset voimat piilevät seksuaalisuuden rituaalisessa harjoituksessa. Ihminen saattoi käyttää hyväkseen näitä voimia hallitakseen kosmosta. Israel omaksui tämän kanaanilaisen myytin ja käänsi sen ylösalaisin suorana polemiikkina kanaanilaisia hedelmällisyysriittejä vastaan. Jahvistin mukaan ne eivät saaneet aikaan elämää ja hedelmällisyyttä, vaan kuolemaa ja hedelmättömyyttä. Teologisesti tapahtui merkittävä muutos: se, mikä Kanaanissa sai aikaan elämää ja uudistumista, tulee kirotuksi Israelin uskonnossa ja aiheuttaa kipua ja kuolemaa. Tämä on täydellinen vastakohta sille, mitä aikaisemmin oli pidetty totena. Hedelmällisyyskultti, jolla oli huomattava taloudellinen ja sosiaalinen merkitys Kanaanissa, muutettiin Israelissa "synniksi" samalla kun Israel torjui sen teologiset perusteet.¹²⁹ Wallace on samoilla linjoilla Sogginin kanssa. Wallacen mukaan Vanhassa testamentissa on selviä

---

¹²⁶ Engnell 1955, 115-116.

¹²⁷ Wallace 1985, 119, 146; Soggin 1975, 101-102.

¹²⁸ Soggin 1975, 107.

¹²⁹ Soggin 1975, 107-110.

viitteitä siitä, että myös israelilaisessa kultissa oli hedelmällisyysriittejä seksuaalisine toimintoineen. Syntiinlankeemuskertomusta Jahvisti käyttää poleemisesti kritikoimalla tätä käytäntöä.¹³⁰

Lähi-idän hedelmällisyyskulttiin kuului temppeliprostituutio; sitä esiintyi myös Israelissa. Vanha testamentti puhuu haureutta harjoittavista pyhäkköpalvelijoista, jotka olivat sekä miehiä että naisia (1. Kun. 14:22-24; 1. Kun. 15:12; 1. Kun. 22:47; Hoos. 4:14; Deut. 23:18-19; 1. Sam.2:22-25). Pyhäkköpalvelijoiden, pappien ja papittarien, nimet *qedēšōt* (sg. *qedēšāh*) ja *qedēšīm* (sg. *qādeš*) todistavat parhaiten pyhästä alkuperästä. 1. Kun.14: 22-24 kertoo Juudan tilanteesta kuningas Rehabeamin aikana. Juudan asukkaat harjoittivat haureutta temppeleissä; tavan he olivat omaksuneet kanaanilaisilta. 1. Kun. 15:12 ilmoittaa, että kuningas Asa puhdisti maan haureutta harjoittavista pyhäkköpalvelijoista. Tilanne ei kuitenkaan oleellisesti muuttunut kuten käy ilmi 1. Kun. 22:47: "Hän (kuningas Josafat) hävitti maasta viimeisetkin haureutta harjoittavat pyhäkköpalvelijat, jotka hänen isänsä Asan ajoilta olivat jääneet jäljelle." Ensimmäinen toimenpide, johon suuri reformikuningas Joosia ryhtyy päästessään valtaistuimelle, on se, että hän hävittää Jerusalemin temppelin alueelta haureutta harjoittavien pyhäkköpalvelijoiden huoneet, joissa naiset olivat kutoneet pukuja Astartelle (2. Kun. 23:6-7). Deut. 23: 18-19 kieltää israelilaisten tyttäriä ryhtymästä temppeliprostituutioon.¹³¹

Kuningas Joosian reformiin asti (621 eKr.) Israelissa eli Asheran kultti, joka vetosi ennen kaikkea naisiin 2. Kun. 23:6-7 mukaan.¹³² Asheraa palvottiin myös Jerusalemin temppelissä Jahven rinnalla. Mutta Joosia hävitti Asheran kultin, ja virallinen juutalaisuus ei ole siitä lähtien hyväksynyt muita jumaluuksia Jahven rinnalle. Tämä merkitsi kaikkien jumalatarten syrjäyttämistä Israelin virallisesta kultista. Tästä huolimatta kansan parissa jatkettiin hedelmällisyyskultteihin osallistumista aina Jerusalemin temppelin hävitykseen 586 eKr. asti. Temppelin hävityksen katastrofi voimisti kampanjointia jumalattaren palvontaa vastaan. Ilman jumalatarta panteonissa ei voinut olla mitään

---

¹³⁰ Wallace 1985, 164-165, 168-172.

¹³¹ Engnell 1963 b, 1189-1190.

¹³² Loretz 1990, 84-85. Erityisesti naiset tuntevat vetovoimaa Asheran kulttia kohtaan. Tästä syystä kuningas Joosian toimeenpanema Jerusalemin temppelin puhdistus sattuu juuri heihin kovasti.

seksuaalista toimintaa, ja näin juutalaisuus on kehittynyt ilman jumalallista äiti-hahmoa.¹³³

Jahvisti on ottanut syntiinlankeemuskertomuksensa aiheen kanaanilaisesta uskonnosta.¹³⁴ Mutta Jahvisti tulkitsee nyt vanhaa kanaanilaista myyttiä poleemisesta israelilaisesta näkökulmasta. Pahan olemassaololle maailmassa Jahvisti ei anna selitystä, mutta historiallisen konkreettisesti pahuus kohtaa Israelia kanaanilaisten hedelmällisyyskulttien muodossa. Jahvisti antaa hedelmällisyyskulttien esiintyä käärmeen hahmossa. Käärme yhdistettiin kanaanilaisessa uskonnossa yksiselitteisesti hedelmällisyyden ja rakkauden jumalattareen. Israelissa ennen kaikkea naiset tunsivat viehtymystä hedelmällisyyskultteihin, ja siksi Jahvisti antaa käärmeen lähestyä ensin naista. Jahvistin syntiinlankeemuskertomuksesta tulee Israelille varoitus olla sekaantumatta kanaanilaisiin hedelmällisyysriitteihin.¹³⁵

Maaginen käärme symboloi elämää ja viisautta. 2. Kun. 18:4 ja siihen liittyvä Num. 21 viittaavat käärmekulttiin Israelissa. Tämä käytäntö on todennäköisesti kanaanilaista alkuperää. Käärmeen alkuperäinen merkitys oli vain positiivinen. Viettelijän roolin sille antoi vasta Jahvisti. Gen. 3:15 tuomitsee siten pakanallisen ajattelutavan, jonka mukaan käärmeeseen liittyvässä magiassa ja mantiikassa ihminen sai korkeampaa ja syvempää tietoa elämästä. Kertomuksen varsinaisena painopisteenä onkin Jahvistin polemiikki tällaista ajattelutapaa kohtaan.¹³⁶ Jahvisti on todennäköisesti omaksunut käärmetulkintansa Lähi-idän yleisestä indoeurooppalaisesta kulttuuritaustasta.¹³⁷

---

¹³³ NEB 1994, 95. Vrt. Wallace 1985, 168-172. Katso tarkemmin luku 3.2!

¹³⁴ Jaroš 1980, 204; Smend 1989, 64, 68.

¹³⁵ Jaroš 1980, 204-205; Vrt. Ringgren 1970, 47-48.

¹³⁶ Westermann 1974, 323.

¹³⁷ Katso luku 5.2!

2.6. Yhteenveto

Vanhassa testamentissa on säilynyt fragmentteja Jahven taistelusta meren lohikäärmettä vastaan ennen kaikkea psalmeissa, Jobin kirjassa ja profeettakirjoissa. Tätä lohikäärmettä nimitettiin monin eri tavoin: *Leviātan*, *Rāhāb*, *Tannîn*, *Yām*, *Nāhār*, *Nāḥāš* tai *Bashan*. Israelilaiset omaksuivat tämän kamppailumyytin kanaanolaisilta. Ugaritin teksteissä *Lotanin* (*Leviātan*) murskaajana on myrskyn jumala Baal.

Kamppailumyyttiä käytettiin Vanhassa testamentissa eri konteksteissa. Jotkut tutkijat yhdistävät tämän kamppailuteeman luomiseen (mytologinen luomiskäsitys), toiset tutkijat taas, kuten Soggin ja Westermann, näkevät lohikäärmekamppailumyytin heijastavan Israelin ja Juudan taistelua viholliskansoja vastaan. Heidän mielestään kamppailumyyttiä käytetään Vanhassa testamentissa aina historiallistettuna. Myös apokalyptiikassa se kuvaa lopun ajan viholliskansaa. Tätä näkemystään he perustelevat sillä, ettei kamppailumyytti liittynyt luomiseen Sumerissa, Kanaanissa eikä Egyptissä. Myöskin Babyloniassa kamppailuteema liitettiin luomiseen vasta sekundäärisesti.

Uusia valloittajakansoja alkoi työntyä pohjoisesta Lähi-itään toisella vuosituhannella eKr. Nämä indoeurooppalaiset kansat toivat mukanaan omat jumalansa ja yhteiskuntamuotonsa. Seurauksena olivat sodat ja konfliktit uskonnon, politiikan ja talouden aloilla. Lohikäärme-kamppailumyytit, jotka syntyivät noin 1400-1100 eKr., heijastavat tätä taistelua. Lohikäärme symboloi todennäköisesti alkuperäisasukkaiden jumalatarta ja hänen panteoniaan. Valloittajakansat toivat mukanaan uuden sodan ja myrskyn jumalan, joka ukkosen, salaman ja myrskytuulen voimalla kukistaa lohikäärmeen ja saavuttaa herruuden uudelleen muotoutuvassa panteonissa.¹³⁸

Pappiskirjan luomiskertomus on hyvin pohdittu teologinen esitys kosmoksen syntymisestä, mutta siinäkin on heijastumia vanhasta kamppailumyytistä. Jumala taistelee 'merta' *tehōm* vastaan ja asettaa sille rajat, joita syvyyden vedet eivät saa ylittää. Jumala voittaa syvyydet luovan sanansa "tulkoon" avulla. Pappiskirjan luomiskertomus on muunnelma *Tiāmat*-myytistä. 'Syvyys' *tehōm* on

---

¹³⁸ Katso tarkemmin indoeurooppalaisista valloittajista ja kamppailumyytin käytöstä uskonnollis-poliittisena propagandana luvusta 4!

etymologisesti samaa juurta kuin *Tiāmat*, babylonialaisen eepoksen meren jumalatar. Ei ole kuitenkaan todennäköistä, että Pappiskirjan ja babylonialaisen eepoksen *Enūma elish* välillä olisi suora riippuvuussuhde, vaan Gen. 1:llä on hyvin monihaarainen esihistoria.

Kristillinen traditio samastaa alkuajan kosmisen taistelun lohikäärmeen ja Eedenin puutarhan viettelijäkäärmeen. Ne edustavat Saatanaa ja Paholaista, joka houkutteli ensimmäiset ihmiset syntiin (Ilm. 12:9-15; 20:2). Alun perin syntiinlankeemuskertomuksen käärmeellä ei ollut kuitenkaan mitään yhtymäkohtia Saatanaan, joka syntyi vasta paljon myöhemmin, noin 300 eKr.-100 jKr. Saatana kehittyi Jumalan apulaisesta Jumalan vastaisten pahojen voimien johtajaksi. Juutalaiset teologit eivät enää halunneet pitää kiinni varhaisemmasta israelilaisesta käsityksestä, jonka mukaan Jumala on kaiken hyvän, mutta myös kaiken pahan antaja. On todennäköistä, että persialaisen uskonnon Angra Mainyu (Ahriman) on toiminut mallina Saatanan syntymiselle.

Lähi-idässä käärme symboloi jumalatarta pronssi- ja rautakaudella. Käärmejumalatar antoi hedelmällisyyttä, pitkää ikää, ikuista elämää, parantavia voimia ja viisautta. Tämän lisäksi käärmejumalatarta palvottiin kuolleiden valtakunnan hallitsijana. Kanaanilaisessa uskonnossa käärme yhdistettiin hedelmällisyyden ja rakkauden jumalattareen. Tämän jumalattaren nimenä oli Ashera (Qudsu) tai *Tannit* 'käärmevaltiatar', joka oli Asheran puunilais-foinikialainen nimi ensimmäisellä vuosituhannella eKr. Monien tutkijoiden mukaan Eeva *Ḥawwâ* ja käärme voidaan samastaa toisiinsa. Heprean *ḥawwâ* johtuu sanasta **ḥwt*, joka oli kuolleiden valtakunnan käärmejumalatar. Raamatussa mainittu Eeva-nimen merkitys 'kaikkien elävien äiti' on todennäköisesti peräisin kansanetymologiasta.

Syntiinlankeemuskertomuksessaan Jahvisti polemisoi Asheran palvontaan liittyvää hedelmällisyyskulttia vastaan. Historiallisen konkreettisesti pahuus kohtaa Israelia kanaanilaisten hedelmällisyyskulttien muodossa, joiden Jahvisti antaa esiintyä käärmeen hahmossa. Jahvistin mukaan osallistuminen käärmejumalattaren hedelmällisyysriittiin ei tee ihmistä jumalten kaltaiseksi, vaan se tuo mukanaan kuolemaa ja kärsimystä. Jahvisti antoi uuden teologisen tulkinnan vanhalle kanaanilaiselle myytille.¹³⁹

---

¹³⁹ Jahvistin tulkinta käärmeestä pahuuden symbolina on indoeurooppalainen. Indoeurooppalaisten valloittajien pappiskasti lainasi vapaasti alkuperäisasukkaiden vanhoja myyttejä ja muokkasi ne uudestaan vastaamaan indoeurooppalaista

3. KÄÄRMEEN PALVONTA LÄHI-IDÄSSÄ

3.1. Käärmejumalattaren historiaa

3.1.1. Arkeologisia todisteita käärmekultista

Tässä luvussa on tarkoituksena tutkia käärmejumaluuden palvontaa Lähi-idässä. Monet arkeologiset löydöt havainnollistavat, että käärmeikonografia oli yleinen varhaispronssiajalta aina rautakaudelle asti erityisesti uskonnollisen elämän alueella. Käärme oli alunperin Lähi-idän kulttuureissa positiivinen elämän ja viisauden symboli. Käärme yhdistettiin useimmiten jumalattareen. Sumerilainen jumalatar Inanna, assyrialais-babylonialainen Ištar ja länsiseemiläinen Astarte (etymologisesti samaa alkuperää kuin Ištar) olivat seksuaalisen rakkauden ja hedelmällisyyden jumalattaria. Käärme oli eräs heidän tärkeimmistä epiteeteistään. Myös Kreetan pääjumaluus oli käärmejumalatar minolaisella kaudella (n. 2900-1400 eKr.). Käärmeellä oli tärkeä asema minolaisessa uskonnossa, jossa se edusti kuolemattomuutta ja ikuisuutta.¹⁴⁰ Myös kanaanilaisen jumalattaren Asheran attribuuttieläin oli käärme. Samoin monet egyptiläiset jumalattaret kuten Buto, Wazit, Renenutet tai Hathor kuvattiin käärmeinä¹⁴¹

Jo paleoliittisella kaudella metsästystä ja kalastusta harjoittavat ihmiset palvoivat jumalatarta, joka oli kultissa keskeisellä sijalla. Neoliittisen kauden maanviljelys- ja karjanhoitoyhteiskunnissa jumalatar oli

---

uskonnollista ja poliittis-taloudellista ajatusmaailmaa (Woolley 1963, 706, 734-735). Katso tarkemmin luku 4.2.3!

¹⁴⁰ Mundkur 1983, 99-101, 197. Käärme edusti Lähi-idässä yleensä jumalatarta, mutta eräänä poikkeuksena oli maanviljelyksen jumala Ningishzida, jonka olkapäistä kohosi käärmeitä (Mundkur 1983, 182-189). Vrt. Goff 1963, 223. Goff selittää E. Huberin ja A.L. Oppenheimin tutkimuksiin nojautuen, että Nisgishzida on alunperin ollut kaksineuvoinen, koska sana *nin* sananmukaisesti merkitsee 'kuningatar' tai 'valtiatar'. Samoin sellaisia jumalia kuin Ningirsu, Ninshubur ja NinDar pidettiin joskus naisina, joskus miehinä. Vrt. SMH 1983, 184-187.

¹⁴¹ Maier 1986, 81; McCullough 1986, 290-291. Katso tarkemmin luku 2.5.2!

edelleen pääjumaluus panteonissa. Nyt hän sai kuitenkin kultissa rinnalleen miespuolisen jumalan, joka oli pojan/veljen/aviopuolison asemassa, tosin alisteisessa asemassa jumalattareen nähden.¹⁴²

Neoliittiselta kaudelta jumalattaren palvonta jatkui pronssi- ja rautakaudelle asti. Jumalatar hallitsi rakkautta ja hedelmällisyyttä, mutta hän oli myös sodan, aggression ja kuoleman valtiatar. Näissä kahdessa aspektissaan hän oli villieläinten herratar. Tämä näkyi hänen kultissaan siten, että palvojat tanssiessaan olivat pukeutuneet rituaalisiin eläinmaskeihin. Jotkut eläimet symboloivat rakkautta ja hedelmällisyyttä, toiset taas kuolemaa, sotaa ja aggressiota. Kun jumalatarta kuvattiin kultissa, häntä edusti yleensä vain eläin.¹⁴³ Esimerkiksi sumerilaisessa taiteessa inhimilliset ja eläimelliset piirteet sulautettiin kuvaamaan jumaluutta.¹⁴⁴

Muinaisesta Mesopotamiasta on löydetty savisia veistokuvia myöhemmän al'Ubaid-kauden (n. 3800 eKr.) haudoista. Näitä löytöjä on tehty mm. Urista. Nämä terrakottapatsaat olivat enimmäkseen naispuolisia ja kuvasivat jumalatarta. Niissä yhdistyivät inhimilliset ja eläimelliset piirteet: vartalo oli naisen, mutta pää kuvasi käärmettä (katso LIITE 3). Näitä käärmepäisiä jumalattaren patsaita on löydetty ainoastaan haudoista, mikä viittaa siihen, että käärmejumalatarta palvottiin kuolleiden valtakunnan hallitsijana. Hauta-aukon suulle sijoitettiin myös saviruukkuja ruokaa ja juomaa varten. Al'Ubaid-kauden ihmiset uskoivat ilmeisesti kuolemanjälkeiseen elämään: sielu tarvitsi ruumiista eroamisen jälkeen ravintoa joko matkalle tuonelaan tai siellä elämistä varten. Joka tapauksessa näillä savisilla käärmejumalattaren patsailla oli uskonnollinen merkitys.¹⁴⁵ Haudat, joista on löydetty käärmejumalattaren patsaita, sijaitsivat Ninhursag-jumalattaren temppelin läheisyydessä. Jumalatar sekä suojeli kuolleita että ravitsi lapset, mikä näkyy käärmejumalattaren patsaista, joissa hän imettää lasta (LIITE 3).¹⁴⁶

---

¹⁴² James 1959, 228; Hawkes 1963, 334-344.

¹⁴³ Ippoliti-Strika 1983, 1-5; Goff 1963, 36-71.

¹⁴⁴ Woolley 1955, 13; Goff 1963, 40-71.

¹⁴⁵ Woolley 1955, 12-20; Goff 1963, 40-71.

¹⁴⁶ Mallowan 1976, 357-359.

Myös Arabian niemimaalta on löydetty hautoja, jotka todistavat käärmekultista. Eräs suurimpia Lähi-itään matkanneita arkeologisia retkikuntia oli P.V. Globin ja T.G. Bibbyn johtama tanskalainen Bahrain-retkikunta. Mesopotamialaiset tekstit mainitsevat kaupankäynnistä Dilmun-saaren sekä Makan- ja Meluha-nimisten maiden kesken. Tanskalaisten kaivaukset osoittivat selvästi, että Dilmun on meidän aikamme Bahrain ja Makan luultavasti Omanin niemimaan itärannikko. Tekstit kertovat, että Dilmun vei kultaa, kuparia, lasuurikiveä ja erilaisia kivihelmiä. Vaihdossa mesopotamialaiset kauppiaat puolestaan saivat kankaita, villaa, viljaa ja seesamiöljyä. Bahrainin keskeinen asema varhaiskaupassa näkyy valtavana määränä (n. 100 000) suuria hautakiviä. Kaivausten yllättäviin löytöihin kuuluu neljätoista savimaljaa, joissa on käärmeen luurankoja. Löytöä kutsutaan ”käärmehaudoiksi”.¹⁴⁷

Käärme oli yleinen ikonografinen symboli kaikkialla muinaisessa Lähi-idässä. Mesopotamiassa, Iranissa ja Palestiinassa eli todennäköisesti käärmekultti jo hyvin varhain. Käärmeikonografiaa on käytetty keramiikka-astioissa, sineteissä, kloriittiastioissa, kulttijalustoissa ja muissa saviesineissä jo myöhemmältä al^Ubaid -kaudelta aina keskipronssiajalle asti (n. 3800-1500 eKr.)¹⁴⁸

Useimmiten käärmein koristettuja saviastioita on löydetty temppeleistä, alttareilta ja haudoista. Tämä viittaa siihen, että näillä astioilla oli rituaalinen merkitys ja niitä on ehkä käytetty varsinaisessa käärmekultissa tai siihen liittyvissä toiminnoissa. Useimmat näistä astioista oli tarkoitettu veden tai viinin säilytykseen; käärme kuvattiin usein juomassa vettä ruukun reunalta (katso LIITE 4). Todennäköisesti näitä rituaalisia saviruukkuja käytettiin juomauhreissa jumaluudelle. Käärme oli näissä vesi- tai viiniruukuissa pitkän elämän, kuolemattomuuden tai elämän uudistumisen symboli. Suurin osa arkeologisista löydöistä, joissa käärme esiintyy, kuvaa hyvántahtoista käärmettä. Vain pieni osa, noin viisi prosenttia löydöistä, esittää aggressiivista käärmettä, jonka tarkoituksena on herättää katsojassa pelkoa.¹⁴⁹

---

¹⁴⁷ SMH 1983, 138.

¹⁴⁸ Krumholz McDonald 1989, 107-119.

¹⁴⁹ Krumholz McDonald 1989, 119-156. Vrt. Ziffer 1990, 81-88. Mundkur (1983, 84) toteaa, että akkadilaisissa teksteissä Fara (Shuruppak)-kaudelta (n. 2000 eKr.) mainitaan temppelihenkilökunta, jonka nimenä oli *mušlahhu* ja

3.1.2. Poliittis-taloudellinen järjestelmä

Neoliittinen maanviljelyskulttuuri alkoi Lähi-idässä jo noin 9500 eKr. Neoliittisen yhteiskunnan selkärangana olivat pienehköt maanviljelyskylät. Kylän pellot ja karjan laidunmaat olivat kyläkeskuksen ympärillä, ja ne kuuluivat yhteisesti koko kylälle. Pelloja viljeltiin ja karjaa kasvatettiin joko yhteisönä tai sitten osa pelloista annettiin tietyn heimon tai perheen viljeltäväksi; yksityisomistusta ei ollut. Näyttää siltä, että maan yhteisomistus on yhteydessä matrilineaaliseen yhteiskuntamuotoon. Neoliittisessa yhteiskunnassa matrilineaalinen polveutumisjärjestys oli vallitseva, ja oikeus nimeen ja maaomaisuuteen periytyi naisen kautta. Tässä yhteiskuntamuodossa naisen sosiaalinen asema oli korkea. Antropologit ovat huomanneet tietyn yhteyden maan yhteisomistuksen ja äidin oikeuden ja toisaalta yksilön omistusoikeuden ja isän oikeuden välillä. Neoliittisen kyläyhteisön hallintoa valvoi neuvosto, joka koostui yhteisesti valituista vanhimista.¹⁵⁰

Neoliittisten kyläyhteisöjen (n. 9500-3500 eKr.) jälkeen kehittyivät Lähi-idässä teokraattiset kaupunkivaltiot (n. 3500-2500 eKr.). Näissä kaupunkivaltioissa jumalattaren edustaja maan päällä oli ylipapitar, joka oli samalla kuningatar. Esimerkiksi Sumerissa pyhässä *hieros gamos* -rituaalissa Dumuzi-nuorukainen yhdistyi seksuaalisesti jumalatar Inannan ylipapittaren kanssa, ja niin hänestä tuli ”kuningas”. Yhdistymällä rituaalissa jumalattaren (ylipapitar) kanssa kuningas sai häneltä oman jumalallisuutensa. Kuningasta nimitettiin myös ”paimeneksi” (jumalattaren temppelin kotieläinkarjojen hoitaja) tai ”puutarhuriksi” (jumalattaren pyhän lehdon puiden hoitaja ja kastelija). Teokraattisissa kaupunkivaltioissa kuningas sai asemansa jumalattaren ylipapittarelta eli kuningattarelta, jolla siis oli kuninkuuden ohjat käsissään. Kuningas näytteli vuosittaisessa *hieros gamos* -rituaalissa Dumuzin, kasvullisuuden kuolevan ja ylösnousevan jumalan osaa ja ylipapitar kuningattaren hahmossa esitti jumalattaren osaa.¹⁵¹

---

mušlahhātu (mies- ja naispuolisia ’käärmekulkijoita’ tai ’käärmeenlumoojia’). Samoin ugaritilaiset loitsut mainitsevat temppelin käärmeenlumoojat.

¹⁵⁰ Hawkes 1963, 262-264, 350.

¹⁵¹ Ringgren 1976, 24-42.

Pyhällä avioliitolla, *hieros gamos* -rituaalilla oli siis poliittinen merkitys. Kuningas varmisti asemansa yhdistymällä jumalattaren ylipapittaren kanssa ja sai näin oman jumalallisuutensa. Esimerkiksi Sargon I, joka perusti akkadilaisen dynastian (n. 2350-2150 eKr.), kaappasi vallan lailliselta kuninkaalta Ur-Zababalta. Sargonin oli keksittävä tarina syntymästään, jotta hän laillistaisi asemansa kuninkaana. Legendan mukaan Sargonin isä oli tuntematon. Tosiasiassa tämä kuului arolla asuviin beduiineihin. Tällainen tausta oli liian alhainen maailman hallitsijalle, ja niin Sargonin oli keksittävä tarina ylipapittaresta. Legendan mukaan Azupiranun kaupungissa Eufratin varrella ylipapitar tuli raskaaksi ja synnytti poikalapsen. Lapsi asetettiin kaislakoriin virran vietäväksi, ja vedenkantaja Aqqin löysi sen. Pojasta kehittyi hänen hoivissaan komea ”puutarhuri”, Adonis, johon rakkauden ja sodan jumalatar Ištar rakastui - ja nuorukaisesta tuli maailmanvalloittaja.¹⁵² Myös Lagasin hallitsija Gudea selitti syntyneensä ”pyhästä avioliitosta”. Gudea (n. 2186-2167 eKr.) hallitsi koko Sumeria Nippurista Persianlahdelle mukaan lukien Uruk. Gudea vakuutti syntyneensä jumalatar Gatumdun ylipapittaresta, jolloin Gudean isä olisi ollut Ningirsu-jumalan osaa ”pyhässä avioliitossa” esittänyt Lagasin kuningas Ur-Babu. Varmistaakseen asemansa Gudea meni naimisiin sisarensa Nin-allan kanssa.¹⁵³

Teokraattisissa kaupunkivaltioissa temppeli oli sivilisaation keskus. Esimerkiksi eteläisessä Mesopotamiassa temppeli ei ollut ainoastaan uskonnollisen elämän, vaan myös elinkeinoelämän keskus. Kaikkea maanviljelystä ja karjanhoitoa harjoitettiin temppelin hyväksi. Lisäksi ihmiset kuuluivat johonkin ammattikuntaan tai kiltaan, joka työskenteli temppelin parhaaksi. Kuninkaalla oli asuinpaikkana temppeli. A. Falkensteinin mielestä tämä ajanjakso alkoi jo al’Ubaid-kaudella. Temppelin hallussa oli uskonnollinen, poliittinen ja taloudellinen valta. Urin kolmannen dynastian aikana (n. 2100-2000 eKr.) valta alkoi yhä enemmän keskittyä kuninkaan käsiin ja temppeli menetti jonkin verran asemiaan. Uskonnollinen valta säilyi silti entisellään. Amorilaisen dynastian aikana (n. 1792-1595 eKr.) kuningas Hammurapista tuli temppelin ”suojelija”; hän keskitti vallan itselleen. Yksityinen maanomistus oli ollut tähän mennessä hyvin vähäistä: maa oli kuulunut temppelille ja palatsille. Hammurapin aikana maata alettiin myydä; maan myyntiä koskevat asiakirjat tulivat hänen ajoistaan lähtien

---

¹⁵² Parpola 1984, 177.

¹⁵³ Parpola 1984, 188-190.

yleisiksi. Tämän kehityksen pääasiallinen syy oli uuden yhteiskunnan syntyminen. Tässä yhteiskunnassa vapaat porvarit, vasallit ja pientilalliset elivät mailla, jotka nimellisesti kuuluivat valtiolle (temppelille ja palatsille). Heidän siteensä valtioon olivat kuitenkin heikot, ja he olivat sidotut kuninkaaseen alamaissuhteessa. Kaupunkivaltion ja temppelin vanha side katkesi tällä aikakaudella.¹⁵⁴ Todennäköisesti syynä yhteiskunnan muuttumiseen oli indoeurooppalaisten kansojen työntyminen Lähi-itään näihin aikoihin. He valloittivat vanhat kulttuurialueet ja muuttivat alueen uskonnollista ja yhteiskunnallista rakennetta.¹⁵⁵

3.1.3. Matrilineaalisia yhteiskuntia

On viitteitä siitä, että jumalatarta palvovat yhteiskunnat Lähi-idässä olisivat olleet matrilineaalisia. Edellä on jo selostettu, että aina Hammurapin aikoihin asti maan yksityisomistusta ei juuri ollut. Maa kuului temppelille ja palatsille (valtiolle). Näyttää siltä, että maan yhteisomistus on luonteenomaista matrilineaalisille yhteiskunnille. Lisäksi polveutuminen, nimi ja oikeus maahan sekä kruunuun periytyi äidiltä tyttärelle naislinjaa pitkin.¹⁵⁶

Vähässä-Aasiassa hattilaisen alkuperäisväestön keskuudessa on todennäköisesti vallinnut matrilineaalinen yhteiskuntajärjestys kolmannella ja toisella vuosituhannella eKr. Hattilaisilla kuningattarilla oli suuri valta, ja aluksi indoeurooppalaisten heettiäistenkin oli tehtävä myönnytyksiä omille kuningattarilleen, koska nämä vaativat itselleen

---

¹⁵⁴ Falkenstein 1954, 784-814; Kraus 1954, 518-545; Parpola 1984, 222. Vrt. Jacobsen 1976, 183-191. Jacobsenin mielestä Lähi-idän poliittinen kehitys kulki primitiivisestä demokratiasta primitiiviseen monarkiaan. Primitiivisessä demokratiassa kuninkaan asema oli vain väliaikainen: hänet valittiin virkaansa tietyksi ajaksi, minkä jälkeen valittiin uusi kuningas. Neuvostolla oli huomattava merkitys kuninkaan vallan rajoittamisessa. Primitiivisessä monarkiassa kuninkuus tuli pysyväksi instituutioksi. Babyloniassa tämä tapahtui, kun Marduk-jumala sai vallan panteonissa.

¹⁵⁵ Katso tarkemmin luku 4!

¹⁵⁶ Hawkes 1963, 264; Plautz 1962, 20.

samoja oikeuksia kuin hattilaisilla kuningattarilla oli.¹⁵⁷
 Matrilineaalinen yhteiskuntamuoto oli vallitsevana myös minolaisen kauden Kreetassa, jossa palvottiin käärmejumalatarta.¹⁵⁸

Elamin uskonto, jolla oli paljon yhteistä Sumerin uskonnon kanssa, säilyi muuttumattomana tuhansia vuosia. Tälle uskonnotte oli tyypillistä kunnioitus magian ja tuonelan voimien feminiinistä elementtiä kohtaan. Luonteenomaista kultille oli myös käärmeiden palvonta. Panteonin johdossa oli jumalatar Pinikir (vastasi Sumerin Inannaa). Varhaisina aikoina Elam oli jakaantunut maakuntiin, joiden johdossa oli jumalatar. Nämä jumalattaret olivat elamilaisen panteonin alkuperäisiä hallitsijoita. Hitaasti ja vastentahtoisesti jumalattarien täytyi väistyä toisella vuosituhannella eKr. miesjumalien tieltä. Elamilainen yhteiskunta oli vuosituhansia matrilineaalinen. Tutkittaessa Elamin kuninkaallisia perheitä on havaittu, että oikeus kruunuun periytyi naislinjaa pitkin. Kun kuningas kuoli, hänen veljensä nousi valtaistuimelle yhdessä leskikuningattaren kanssa. Tämä leski oli todennäköisesti molempien hallitsijoiden sisar.¹⁵⁹ Edellä on jo viitattu samankaltaiseen käytäntöön Sumerissa, esim. Lagasin hallitsija Gudea meni naimisiin sisarensa Nin-allan kanssa varmistaakseen oikeutensa kruunuun.¹⁶⁰

Myös muinaisajan Egypti oli matrilineaalinen yhteiskunta. Kuningattaren asema oli tärkeä, koska hän välitti kuninkuuden hallitsijapolvelta toiselle. Vaikka kuninkaalla olisi ollut useampia poikalapsia (sivuavioliitoista), vain pyhästä avioliitosta (*hieros gamos*) syntyneet lapset olivat oikeutettuja kruunuun. Kruununperijä oli auringonjumalan poika, ja jumalallisuuden hän sai äidiltään, kuningattarelta, joka oli hallitsijan sisar.¹⁶¹ Jos faaraon poika halusi päästä valtaistuimelle, hänen oli naitava sisarensa, jolla matrilineaalisen polveutumisen mukaan oli oikeus kruunuun. Egyptissä on monia esimerkkejä sisarusavioliitoista. Kuninkaallisissa perheissä niitä esiintyy ainakin 11. dynastiasta lähtien ja 18. ja 19. dynastian aikana ne olivat

---

¹⁵⁷ Hoffner 1975, 208.

¹⁵⁸ Hawkes 1963, 264. Vrt. SMH 1983, 184-187.

¹⁵⁹ Hinz 1971, 662-673.

¹⁶⁰ Parpola 1984, 190.

¹⁶¹ Holthoer 1984, 85-86.

myös yleisiä. Ainakin kymmenessä tapauksessa on pystytty selvittämään, että faaraot ovat naineet sisarensa. Yksi heistä oli Ramses II, joka nai myös kaksi tai kolme tytärtään.¹⁶²

Myös Kanaanissa vallitsi todennäköisesti matrilineaalinen yhteiskuntajärjestys kolmannella ja toisella vuosituhannella eKr. Israelilaiset omaksuivat kanaanilaisesta kulttuurista joitakin matrilineaalisia käytäntöjä omiin avioliittoihinsa. Israelilaisilla esiintyi ns. *Beena-* ja *Sadiqa-*avioliittoja, jotka ovat säilyttäneet matrilineaalisia piirteitä. Myös kuningataräidin (*gebîrā*) huomattava valta-asema Juudan valtiossa saattaa johtua kulttuurilainasta Kanaanin matrilineaalisesta perinnöstä (1. Kun. 15:13).¹⁶³ E.A. Speiser on tutkinut patriarkkakertomusten veli - sisar-aihetta. Esimerkiksi Saara oli Abrahamin sisarpuoli (Gen. 20:12): heillä oli sama isä, mutta eri äiti. Speiserin mukaan tämä sisarusavioliitto oli matrilineaalista käytäntöä, joka oli yleinen hurriilaisten keskuudessa. Patriarkat olivat lähtöisin Harranista, jossa väestön enemmistö oli hurriilaista, ja seemiläinen väestönosa eli vähemmistönä.¹⁶⁴

---

¹⁶² SMH 1983, 177.

¹⁶³ Plautz 1962, 18-30. Ns. *Beena-*avioliitossa mies asuu pysyvästi vaimonsa heimon parissa. Vaimo voi mielensä mukaan erota aviomiehestään ja valita uuden. Liitosta syntyneet lapset kuuluvat vaimon sukuun. Jaakobin avioliitto Lean ja Raakelin kanssa (Gen. 29:22-31:43), Iisakin liitto Rebekan kanssa (Gen. 24:5) ja Mooseksen liitto Sipporan kanssa (Ex. 2:21) osoittavat joitakin *Beena-*avioliiton piirteitä. Ns. *Sadiqa-*avioliitto on pikemminkin vapaa rakkaussuhde. Nainen asuu oman heimonsa parissa, ja hänen rakastajansa vierailee aika ajoin hänen luonaan tuoden joka kerran lahjoja. Mies kuuluu vieraaseen heimoon. Liitosta syntyneet lapset kuuluvat naisen heimoon tai sukuun. VT:n avioliitoista voidaan tähän tyyppiin kuuluviksi mainita Simsonin ja Delilan (Tuom. 16:4) sekä Gideonin ja sikemiläisen naisen liitto (Tuom. 8:31).

¹⁶⁴ Speiser 1962, 15-28. Vrt. Koschaker 1933, 1-89. Vrt. luku 5, jossa selvitetään israelilaisten etnisiä ja kulttuurisia yhteyksiä indoeurooppalaisiin kansoihin. Hurriilaiset eivät olleet etnisesti indoeurooppalaista väestöä, mutta he elivät symbioosissa indoeurooppalaisen sotilas aristokratian kanssa, joka johti heitä.

3.2. Jumalattaren palvonta Israelissa

3.2.1. Jahven “puoliso” Ashera

Israelilaiset omaksuivat kanaanilaisten kielen, aineellisen kulttuurin, uskonnollisia ajatusmalleja ja kultillisia käytäntöjä.¹⁶⁵ Arkeologiset löydöt ja deuteronomistinen historiateos todistavat, että Israelin uskonnollinen maailma oli polyteistinen eksiilin aikakaudelle asti.¹⁶⁶ Monoteistinen juutalaisuus syntyi vasta eksiilin jälkeen, ei aikaisemmin. Siihen saakka Kanaanin muinaiset hedelmällisyyskultit olivat merkityksellisiä israelilaisille. Kanaanilaista rakkauden ja hedelmällisyyden jumalatarta Asheraa palvottiin yleisesti. Kanaanilaisen panteonin pääjumala El samastettiin Israelissa aluksi Jahveen, ja siksi jumalatar Ashera käsitettiin myös Jahven puolisosksi.¹⁶⁷

Asheralla oli huomattava asema Jahven virallisessa kultissa. Tästä todistavat 1. ja 2. Kuningasten kirja. Deuteronomistit mainitsevat Asheran palvonnan jo Asan hallituskaudella kymmenennen vuosisadan lopulta tai yhdeksännen vuosisadan alusta eKr. (1. Kun. 15:13). Deuteronomistit kertovat, että Asheralla oli merkittävä rooli Jerusalemin temppelin kultissa (2. Kun. 18:4). Kuningas Hiskia kaatoi Ashera-jumalattaren symbolit asera-tarhat ja löi palasiksi Mooseksen tekemän pronssikäärmeen, joka Hiskian aikana ymmärrettiin kanaanilaisen käärmejumalattaren symboliksi. Hiskian reformi ei kuitenkaan tuottanut tuloksia, ja Asheran palvonta jatkui Jerusalemin virallisessa kultissa Hiskian seuraajan Manassen aikana. 2. Kun. 21:7 mainitsee, että Manasse teetti Astarten patsaan ja asetti sen Jerusalemin temppeliin. Ashera, Astarte ja Anat olivat sulautuneet yhdeksi jumalattareksi israelilaisten silmissä. 2. Kun. 23:6-7 kertoo juuri Manassen pystyttämästä Astarten patsaasta, jonka kuningas Josia poisti Herran temppelistä. Josia hävitti myös Herran temppelin alueelta pyhäköprostituoitujen huoneet, joissa naiset olivat kutoneet pukuja Astartelle.¹⁶⁸ 2. Kun. 18 ja 23 kuvaavat Jerusalemin temppelin kulttia,

---

¹⁶⁵ Curtis 1985, 31.

¹⁶⁶ Whitt 1992, 44.

¹⁶⁷ Dever 1990, 166, 147-148; Patai 1967, 29-52.

¹⁶⁸ Katso israelilaisten hedelmällisyyskulteista luvusta 2.5.3!

joka oli hyvin synkretistinen. Myös Jer. 7:18 ja 44:17-19 puhuvat Taivaan kuningattaresta, Astartesta tai Asherasta, jota israelilaiset olivat palvelleet jo Juudan kaupungeissa ja Jerusalemin kaduilla. Juutalainen seurakunta jatkoi tätä Taivaan kuningattaren palvontaa Elefantinassa, Egyptissä.¹⁶⁹

Kuningas Ahabin hallituskaudella neljäsataa profeettaa palveli Asheran kultissa (1. Kun.18:19). Hänen palvontansa oli laajalle levinnyt Israelissa ja Juudassa, ennen kaikkea Ofrassa (Tuom. 6:25), Betelissä (2. Kun. 23:15), Samariassa (2. Kun.13:6) ja Jerusalemin itäpuolella olevilla uhrikukkuloilla (2. Kun.23:13-14). Jo kuningas Salomo oli rakentanut nämä uhrikukkulat sidonilaisten Astartelle. Deuteronomistit arvostelevat Israelin ja Juudan kuninkaita sen mukaan, kuinka he suhtautuivat Asheran palvontaan. He ylistivät kuninkaita, jotka tuhosivat jumalattaren symbolit. Deuteronomistit tulkitsevat, että Israelia kohdanneet onnettomuudet johtuivat siitä, että kuninkaat ja kansa lankesivat palvelemaan Asheraa.¹⁷⁰

Arkeologiset kaivaukset Syyria-Palestiinan alueella vahvistavat sitä kuvaa, jonka deuteronomistit antavat Asheran palvonnasta Israelissa ja Juudassa 1:ssä ja 2:ssa Kuningasten kirjassa. Syyria-Palestiinan arkeologisissa kaivauksissa on löytynyt runsaasti pronssi- ja rautakautisia terrakottapatsaita, jotka esittävät alastonta käärmejumalatarta Asheraa.¹⁷¹ Toisinaan pelkkä pronssinen käärme symboloi rakkauden ja hedelmällisyyden jumalatarta. Näitä pronssisia käärmaita on löytynyt ennen kaikkea temppeleistä. 2. Kun. 18:4 ja siihen liittyvä Num. 21 viittaavat käärmekulttiin Israelissa.¹⁷² Pronssikäärme Nehustan Jerusalemin temppelissä oli todennäköisesti jumalatar Asheran symboli samoin kuin asera-tarhat. Siksi kuningas Hiskia tuhosi ne molemmat samalla kertaa.¹⁷³

---

¹⁶⁹ Whitt 1992, 44-45; Patai 1967, 29-52; Olyan 1988, 1-22.

¹⁷⁰ Loretz 1990, 84-85; Patai 1967, 52; Olyan 1988, 22.

¹⁷¹ Katso myös luku 2.5.2!

¹⁷² Albright 1948, 17; McCullough 1986, 290-291; Holladay 1987, 275-282; Dever 1987, 226-237; Maier 1986, 81; Joines 1974, 62-74; Patai 1967, 30-100.

¹⁷³ Olyan 1988, 70-71.

Arkeologian viimeisimmät löydöt todistavat Asheran palvonnasta Israelissa ja Juudassa. *Khirbet el-Qômin* ja *Kuntillet 'Ajrūd*in piirtokirjoitukset viittaavat Jahveen ja hänen Asheraansa/aseraansa. Useimmat tutkijat nykyään ovat sitä mieltä, että nämä piirtokirjoitukset heijastavat käsitystä, jonka mukaan Ashera oli Jahven puoliso tai seuralainen.¹⁷⁴

Vuonna 1967 tehtiin *Khirbet el-Qôm* -nimisestä kylästä, 14 km Hebronista länteen hautalöytö, joka oli peräisin 800-luvulta eKr. Tämä kylä on sama kuin Raamatun Makkeda, jossa amorilaiset kuninkaat pakoilivat Joosuan sotilaita luolaan piiloutuneina (Joos. 10:10, 16-29). Löydetyn haudan seinästä oli hakattu irti kalkkikivilaatta, jossa oli neljä kokonaista ja kaksi katkelmallista riviä heprealaista kirjoitusta. Teksti kuuluu näin: "Urijahu, rikas, hänen (piirto)kirjoituksensa. Minä siunasin Urijahua Jahven (omaksi). Ja pelasta hänet, oi Aserata, hänen vihollisistaan! Abijahun kautta (kirjoitettu)." ¹⁷⁵

Vuosina 1975-76 löydettiin *Kuntillet 'Ajrūd* -nimisestä kylästä, 50 km Kadesh Barneasta etelään, asutuksen raunioita. Rakennukset tulkittiin karavaanien matkapyhäköksi, joka oli käytössä 800 - 700-lukujen taitteessa eKr. Huoneiden seinät oli rapattu ja kalkittu vaaleiksi. Rappauksen paloista löydettiin osia viidestä seinäkirjoituksesta. Näissä mainitaan Jahve ja asera/Asera. Näistä rakennuksista löydettiin myös kaksi varastoruukkua, joihin oli maalattu punavärillä sekä kuvia että kirjoituksia. Varastoruukun teksti puhuu "Samaritan Jahvesta". Ensimmäinen teksti kuuluu seuraavasti: "...minä siunaan teitä Samaritan Jahven ja hänen aseransa/Aseransa kautta." Toinen teksti mainitsee myös aseran/Aseran Temanin Jahven rinnalla.¹⁷⁶

---

¹⁷⁴ Loretz 1990, 46-47; Olyan 1988 XIII-XIV, 74. Vrt. Frevel 1995, 854-912. Frevel on laatinut yhteenvedon eri tutkijoiden tulkinnoista *Khirbet el-Qômin* ja *Kuntillet 'Ajrūd*in piirtokirjoituksista. Eräät tutkijat ottavat minimalistisen kannan ja tulkitsevat, että Jahve oli ottanut aseran/Asheran siunauksensa välikappaleeksi. Heidän mukaansa jumalatar Ashera oli jo menettänyt merkitystään ja hänen funktionsa oli siirtynyt Jahvelle. Suurin osa tutkijoista nykyään on kuitenkin sitä mieltä, että piirtokirjoitusten asera tarkoittaa jumalatar Asheran kulttisymbolia, asera-paalu. Jumalatar Ashera kuitenkin samaistettiin kulttisymboliinsa.

¹⁷⁵ Särkiö 1993, 91-92; Dever 1990, 140-149; Olyan 1988, 23-37; Maier 1986, 168-173.

¹⁷⁶ Särkiö 1993, 93-94; Dever 1990, 140-149; Olyan 1988, 23-37; Maier 1986, 168-173.

Khirbet el-Qômin ja *Kuntillet 'Ajrūdīn* teksteissä mainitaan rinnakkain Jahve ja Ashera. Nämä kaksi Israelin eri osista tehtyä löytöä osoittavat, ettei kyse ole jostain satunnaisesta reunailmiöstä. Aikaisemmassa tutkimuksessa on ajateltu, että Egyptissä Niilin saarelta löydetty papyruskirjeet olisivat harvinainen poikkeus. Tällä Elefantinen saarella toimi 500 - 400-luvuilla eKr. juutalainen sotilassiirtola, jolla oli oma temppeli. Elefantinissa palveltiin Jahvea (Jahu) ja hänen puolisonaan kanaanilaista Taivaan kuningatarta. *Khirbet el-Qômin* ja *Kuntillet 'Ajrūdīn* tekstilöytöjen valossa näyttää ilmeiseltä, että Elefantinen juutalaisen sotilassiirtolan uskonnolliset olosuhteet eivät olleet mikään kuriositeetti, vaan elimellistä jatkoa kuningasajan synkretistisestä uskonnollisesta tilanteesta.¹⁷⁷ Elefantinen siirtolaiset tunsivat olevansa aitoja Jahven palvelijoita, mistä todistaa sekin, että he kääntyivät kirjeissään Jerusalemin ylipapin puoleen. Kirjeet puhuvat myös happamattoman leivän juhlan vietosta, joka kuului aitoon juutalaisuuteen.¹⁷⁸

3.2.2. Jahve yksin -liike

On vaikeata osoittaa tarkasti, missä ja milloin Jahve yksin -liike sai alkunsa. Ensimmäisiä kertoja liike esiintyy pohjoisvaltakunnassa Israelissa 800-luvulla eKr., kun profeetta Elia ryhtyy taisteluun Baalin profeettoja vastaan. Myös profeetta Hoosea osallistui liikkeen taisteluun. Hoosea kritikoi uhrikukkuloita *bāmôt*, kivipatsaita *maṣṣēbôt* (Baal symbolit), Betelin ja Danin härkäpatsaita ja Baalin palvontaa. Asheran/aseran torjuminen oli sitä vastoin deuteronomistinen uudistus. Ennen Juudan reformaatiokuninkaita aserat näyttävät olleen täysin laillisia Jahven kultissa, sekä valtion virallisessa että yksityisessä kultissa. Asheraa palvottiin sekä pohjoisessa että etelässä, Jerusalemissa (2. Kun. 18:4), Samariassa (2. Kun. 13:6) ja Betelissä (2. Kun. 23:15). Ashera oli kultissa laillinen deuteronomistisen liikkeen ulkopuolella, jopa hyvin konservatiivisissa piireissä.¹⁷⁹

---

¹⁷⁷ Lauha 1993, 8-9.

¹⁷⁸ Ringgren 1988, 84.

¹⁷⁹ Olyan 1988, 1-17, 70-74. Vrt. Whitt 1992, 44-51. Whitt huomauttaa, ettei Asheraa milloinkaan mainita nimeltä profeetallisessa kirjallisuudessa, joka on

Kun Israel valloitettiin vuonna 722 eKr., Jahve yksin -liikkeen kannattajia siirtyi etelävaltakuntaan Juudaan ja Jerusalemiin. Siellä liike sai tukijoikseen joitakin vaikutusvaltaisia henkilöitä, esimerkiksi kuningas Hiskian, joka puhdisti Jerusalemin temppelin n. 700 eKr. kanaanilaisista ja muista jumalista. Jahve yksin -liike kärsi kuitenkin tappion heti kuningas Hiskian kuoltua. Jerusalemin temppelistä tuli yhä useampien eri kansallisuutta olevien jumaluuksien palvontapaikka. Myös assyrialaiset jumalat saivat sieltä kotipaikan. Viimeinen merkittävä vaihe Jahve yksin -liikkeen historiassa ennen Jerusalemin tuhoa oli kuningas Josian kulttireformi v. 622 eKr. Tällöin Baal, Ashera ja muut vieraat jumalat hävitettiin Jerusalemin temppelistä. Maaseutupyhäköt suljettiin ja Jahven kultti keskitettiin Jerusalemin temppeliin (2. Kun. 23). Mutta kuningas Josian kuoltua Jerusalemin temppeli palasi vanhaan synkretistiseen käytäntöön. Tämä tulee selvästi esille kahden kiivaan Jahve yksin -liikkeen edustajan, profeetta Jeremian ja profeetta Hesekielin, julistuksessa.¹⁸⁰

Polyteismi kärsi lopullisen tappion Jerusalemin ja sen temppelin tuhon seurauksena v. 586 eKr. Tässä toivottomassa tilanteessa, kun kaikki oli menetetty, Jahve yksin -liike näytti ulospääsyn umpikujasta. Israelin ainoa toivo oli Jahvessa, sillä Jahve ei ollut vain Israelin vaan koko maailman Jumala, ainoa todellinen Jumala. Jahve yksin -liike esitti nyt monoteistisen vaatimuksen. Tämä liike pystyi johtamaan Israelin kansan eksiilin halki. Vuonna 515 eKr. valmistunut uusi Jerusalemin temppeli oli jo lujasti Jahve yksin -liikkeen edustajien hallinnassa. Vasta tälle pohjalle rakentui juutalaisuus ja sen tiukka monoteismi. Meille Vanhassa testamentissa säilynyt kuva Israelin kansan elämästä

---

peräisin eksiiliä edeltävältä ajalta. Hänet mainitaan tosin Jes. 17:8; 27:9 ja Miika 5:13, mutta nämä tekstit ovat eksiilin jälkeisiä. Ashera mainitaan myös Jer. 17:2, mutta Jer. 17:1-4 puuttuvat Septuagintasta eivätkä kuulu todennäköisesti alkuperäiseen Jeremia-tekstikokoelmaan. Syynä tähän Asherasta ”vaikenemiseen” Whitt pitää sitä, että ne profeetat, joilla oli läheiset siteet valtion viralliseen kulttiin, pitivät Asheran palvontaa laillisena. Toinen vaihtoehto Whittin mielestä on se, että jotkut profeetat avoimesti vastustivat Asheran palvontaa ja antoivat oraakkeleja hänen palvontaansa vastaan, mutta deuteronomistiset tekstin toimittajat sensuroivat maininnan Asherasta Jahven puolisona.

¹⁸⁰ Lauha 1993, 10-11; Whitt 1992, 44-51.

ja vaiheista on läpikotaisin Jahve yksin -liikkeen muovaamaa ja tulkitsemaa. Monoteistisesta näkökulmasta tulee hallitseva, ja siitä käsin arvioidaan koko mennyt historia.¹⁸¹

3.3. Yhteenveto

Jumalatarta on palvottu jo paleoliittisella kaudella, jolloin metsästys ja kalastus toivat toimeentulon ihmisille. Neoliittisen kauden maanviljelystä harjoittavissa yhteiskunnissa jumalatar oli edelleen pääjumaluus panteonissa, mutta nyt hän sai rinnalleen miesjumalan, joka oli pojan/veljen/aviomiehen asemassa. Jumalatarta palvottiin eläinten herrattarena. Jumalatarta symboloi usein käärme, joka ilmaisi hedelmällisyyttä, elämän uudistumista ja kuolemattomuutta. Käärme-jumalatar oli myös kuolleiden valtakunnan valtiatar.

Neoliittisten kyläyhteisöjen jälkeen Lähi-idässä kehittyivät teokraattiset kaupunkivaltiot. Näissä kaupunkivaltioissa temppeli oli uskonnollisen, poliittisen ja taloudellisen vallan keskus. Jumalattaren edustaja maan päällä oli ylipapitar, joka oli samalla kuningatar. Hänen aviomiehensä, kuningas, näytteli jumalan osaa vuosittaisessa *hieros gamos* -rituaalissa. Kuningas sai oman jumalallisuutensa jumalattarelta ylipapittaren (kuningatar) kautta. Näin kuningattarella oli kuninkuuden ohjat käsissään.

Alun perin kuningas asui temppelissä. Kuninkaan valta alkoi kuitenkin kasvaa Urin kolmannesta dynastiasta lähtien; tosin temppelin uskonnollinen valta säilyi entisellään. Maa oli yhä yhteisomistuksessa, temppelin ja palatsin hallinnassa, eikä yksityisomistusta juuri ollut. Vasta amorilaisen dynastian aikana kuningas Hammurapista tuli temppelin "suojelija". Tältä ajalta on jo olemassa maan myyntiasiakirjoja. Tosin kuninkaan vasallit, vapaat porvarit ja pientilalliset yhä edelleen asuivat valtion (temppelin ja palatsin) yhteismailla, mutta he olivat tiukassa alamaissuhteessa kuninkaaseen. Uuden yhteiskunnan syntymiseen vaikutti todennäköisesti se, että Lähi-idässä alkoi näihin aikoihin liikehtiä indoeurooppalaisia kansoja, jotka toivat mukanaan uuden kulttuurin.

---

¹⁸¹ Lauha 1993, 11-12; Whitt 1992, 44-51; Olyan 1988, 1-17, 70-74. Vrt. Dever 1990, 147-148.

On viitteitä siitä, että Lähi-idässä jumalatarta pääjumaluutena palvovat yhteiskunnat olisivat olleet matrilineaalisia. Oikeus nimeen, maaomaisuuteen ja kruunuun periytyi naislinjaa pitkin. Teokraattisissa kaupunkivaltioissa kuningattarella jumalattaren edustajana oli oikeus kruunuun. Kuningas sai oman jumalallisuutensa häneltä *hieros gamos* -rituaalissa. Monissa matrilineaalisissa yhteiskunnissa Lähi-idässä kuningas meni naimisiin sisarensa kanssa saadakseen oikeuden hallita.

Jumalatarta palveltiin myös Israelissa monarkian aikana eksiiliin asti. Tästä todistavat deuteronomistinen historiateos sekä arkeologiset löydöt. Syyria-Palestiinan alueelta on löydetty suuri määrä terrakottapatsaita, jotka kuvaavat alastonta käärmejumalatarta Asheraa. Myös hiljattain löydetty piirtokirjoitukset Israelin alueelta todistavat Asheran palvonnasta. Todennäköisesti israelilaiset pitivät Asheraa Jahven puolisona tai seuralaisena. Deuteronomistinen koulukunta hyökkäsi voimakkaasti jumalattaren palvontaa vastaan. Deuteronomistit arvostelivat kuninkaita sen mukaan, kuinka he suhtautuivat Asheraan. Deuteronomistit tulkitsivat, että Israelia kohdanneet onnettomuudet johtuivat siitä, että kuninkaat ja kansa lankesivat palvelemaan Asheraa.

Jahve yksin -liike alkoi 800-luvulla eKr. pohjoisessa. Profeetta Elia ja profeetta Hoosea osallistuivat liikkeen taisteluun vieraita jumalia vastaan. Kun Israel valloitettiin v. 722 eKr., Jahve yksin -liikkeen kannattajia siirtyi etelävaltakuntaan Juudaan. Siellä liike sai tukijoikseen vaikutusvaltaisia henkilöitä, esimerkiksi kuningas Hiskian, joka puhdisti Jerusalemin temppelin n. 700 eKr. Myös kuningas Josia kuului liikkeen kannattajiin ja pani toimeen kulttireformin v. 622 eKr. Tällöin vieraat jumalat poistettiin Jerusalemin temppelistä ja kultti keskitettiin Jerusalemiin.

Polyteismi kärsi lopullisen tappion Jerusalemin ja sen temppelin tuhon seurauksena v. 586 eKr. Jahve yksin -liike johti nyt Israelin eksiilin koettelemuksen halki. Juutalaisuus ja sen tiukka monoteismi syntyivät vasta eksiilin jälkeen.

4. VALLOITTAJIEN UUSI TULKINTA KÄÄRMEESTÄ

4.1. Indoeurooppalaiset kansat

4.1.1. Heettiläiset

Edellisissä luvuissa on jo lyhyesti viitattu indoeurooppalaisiin kansoihin, jotka tunkeutuivat Lähi-itään toisella vuosituhannella eKr. Tässä luvussa käsitellään tarkemmin eri indoeurooppalaisia heimoja ja heidän valloituksiaan.

Indoeurooppalaista alkuperää olevat heimot olivat todennäköisesti peräisin Etelä-Venäjältä Kaspienmeren ympäristöstä. Tuntemattomasta syystä he jättivät kotiseutunsa ja vaelsivat Kaukasuksen halki etelään, itään ja länteen (katso LIITE 5). Tämä muuttoliike alkoi noin 2200 eKr. ja työntyminen etelään tapahtui aalloittain. Indoeurooppalaisten kansainvaellukset olivat massaliike, jonka vaikutukset ulottuivat koko silloiseen tunnettuun maailmaan. Indoeurooppalaisia heimoja johti armeija ja sitä seurasivat vaimot ja lapset. Arjalaisten sotavaunumuodostelmat pyyhkivät yli koko Lähi- ja Keski-idän ja Intian. Hevosten vetämä kevyt arjalainen sotavaunu oli käänteentekevä ase. Sen terrorivaikutusta tehosti jousilla aseistettu miehistö, joka oli lähes haavoittumaton, koska sotilaat olivat suojautuneet kypärällä ja kaula- ja rintahaarniskalla. Arjalaiset valloittajat kukistivat Lähi-idän hallituksia ja asettivat tilalle oman kuninkaansa ja sotilasaatelistonsa johtamaan maata.¹⁸²

Indoeurooppalaiset heettiläiset vaelsivat Vähään-Aasiaan ja perustivat sinne kuningaskuntansa noin 2000 eKr. Aluksi nämä heettiläiset valtiot olivat pieniä ja riitelivät keskenään, mutta vähitellen valta keskittyi Hattusasiin (nykyinen Bogazköy), josta tuli muinaisheettiläisen valtion (noin 1650-1475 eKr.) pääkaupunki. Muinaisheettiläiset kuninkaat tekivät sotaretkiä naapurimaihinsa. Noin v. 1600 eKr. heettiläinen kuningas Muršili I hävitti Syyriassa Aleppon. Muršili I teki lopun myös amorilaisen Babylonin ylivallasta. Babylonin valloituksen jälkeen

---

¹⁸² Parpola 1984, 230; Mallory 1989, 222; Woolley 1963, 387.

kuningas joutui salaliiton uhriksi ja hänet murhattiin. Tätä tapahtumaa seurasi pitkä sekasorron kausi, jolloin heettiläiset joutuivat vetäytymään takaisin Vähään-Aasiaan.¹⁸³

Heettiläisvaltakunta alkoi voimistua uudestaan 1400-luvulla eKr. (uusheettiläinen valtakunta n. 1450-1200 eKr.). Kuningas Šuppiluliuma nousi valtaistuimelle n. 1380 eKr. Hän pystyi saamaan täydellisesti valvontaansa Eufratin yläjuoksun ja Välimeren välisen alueen. Seuraavat vuosisadat olivat heettiläisvaltakunnan kultaista aikaa. Mutta v. 1285 eKr. faarao Ramses II marssi kohti heettiläisten syyrialaismaakuntia. Kadešin taistelu seuraavana vuonna päättyi ratkaisemattomana. Egyptin ja heettiläisvaltakunnan suhteita luonnehti tästä lähtien kylmä sota. Rajalinja Egyptin ja heettiläisten valtakunnan välille vedettiin Damaskon eteläpuolelle.¹⁸⁴

Heettiläisvaltakunta tuhoutui noin 1200 eKr. Pääkaupunki Hattusa hävitettiin täydellisesti eikä valtakunta enää koskaan elpynyt. Hävityksen syytä ei tunneta. Tuhoajina ovat saattaneet olla esim. assyyrialaiset tai joku merikansojen ryhmä. Heettiläisvaltakunnan raunioille syntyi 1100-luvulla eKr. joukko pienempiä valtioita, mm. Syyriaan muodostui seitsemän uusheettiläistä kaupunkivaltiota.¹⁸⁵

4.1.2. Hurrilaiset

Hurrilaisten alkuperäinen kotimaa näyttää olleen Armenian vuoristoalueella. Hurrilaisia oli asunut Pohjois-Mesopotamiassa jo noin 2400 eKr., mutta 17. ja 16. vuosisadalla eKr. hurrilainen vaikutus kasvoi voimakkaasti Ylä-Mesopotamiassa, Vähässä-Aasiassa, Syyriassa ja Palestiinassa. Hurrilaiset muodostivat Ylä-Mesopotamiaan 1500-luvulla eKr. Mitannin kuningaskunnan. Mitanni hallitsi muinaisheettiläisen kuningaskunnan jälkeen Syyriaa ja Assyriaa. Mitannin kuningaskunta hajosi kuitenkin heettiläisten ja assyyrialaisien

---

¹⁸³ Parpola 1984, 228-229; Hoffner 1975, 197-206; SMH 1983, 147-149.

¹⁸⁴ Davies 1989, 94-95; Hoffner 1975, 197-206; Holthoer 1984, 115-118; Mallory 1989, 24-30; SMH 1983, 149-150.

¹⁸⁵ Davies 1989, 94-95; Hoffner 1975, 197-206; Holthoer 1984, 115-118; Mallory 1989, 24-30; SMH 1983, 149-151.

valloitusten seurauksena noin 1350 eKr. Vaikka Mitannin kuningaskunta kesti vain noin sata vuotta, siitä huolimatta hurrilaiset, heidän kielensä ja kulttuurinsa pysyivät vaikutusvaltaisina Lähi-idässä. Tärkein hurrilainen arkisto on löydetty Nuzista, Tigriin yläjuoksun varrelta. Hurriilaisten lakiteksteistä on löydetty monia paralleleja patriarkkakertomuksille. Nuzin lakitekstit valaisevat suuresti patriarkkojen sosiaalista elämää ja tapoja.¹⁸⁶

Hurriilaiset eivät kuuluneet etnisesti indoeurooppalaisiin kansoihin, mutta he elivät symbioosissa indoeurooppalaisen sotilas aristokratian kanssa, joka johti heitä. Mitannin hallitsijoiden nimet olivat indoeurooppalaisia. Sopimuksessa, jonka heettiläiset ja Mitannin kuningaskunta tekivät, Mitannin kuningas vannoo valan jumalien nimeen, joista osa oli hurrilaisia, mutta osa indoeurooppalaisia. Nämä indoeurooppalaiset jumalat olivat samoja, jotka mainitaan Intian Veda-teksteissä, *Mi-it-ra* (Mitra), *Aru-na* (Varuna), *In-da-ra* (Indra) ja *Na-sa-at-tiya* (Nasatya). Uskonnollinen sanasto oli suurelta osin indoeurooppalaista, samoin sotilastekninen terminologia. Hevosten kasvatukseen ja sotavaunuihin liittyvät termit olivat indoeurooppalaista alkuperää. Indoeurooppalainen yläluokka sai vallan alkuperäisen hurrilaisen väestön keskuudessa 16. tai 15. vuosisadalla eKr., ja näin muodostui Mitannin kuningaskunta. Indoeurooppalaiset pääsivät valtaan joko suoranaisten sotilasvallankaappauksen avulla tai heidät ”kutsuttiin” muodostamaan hallitus samaan tapaan kuin pohjoismaiset varjaagit muodostivat Kievin vanhan venäläisen valtion.¹⁸⁷

Mitannilla oli läänitysvaltion luonne. Jokainen hurrilainen pikkukuningas oli velvollinen varustamaan Mitannin keskushallituksen tietyllä sotilasmäärällä. Ylimystö, nimeltään *maryannu* vastasi sotavaunuista. Hurriilaiset perustivat sotilaallisen ylivoimansa hevosten käyttöön, mikä oli yhteistä Babylonin valloittajien kassilaisten kanssa.¹⁸⁸

---

¹⁸⁶ SMH 1983, 139-140; Mallory 1989, 131; Davies 1989, 96-97; Hoffner 1975, 222-224; Woolley 1963, 389; Parpola 1984, 231; Wright ja Murphy ja Fitzmyer 1990, 1223.

¹⁸⁷ Mallory 1989, 37-42.

¹⁸⁸ SMH 1983, 139-140; Mallory 1989, 131; Davies 1989, 96-97; Hoffner 1973, 222-224; Woolley 1963, 389; Parpola 1984, 231; Wright ja Murphy ja Fitzmyer 1990, 1223.

4.1.3. Kassilaiset

Kassilaisten alkuperäinen kotimaa oli Mesopotamian itäpuolisilla Zagros-vuorilla. Kassilaiset miehittivät Mesopotamian noin v. 1600 eKr. ja hallitsivat Mesopotamiaa aina vuoteen 1168 eKr. asti, jolloin elamilaiset voittivat heidät. Kotiseuduillaan kassilaisten on täytynyt olla pitkään tekemisissä indoeurooppalaisten heimojen kanssa. Osa heidän palvomistaan jumalista on arjalaista alkuperää. Tunkeutuessaan Mesopotamiaan 1700-luvulla eKr. he olivat jo harjaantuneita vaunustaistelijoina.¹⁸⁹

Kassilaiset puhuivat kieltä, joka ei kuulunut indoeurooppalaisiin kieliin. Mutta samalla tavoin kuin hurri-laisten kohdalla indoeurooppalainen yläluokka sai vallan kassilaisen väestön keskuudessa. Sotavaunustaatelisto johti kassilaisia valloituksiin ja Babylon oli kassilaisen dynastian hallinnassa yli 400 vuotta.¹⁹⁰

4.1.4. Hyksot

Indoeurooppalaiset valloittivat myös Egyptin toisella vuosituhannella eKr. Vieras kansa, hyksot, tunkeutui Egyptiin ja perusti sinne hyksosvallan (noin 1650-1544 eKr.). He tunkeutuivat maahan Levantista ylivoimaisen, hevosille ja sotavaunuille perustuvan armeijansa avulla. Tämä muistuttaa sotatekniikkaa, jota indoeurooppalaiset ryhmät samaan aikaan käyttivät muualla Lähi-idän ja Intian alueiden valloituksessa.¹⁹¹

Sana *hyksos* ei tarkoita rotua. Se palautuu todennäköisesti egyptiläiseen ilmaisuun *hekau-hasut* 'vieraitten maitten hallitsijat'. Maahan muuttaneet heimot olivat enimmäkseen seemiläisiä sekoittuneina hurrilaisiin kansanaineksiin. Heitä johti pieni, mutta voimakas indoeurooppalainen sotavaunustaatelisto. Hyksot palvoivat kanaanilaisia

---

¹⁸⁹ SMH 1983, 139; Parpola 1984, 231-232; Wright ja Murphy ja Fitzmyer 1990, 1223; Woolley 1963, 389.

¹⁹⁰ Mallory 1989, 38-39.

¹⁹¹ SMH 1983, 171-172.

jumalia, Baalia ja Anatia, mikä osoittaa heidän tulleen Palestiinasta.¹⁹² Faarao Ahmosis hyökkäsi hyksöjen pääkaupunkiin Avarikseen ja karkotti hyksöt Egyptistä noin v. 1544 eKr. Hyksöt asettuivat nyt asumaan takaisin Palestiinaan.¹⁹³

4.2. Valloittajat tuovat mukanaan uuden kulttuurin

4.2.1. Uskonto

Tässä luvussa tutkitaan indoeurooppalaisten kansojen uskontoa ja yhteiskuntamuotoa. Heidän uskonnolliset käsityksensä heijastuivat yhteiskunnalliseen rakenteeseen ja sodat ja konfliktit alkuperäisasukkaiden kanssa näkyivät mytologiassa.

Vertaileva kielitiede on auttanut ymmärtämään indoeurooppalaisten jumalkuvaa. Jumalaa (indoeur. **deivos*) merkitsevä sana kuuluu sanskriitissa *deva*, kreikassa *di(w)os* ja latinassa *deus*, *divus*. Tämä sanajuuri (*div*) lienee alkuaan merkinnyt 'loistavaa' tai 'taivaallista'. Jumalat olivat taivaallisia olentoja, joita luonnehti valo. Toinen jumalaa merkitsevä indoeurooppalainen sana on **ansura* (sanskrit. *asura* 'demoni', iran. *ahura* 'herra'). **Ansuran* perusmerkitys lienee ollut 'herra', 'valtiasta'. Ylimmän jumalan nimenä on sanskriitissa *Dyos pitar*, kreikassa *Zeus pater* ja latinassa *Jovpater* > *Juppiter*, 'isä taivas'. Jo yhteisgermaanisena aikana lienee siis taivaanjumalaa nimitetty 'isäksi'.¹⁹⁴

Indoeurooppalaiset jumalkäsitykset loivat säätyjaon yhteiskuntaan (esim. intialainen kastijako). Indoeurooppalaisessa panteonissa voidaan osoittaa seuraava jumalkaavio:

---

¹⁹² Baal oli Daganin poika Ugaritin tekstien mukaan. Dagan taas oli hurriilaisten jumala. Katso luku 2.4!

¹⁹³ Holthoer 1984, 76-81; Brown ja North 1990, 1178; SMH 1983, 171-172; Hoffner 1975, 224-225.

¹⁹⁴ Lincoln 1987, 198; Ringgren ja Ström 1961, 96-97.

1. Taivaallinen ja suvereeninen taivaan ylijumala; yhteiskunnassa tätä vastaa pappiskasti, ylipappina kuningas. Valkoinen väri luonnehti tätä pappiskastia. Esimerkiksi Zeus, Juppiter ja Mitra-Varuna olivat tällaisia taivaallisia ylijumalia.
2. Sodan jumala, voimakas, lohikäärmeen tappava jumala; yhteiskunnassa tätä vastaa sotilaskasti. Punainen väri oli ominainen tälle kastille. Sodan jumalia olivat mm. Intian Indra ja Kreikan Mars.¹⁹⁵
3. Kansan ja tuottavuuden jumala, usein mies- ja naispuolinen jumala muodostivat parin. Yhteiskunnassa tätä vastaa talonpoikaissluokka, joka viljeli maata ja hoiti karjaa. Musta tai sininen väri luonnehti tätä kastia. Jumalpari oli vastuussa ihmisten, maan ja karjan hedelmällisyydestä ja ylläpitämisestä. Esim. kreikkalaiset jumalat Castor ja Pollux yhdessä Helenan kanssa kuuluivat tähän ryhmään.

Yhteiskunnallisen luokkajaon ulkopuolella olivat orjat.¹⁹⁶

Eri kansojen perinteitä tutkimalla voidaan päätellä, ettei alkuarjalaisilla ollut temppeleitä eikä jumalankuvia. Indoeurooppalaiset palvoivat spiritualistisesti käsitettyjä jumalia taivasalla. Vanhimmillä intialaisilla ja meedialaisilla ei ollut jumalankuvia. Helleeneillä ei ollut temppeleitä noin 600-luvulle eKr. asti. Tacitus kertoo germaaneista: "Muuten heidän mielestään ei ole taivaallisten suuruuden mukaista, että jumalat

---

¹⁹⁵ Intiassa alettiin palvoa jumalien kuningasta Indraa varsinaisesti noin 1200 eKr. *Rgvedan* mukaan. Indra oli soturien jumala, mutta myös ukkosmyrskyn ja sateen jumala. *Rgveda* tuntee taivaan jumalan nimeltään *Dyaus-pitr*, joka on samaistettavissa *Zeus-paterin* ja *Ju-piterin* kanssa. Mutta vähitellen sodan jumala Indrasta tulee pääjumaluus panteonissa. Indra käyttää ukkosen salamaa aseenaan, juo ylenmäärin jumalten juomaa *soma*, lahjoittaa inhimillisille naisille hedelmällisyyden ja johtaa sotaisten myrskyn jumalien joukkoa taistelussa ei-arjalaisia kanta-asukkaita vastaan. Indran pääasiallinen tehtävä on tappaa vihollisia - ei-arjalaisia ihmisiä ja demoneja, jotka usein samastetaan toisiinsa. Näitä vihollisia kutsutaan nimellä *Dāsas* 'orjat'. Kuuluisin näistä vihollisista oli kolmipäinen käärme *Vṛtra*. Nämä *Dāsas* edustavat mitä todennäköisimmin Intian niemimaan alkuperäisasukkaita, jotka indoeurooppalaiset valloittajat alistivat. Mutta *Dāsas* samastetaan usein myös indoeurooppalaisten jumalien demonisten vihollisten *asuras* kanssa. Näin taistelut tapahtuvat samanaikaisesti sekä inhimillisellä että jumalallisella tasolla (O'Flaherty 1987, 214-215).

¹⁹⁶ Mallory 1989, 128-135; Ringgren ja Ström 1961, 97.

suljettaisiin seinien sisälle tai kuvattaisiin jollakin tavoin ihmishahmoiksi (Germania 9:2).¹⁹⁷

Vanhimmilla indoeurooppalaisilla kansoilla on siis ollut ylhäinen taivaanjumala, jonka panteon muodostui jumalten hierarkisesta kolmijaosta. Tätä taivaan jumalaa on palvottu kuvitta ja temppeleittä. Taivaan jumala **dyeus pater* oli vastuussa yhteiskunnan uskonnollisesta ja laillisesta järjestyksestä. Myrskyn, ukkosen ja sodan jumala **perkuno* oli vastuussa indoeurooppalaisen yhteiskunnan hyökkäys- ja puolustussodasta. Sodan jumala avusti sotilasluokkaa, jotta se pystyisi lyömään alkuperäisasukkaat **Dāsa* 'viholliset'. Kolmipäinen käärme symboloi alkuperäisasukkaita, jotka sodan jumala lyö.¹⁹⁸

Indoeurooppalaisten uskonnollisissa menoissa oli hyvin tärkeällä sijalla tulikultti. Yhteisgermaanisessa uskonnossa on ajateltu, että tuli aiheuttaa nykyisen maan tuhoutumisen maailman lopussa. Indoeurooppalaisilla on ollut papisto ja uhrikultti uhritulineen ja makeine uhrijuomineen. Jumalille uhraaminen on ollut papiston pääasiallinen tehtävä. Koko yhteisön hyvinvointi riippui siitä, kuinka papisto hoiti tämän velvollisuutensa. Uhreja on ollut etupäässä kahdenlaisia: jumalille uhrattiin kotieläinkarjaa, hevosia, lemmiä, lampaita, vuohia sekä juomauhreja, maitoa, voita ja juovuttavia juomia. Vastalahjaksi pappi odotti, että jumala olisi suosiollinen hänen rukouksilleen.¹⁹⁹

Kuolema oli indoeurooppalaisen käsityksen mukaan viimeinen uhri, jonka yksilö teki jumalalle. Ihminen jatkoi elämäänsä kuoleman jälkeen tuonpuoleisessa maailmassa esi-isiensä parissa. Maailman lopussa vanha maailmanjärjestys tuhoutui ja luotiin uusi kosmos. Tässä yhteydessä tapahtui myös kuolleiden ylösnousemus.²⁰⁰

---

¹⁹⁷ Tacitus, 34.

¹⁹⁸ Mallory 1989, 137-142; Lincoln 1981, 103-122; Ringgren ja Ström 1961, 97-98.

¹⁹⁹ Lincoln 1981, 62-69; Ringgren ja Ström 1961, 96-98.

²⁰⁰ Lincoln 1987, 202-203.

4.2.2. Yhteiskuntamuoto

Heettiläiset tarjoavat hyvän esimerkin indoeurooppalaisesta yhteiskunnasta. Jumalten kolmijako vastaa kolmea yhteiskuntaluokkaa, pappeja (kuningas oli ylipappi), sotilaita ja maanviljelijöitä. Orjat ovat tämän hierarkian ulkopuolella. Hierarkian huipulla oli kuningas. Hän oli myrskyn jumalan edustaja maan päällä ja samalla koko maan omistaja. Kuningasta ylipappina avusti hierarkinen pappiskasti, ja yhdessä he pyrkivät toteuttamaan ja tulkitsemaan myrskyn jumalan tahtoa maan päällä. Kuninkaan alaisuudessa olivat aateliset, jotka olivat vannoneet uskollisuuden valan kuninkaalle. Jokaisella aatelisella oli oma kartanonsa maineen, joilla vuokratalonpojat ja käsityöläiset työskentelivät. Sodan sattuessa aateliston piti toimittaa sotavaunuja hevosineen ja sotilaita kuninkaan armeijaan. Juuri sotapalveluksistaan nämä aateliset olivat saaneet palkkioksi läänityksen kuninkaalta. Talonpojat olivat alimpana sosiaalisessa hierarkiassa. Talonpojat ja käsityöläiset vastasivat aateliskartanon työvelvoitteista ja verojen maksusta.²⁰¹

Feodaalinen rakenne ulottui kaikkialle heettiläiseen elämään. Kuningas teki vasallisopimuksia valloittamiensa maiden hallitsijoiden kanssa. Suojelulupausta vastaan nämä luopuivat itsenäisestä ulkopolitiikasta ja pitivät yllä sotajoukkoja valtion laskuun. Lisäksi heidän velvollisuutensa oli matkustaa joka vuosi Hattusasiin maksamaan verot ja uudistamaan uskollisuudenlupauksensa. Feodaalinen rakenne vallitsi myös uskonnollisessa hierarkiassa ja elämässä suurmaatiloilla ja maalaiskylissä. Kuningas yhdisti omassa persoonassaan ylipapin ja armeijan sekä valtion johtajan virat. Myrskyn jumalan edustajana heettiläisellä kuninkaalla oli suuri valta, mutta häntä ei kuitenkaan pidetty jumalana. Kuoltuaan kuningas otti paikkansa esi-isiensä joukossa ja hänelle uhrattiin säännöllisesti.²⁰²

Indoeurooppalaisilla kansoilla oli patriarkaalinen yhteiskuntajärjestys. Heettiläisen kuninkaan Telepinushin säädökset noin 1500 eKr. määräävät, että kuninkaallinen kruunu siirtyy jälkeläisille vain mieslinjaa pitkin. Tämä käytäntö poikkesi Vähän-Aasian

---

²⁰¹ Hoffner 1975, 207-210; Mallory 1989, 122-142; Holthoer 1984, 118-119.

²⁰² Hoffner 1975, 210-211; Holthoer 1984, 118-119; Mallory 1989, 130-135, 140-142; Crossland 1971, 862-863; Woolley 1963, 731.

alkuperäisasukkaiden hattilaisten laista. Hattilainen yhteiskunta oli todennäköisesti matrilineaalinen samoin kuin monet muut Lähi-idän yhteiskunnista.²⁰³

4.2.3. Kamppailumyytit uskonnollis-poliittisena propagandana

Indoeurooppalaisten valloittajien täytyi saada myös henkinen oikeutus valloituksilleen, ja niinpä arjalaisten pappiskasti ryhtyi kirjoittamaan uuteen uskoon alkuperäisasukkaiden vanhoja myyttejä. Se, mitä tapahtui maan päällä, oli vain heijastusta siitä, mitä oli jo tapahtunut taivaassa. Esimerkiksi Babyloniassa kerrottiin uudestaan muokatussa myytissä, kuinka jumalien neuvosto oli päättänyt antaa vallan panteonissa Marduk-jumalalle sen jälkeen kun tämä oli voittanut meren jumalattaren *Tiāmatin*. Heettiläiset ja hurilaiset omaksuivat itselleen valloittamiensa maiden entiset jumaluudet ja liittivät näihin omat indoeurooppalaiset jumalansa. Indoeurooppalaiset jumalat voittivat myyteissä alkuperäisasukkaiden vanhat jumaluudet, jotka jäivät alisteiseen asemaan. Näin muodostui hyvin synkretistinen uskonnollinen maailma. Indoeurooppalainen pappiskasti lainasi vapaasti alkuperäisasukkaiden vanhoja myyttejä ja muokkasi ne uudestaan vastaamaan indoeurooppalaista uskonnollista ajatusmaailmaa. Esimerkiksi luomiseepos ja vedenpaisumuskertomus lainattiin ja muokattiin uudestaan, samoin Gilgamesh-eepos on säilynyt jälkipolville hurilaisena versiona. Myös Ugaritin uskonnolliset myytit ovat peräisin uusheettiläisen valtakunnan ajoilta, noin 1340-1175 eKr. Uskonnolliset tekstit oli kirjoitettu hurin kielellä.²⁰⁴

Kassilaisen dynastian aikana (noin 1600-1168 eKr.) Babyloniassa papit kanonisoivat vanhat sumerilaiset tekstit. Tietyt sumerilaiset myytit poistettiin kokonaan kaanonista, ja ne joutuivat unohduksiin, toiset vanhat myytit taas muokattiin uuteen uskoon vastaamaan ajan henkeä, ja ne otettiin viralliseen kaanoniin. Tämä kanonisoimisprosessi oli

---

²⁰³ Crossland 1971, 861-862. Katso tarkemmin matrilineaalisista yhteiskunnista luvusta 3.1.3!

²⁰⁴ Woolley 1963, 706, 734-735; Loretz 1990, 6-10.

päättynyt noin vuoteen 1300 eKr. mennessä. Ne sumerilaiset tekstit, jotka hylättiin, olivat enimmäkseen myyttisiä ja eeppejä tekstejä, jotka ylistivät kuningasta jumalana, Dumuzina, jumalattaren puolisona. Toisaalta kassilaiset kehittivät myös omia myyttejään, jotka otettiin kaanoniin.²⁰⁵

Indoeurooppalaisten kansojen perusluonteisia myyttejä oli kertomus ensimmäisestä sotilassankarista, jonka nimi oli **Trito* 'Kolmas'. Tässä myytissä kerrotaan, kuinka karja (ja maaomaisuus) kuuluivat alun perin indoeurooppalaisille kansoille jumalien lahjana. Mutta hirviö, kolmipäinen käärme, joka edusti ei-arjalaisia alkuperäisasukkaita, varasti karjan itselleen. Tällöin **Trito* 'Kolmas' aloitti taistelun käärmettä vastaan. Soturijumala Indra ryhtyi auttamaan **Trito*a, sen jälkeen kun sankari oli tarjonnut myrskyn jumalalle juovuttavia juomauhreja (*soma*). Saatuaan jumalan avun soturi vahvisti itseäänkin *soma*-juomalla ja lähti taisteluun kolmipäistä käärmettä vastaan. **Trito* löysi käärmeen, tappoi sen ja sai takaisin karjan, jota käärme oli pitänyt vangittuna.²⁰⁶

Tämä indoeurooppalainen myytti kertoo vallan ja rikkauden ikuisista teemoista. Myytti tekee lailliseksi sodat ja ryöstöretket, joita indoeurooppalaiset kävivät alkuperäisasukkaita vastaan. Karjan ja maaomaisuuden ryöstöt nähdään sankarillisena toimintana, jonka jumalat pyhittävät. Indoeurooppalaisen historian halki **Trito* on pysynyt sotilasluokan mallina. Sotilaat ryöstivät ja tappoivat ei-arjalaiset naapurinsa, mutta olivat samalla vakuuttuneita siitä, että heidän toimintansa oli pyhää ja laillista. Viholliset, ei-arjalaiset alkuperäisasukkaat, kuvattiin käärmeenä, varkaana, jonka ryöstön ja murhan myytti laillisti. Tällainen toiminta nähtiin oikeana, jopa pyhänä tekona.²⁰⁷

Kamppailumyytit, joissa sodan ja myrskyn jumala taistelee lohikäärmettä tai käärmettä vastaan, ovat levinneet ympäri maailman. Pienin muunnoksin tapamme saman myytin heettiläisessä Anatoliassa taistelussa myrskyn jumalan ja lohikäärme Illuyankan välillä; Intiassa taistelussa Indran ja jumalatar Danun ja hänen poikansa Vṛtran

---

²⁰⁵ Ringgren 1976, 50.

²⁰⁶ Lincoln 1987, 199-200.

²⁰⁷ Lincoln 1987, 200-202.

(käärme) välillä; Kanaanissa taistelussa Baalin ja käärme Lotanin välillä; kassilaisen kauden Babyloniassa taistelussa Marduk-jumalan ja jumalatar Tiāmatin välillä; Egyptissä auringonjumala Ren voitossa lohikäärme Apofiksesta; indoeurooppalaisessa Kreikassa taistelussa Zeuksen ja käärme Typhonin (jumalatar Gaian poika) välillä; Apollon ja käärme Pythonin (myös jumalatar Gaian poika) välillä; ja taistelussa Herakleen ja käärme Ladonin välillä, joka vartioitsee jumalatar Heran pyhää hedelmäpuuta. Sama myytti tulee näkyviin heprealaisten pyhissä kirjoituksissa, kun Jahve voittaa lohikäärme Leviätanin (katso luku 2). Lähi-idässä vietettiin yleisesti uudenvuodenjuhlaa, jonka kultissa esitettiin myytti taistelusta lohikäärmettä vastaan. Tässä juhlassa oli kaksi näyttelijäryhmää, jotka resitoiden esittivät kamppailumyytin. Kuningas näytteli voittajan eli myrskyn jumalan osaa.²⁰⁸

Sodan ja myrskyn jumalan vihollinen, kolmipäinen käärme, symboloi siis ei-arjalaisia alkuperäisasukkaita, jotka indoeurooppalaiset valloittajat alistivat. Tätä tapahtumaa kuvattiin myyteissä jumalten välisenä taisteluna. Panteonissa indoeurooppalainen sodan ja myrskyn jumala sai vallan ja alkuperäisasukkaiden jumaluudet joutuivat alisteiseen asemaan uusiin jumaliin nähden. Westermannin mielestä käärme kuvaa alkuperäisasukkaiden jumaluutta. Se edustaa vanhaa järjestystä, jota vastaan uudet maahantunkeutajat taistelevat. Voiton jälkeen valloittajat perustavat oman herruutensa.²⁰⁹ Luvuissa 2 ja 3 on jo tutkittu käärmesymboliikkaa ja havaittu, että käärme edusti useimmiten jumalatarta Lähi-idän kulttuureissa. Intian niemimaalla alkuperäisväestön keskuudessa jumalatar oli pääjumaluus ennen arjalaisten valloittajien saapumista (noin 1500 eKr.). Myös Intiassa

---

²⁰⁸ Eliade 1958, 259-260; Stone 1976, 67-68. Vrt. Engnell 1963 a, 335-341. Babyloniassa uudenvuodenjuhlan nimenä oli *akītu*, Israelissa *sukkōt*, lehtimajanjuhla. Uudenvuodenjuhlassa kuninkaalla oli keskeinen osa näyteltävänä. Kuningas johti taistelua pahuuden voimia vastaan, hänet voitettiin väliaikaisesti, hän kuoli ja laskeutui kolleiden valtakuntaan. Mutta kuningas "ylösnousee" kuolleista ja saa voiton pahuudesta, nousee valtaistuimelleen ja viettää häitään sekä "määrää kohtalot". Symbolisten riittien avulla kuningas luo hedelmällisyyttä, siunausta ja onnea seuraavalle vuodelle. Esim. Babyloniassa luomiseepos *Enūma elish* näyteltiin uudenvuodenjuhlassa. Engnellin mukaan Vanhassa testamentissa sellaiset kohdat kuin Gen. 1, Ps. 74:12 ff. ja Ps. 89:9 ff. viittaavat kamppailuteemaan, joka näyteltiin israelilaisessa uudenvuodenjuhlassa. Kuninkaalla oli tässä keskeinen osa.

²⁰⁹ Westermann 1974, 42-44. Vrt. Eliade 1958, 259-260.

käärme oli yleinen jumalattaren ikonografiassa. Indus-laakson kulttuuri oli läheisessä yhteydessä Elamin ja Sumerin kulttuureihin.²¹⁰

Kulttuurin muutos näkyy myös sineteissä. Keel ja Uehlinger ovat tutkineet lähes 9000 sinettiä Palestiinan/Israelin alueelta. Keskisen pronssikauden (noin 1800-1550 eKr.) sineteissä jumalattaret olivat hallitsevina sekä lukumäärältään että siten, että kuvan pinta-alan täytti suurimmaksi osaksi jumalatar. Jumalattaret näyttävät olleen pääjumaluudet tuohon aikaan valtion virallisessa kultissa. Myöhäispronssiajalla jumalatar syrjäytettiin vähitellen valtion virallisesta kultista, ja hänen palvontansa siirtyi yksityisen kansanhurskauden piiriin. Kun siirrytään keskipronssiajalta myöhäispronssiajalle (noin 1550-1250/1150 eKr.), on tapahtunut perustavaa laatua oleva muutos: sotaistat jumalat kuten Baal ja Rešep ovat korvanneet alastomat jumalattaret.²¹¹

Kun indoeurooppalaiset sodan jumalat olivat myyttisellä tasolla voittaneet lohikäärmeen eli alkuperäisasukkaiden jumaluudet, voitto toteutettiin heti käytännön tasolla järjestämällä uudestaan maanomistusolot. Temppeleiltä riistettiin yhteisomistuksessa olleet maaomaisuudet, ja ne jaettiin uudestaan indoeurooppalaiselle aatelistolle palkkioksi voitokkaasta sodasta. Tämä prosessi näkyy voimakkaimmillaan esim. Babylonissa kassilaisen dynastian aikana. Kassilaiset kuninkaat ottivat käyttöön rajakivet (*kudurru*) määrittelemään aatelisten läänitysherrojen maiden rajoja. Näihin rajakiviin oli kaiverrettu indoeurooppalaisten jumalien nimiä ja uhkauksia. Jokaista rajan loukkaajaa kohtaisi jumalan kirous, jos hän ei kunnioittaisi maan uutta yksityisomistusta. Tämä uusi käytäntö oli epäsuosittu alkuperäisväestön keskuudessa, koska se soti tradition mukaista maan yhteisomistusta vastaan. Maa oli vanhastaan kuulunut valtiolle eli temppelille ja palatsille, eikä maan yksityisomistusta juuri esiintynyt ennen indoeurooppalaisten tunkeutumista Lähi-itään.²¹²

Indoeurooppalaiset heimot pystyivät valloittamaan Lähi-idän ja Intian, vaikka monilla alueilla he olivat etnisesti vähemmistönä alkuperäisväestön keskellä. Arjalainen sotilasaristokratia muodosti

---

²¹⁰ Hopkins ja Hildebeitel 1987, 215-223.

²¹¹ Keel ja Uehlinger 1992, 11, 68-72, 108-122. Katso tarkemmin luku 2.4!

²¹² Woolley 1963, 626-627; Falkenstein 1954, 784-814; Kraus 1954, 518-545; Parpola 1984, 222. Katso myös luku 3.1.2!

valloitetujen maiden hallitukset ja johtavan yläluokan. Indoeurooppalaisten lahjakkuus tuli näkyviin nimenomaan tehokkaana poliittisena organisaatiokykynä.²¹³

4.3. Yhteenveto

Indoeurooppalaisten heimojen kotimaa oli todennäköisesti Etelä-Venäjä Kaspianmeren ympäristössä. Noin 2200 eKr. indoeurooppalaiset kansat alkoivat siirtyä etelään, itään ja länteen. Lähi-itään he tunkeutuivat toisella vuosituhannella eKr.

Heettiläisillä oli muinaisheettiläinen valtakunta Anatoliassa noin 1650-1475 eKr., pääkaupunkinaan Hattusa. Heettiläiset hallitsivat Anatolian lisäksi Syyriaa ja Ylä-Mesopotamiaa. Välillä heettiläisvaltakunta oli heikkouden tilassa, mutta se alkoi uudestaan voimistua 1400-luvulla eKr., jolloin muodostettiin uusheettiläinen valtakunta, noin 1450-1200 eKr. Heettiläiset saivat täydellisesti valvontaansa Eufratin yläjuoksun ja Välimeren välisen alueen. Heettiläisvaltakunta tuhoutui noin 1200 eKr., todennäköisesti merikansojen hyökkäyksien seurauksena.

Hurrilaiset eivät kuuluneet etnisesti indoeurooppalaisiin kansoihin, mutta he elivät symbioosissa arjalaisen yläluokan kanssa. Arjalainen sotavaunuaatelisto johti hurrilaisia, ja he perustivat Mitannin kuningaskunnan noin 1500 eKr. Mitannin kuninkaat olivat indoeurooppalaisia kuten heidän nimensä osoittavat. Mitannin kuningaskunta kesti vain runsaat sata vuotta. Se hajosi heettiläisten ja assyyrialaisien hyökkäysten seurauksena noin 1350 eKr. Tästä huolimatta hurrilaiset, heidän kielensä ja kulttuurinsa pysyivät vaikutusvaltaisina Syyriassa ja Palestiinassa. Hurrilaisten sotilastekninen ja uskonnollinen sanasto oli indoeurooppalaista alkuperää, esim. eri jumalien nimitykset muistuttavat Intian arjalaisia jumalnimisiä. Tärkein hurrilainen arkisto on löydetty Nuzista, Tigriin yläjuoksun varrelta. Hurrilaisten lakiteksteissä on monia paralleleja patriarkkakertomuksiin.

Kassilaiset eivät myöskään olleet etnisesti indoeurooppalaisia, mutta samalla tavoin kuin hurrilaisilla heidän yläluokkansa ja hallitsijansa

---

²¹³ Crossland 1971, 875-876.

olivat todennäköisesti indoeurooppalaista sotavaunuaatelistoa. Kassilaiset perustivat uuden dynastian Babyloniaan noin 1600 eKr. Se hallitsi yli neljäsataa vuotta, kunnes elamilaiset valloittivat Babylonian.

Hyksot, 'vieraitten maitten hallitsijat', olivat seemiläisiä sekoittuneina hurrilaisiin kansanaineksiin. Hyksoja johti indoeurooppalainen sotavaunuaatelisto ja he valloittivat Egyptin ja hallitsivat siellä noin 1650-1544 eKr. Hyksot tulivat todennäköisesti Palestiinasta, koska he palvoivat Baalia ja Anatia. Kun heidät karkoitettiin Egyptistä 18. dynastian aikana, he palasivat Palestiinaan.

Indoeurooppalaisten jumalat voidaan jakaa kolmeen luokkaan: taivaalliset ylijumalat, sodan ja myrskyn jumalat ja tuottavuuden jumalat (usein mies- ja naispuolinen jumala muodostivat parin). Taivaallinen ylijumala vastasi yhteiskunnan uskonnollisesta ja laillisesta järjestyksestä, sodan ja myrskyn jumala oli vastuussa yhteiskunnan hyökkäys- ja puolustussodasta ja tuottavuuden jumalat huolehtivat ihmisten, karjan ja maan hedelmällisyydestä.

Uskonnollisessa kultissa tulella oli tärkeä merkitys. Jumalille sytytettiin uhrikuti ja uhrattiin karjaa tai juomia. Papiston tehtävänä oli suorittaa nämä uhrin oikeaoppisesti, sillä koko yhteisön hyvinvointi riippui tästä.

Indoeurooppalainen yhteiskunta oli feodaalinen rakenteeltaan. Se oli jakaantunut kolmeen luokkaan, jotka vastasivat jumalten kolmijakoa: pappiskasti (kuningas ylipappina), sotilaskasti (kuningas armeijan ylipäällikkö) ja talonpojat. Orjat olivat tämän hierarkian ulkopuolella. Indoeurooppalainen yhteiskunta oli läpikotaisin patriarkaalinen; kuninkaallinen kruunu periytyi vain mieslinjaa pitkin.

Indoeurooppalaisilla kansoilla oli perusluonteinen myytti kamppailusta kolmipäistä käärmettä vastaan. Käärme symboloi alkuperäisasukkaita ja heidän jumaluuksiaan. Arjalaiset kävivät sotaa kanta-asukkaita vastaan sekä myyttisellä että fyysisellä tasolla.

Myyteissä indoeurooppalainen sodan ja myrskyn jumala tappaa kolmipäisen käärmeen, joka kuvaa vanhan järjestyksen mukaista jumaluutta. Uusi myrskyn jumala saa nyt vallan panteonissa ja vanhat jumaluudet joutuvat alisteiseen asemaan tai häviävät kokonaan. Alkuperäisväestön keskuudessa jumalatar oli yleensä pääjumaluus varhais- ja keskipronssiajalla. Siirryttäessä myöhäispronssiajalle jumalatar menettää pääjumaluuden asemansa, ja hänen palvontansa

siirtyy kansanhurskauteen. Käärme oli jumalattaren ikonografinen symboli Lähi-idässä. Siksi indoeurooppalaisen myytin käärme viittaa todennäköisesti alkuperäisasukkaiden palvomaan jumalattareen.

Poliittis-taloudellisesti indoeurooppalaisten valloituksilla oli se seuraus, että temppelin ja palatsin eli valtion yhteisomistuksessa ollut maaomaisuus jaettiin feodaaliselle aatelistolle läänityksinä. Vuokratalonpojat ja käsityöläiset työskentelivät näillä aatelisten kartanonmailla ja maksoivat verot.

5. ISRAELILAISET OMAKSUIVAT INDOEUROOPPALAISEN KÄÄRMETULKINNAN

5.1. Israelilaisten etniset yhteydet indoeurooppalaisiin

5.1.1. Patriarkat osana hyksojen kansainvaelluksia ?

Edellä on annettu lyhyt katsaus Lähi-idän indoeurooppalaisista valloittajista ja heidän mukanaan tuomista uusista poliittisista ja uskonnollisista muutoksista. Tässä luvussa tutkitaan, mitä vaikutuksia voidaan havaita Kanaanissa ja sittemmin Israelissa. Oliko israelilaisilla mahdollisesti etnistä yhteyttä indoeurooppalaisiin kansoihin? Ensin tarkastellaan patriarkkojen vaelluksia Mesopotamiasta Kanaaniin ja Egyptiin, sitten heprealaisten alkuperää sekä Palestiinan vuoristoalueen asuttamista.

Pronssikauden lopussa Syyria-Palestiinan väestöstä suuri osa oli hurrilaisia. Egyptiläiset kirjurit käyttivät teksteissään Palestiinasta nimitystä Kharu, Hurrin maa.²¹⁴ Hurrilaiset, joita johti indoeurooppalainen sotilas aristokratia, alistivat valtaansa Kanaanin ja Syyrian alkuperäisen länsiseemiläisen väestön. Hurrilaisista tuli hallitseva luokka, jonka voima perustui hevosen käyttöön ja sotavaunuihin sekä lujasti linnoitettuihin kaupunkeihin. Hurrialaisten indoeurooppalainen sotilasaatelisto *maryannu* oli keskeinen tekijä uudessa sotilaspoliittisessa järjestyksessä. He ylläpitivät puolifeodaalista järjestelmää etnisesti ja sosiaalisesti hajanaisen alkuperäisväestön keskuudessa ja määräisivät poliittisen ja sosiaalisen järjestyksen Kanaanissa 15.-13. vuosisadoilla eKr.²¹⁵

Patriarkkojen vaellukset muistuttavat hyksojen liikehdintää Lähi-idässä. Hyksot olivat seemiläisiä heimoja sekoittuneina hurrilaisiin kansanaineksiin. Hyksoja johti kuitenkin indoeurooppalainen *maryannu*-sotavaunuaatelisto. Hyksot tunkeutuivat Levantista

---

²¹⁴ Ahlström 1986, 12.

²¹⁵ Mazar 1986 a, 26-33.

Palestiinaan ja sieltä Egyptiin. Egyptiläisten karkoittamina he palasivat Palestiinaan.²¹⁶

Vanhan testamentin mukaan patriarkat olivat varakkaita miehiä ja heidän sosiaalinen asemansa oli korkea. He seurustelivat kuninkaiden ja aristokratian kanssa. Lisäksi heillä oli käytettävissään taistelujoukkoja, mikä antoi patriarkoille huomattavaa valtaa ympäristössään.²¹⁷

Abraham siirtyi Kanaanista Egyptiin nälänhädän tähden (Gen. 12:10). Abrahamin jälkeläisten muutto Egyptiin tapahtui monessa eri vaiheessa ja päättyi vasta, kun Jaakob-heimot liittyivät Joosefiin Egyptissä (Gen. 46:7). Abrahamin jälkeläisten muutto Egyptiin tapahtui todennäköisesti osana hyksöjen kansainvaelluksia. Hyksöt valloittivat Egyptin ja perustivat pääkaupunkinsa Niilin suistoalueen koillisosaan Avarikseen. Juuri koillisella delta-alueella oli Gosenin maakunta, jonne Joosefin sukulaiset asettuivat asumaan (Gen. 47:6).²¹⁸

Nimi Abraham on tavattu babylonialaisista teksteistä, jotka ovat peräisin 16. vuosisadalta eKr. Marin tekstit puolestaan mainitsevat sellaiset nimet kuin Benjamin ja Leevi sekä Nahor-nimisen kaupungin (Gen. 11:22; 24:10) Harranin lähellä. Nimi Jaakob esiintyy mesopotamialaisissa teksteissä 18. vuosisadalla eKr. ja viittaa hyksolaiseen hallitsijaan *Ya'qob-har*.²¹⁹ Sama nimi esiintyy muodossa *Ya'qub-al* Egyptin hyksolaisen hallitsijan nimessä.²²⁰

Vanha testamentti mainitsee Harranin kaupunkina, johon Abraham siirtyi lähdettyään Kaldean Urista. Harran oli todennäköisesti Abrahamin alkuperäinen kotiseutu. Harranin ympäristön kaupungeilla oli samoja nimiä kuin Abrahamin sukulaisilla: Peleg (Gen. 11:16), Serug (Gen. 11:20), Terah ja Nahor (Gen. 11:24) ja itse Harran (Gen. 11:27). Abrahamin vaimo Saara oli Terahin tytär. Abrahamilla ja Saaralla oli sama isä, mutta eri äiti (Gen. 20:12). Nahor oli Abrahamin

---

²¹⁶ Katso tarkemmin luku 4.1.4!

²¹⁷ Gordon 1963, 8-14.

²¹⁸ Brown ja North 1990, 1178. Vrt. Dever 1990, 44.

²¹⁹ Wright ja Murphy ja Fitzmyer 1990, 1225.

²²⁰ Albright 1968, 50.

isoisä; lisäksi Abrahamilla oli Nahor-niminen veli. Myös Iisak ja Jaakob matkustivat Harraniin ja hakivat sukulaistensa joukosta vaimot itselleen.²²¹ Harranissa hurriilaiset ja länsiseemiläiset elivät läheisessä vuorovaikutuksessa keskenään hurriilaisten ollessa määrävänä enemmistönä.²²²

Arkeologisissa kaivauksissa on löydetty hurriilaisten kirjasto Nuzista, Tigriin yläjuoksun varrelta. Hurriilaisten lakiteksteissä on paljon arvokasta tietoa sosiaalisista tavoista, jotka olivat samoja kuin patriarkoilla.²²³

5.1.2. Hapirut ja heprealaiset

Viime vuosikymmenien aikana on paljon pohdittu heprealaisten alkuperää. Miten heprealaiset liittyvät *ḥapīru*ihin, kansanryhmään, jonka edustajia tavattiin Egyptissä, Syyria-Palestiinassa, Mesopotamiassa ja Vähässä-Aasiassa? Heprealaiden ja *ḥapīru*jen yhteyksistä on esitetty lukuisia teorioita, mutta mikään niistä ei ole saanut kiistatonta hyväksyntää. Ainoa konsensus asiasta tällä hetkellä näyttää olevan, että *ḥapīru* on sosiaalinen termi; se ei siis viittaa tiettyyn etniseen ryhmään.²²⁴ Parpolan mukaan on kuitenkin mahdollista, että *ḥapīru* on alun perin ollut etninen termi, joka

---

²²¹ Brown ja North 1990, 1178; Albright 1968, 50; Speiser 1963, 24-26.

²²² Speiser 1963, 18; Albright 1968, 47.

²²³ Wright ja Murphy ja Fitzmyer 1990, 1223. Katso hurriilaisten ja patriarkkojen yhteisistä laista ja tavoista luku 5.2.1!

²²⁴ Loretz 1984, 272. Loretz ajoittaa kaikki Vanhan testamentin viittaukset heprealaisiin *ʿibrī* eksiliin jälkeiseen aikaan. Termi *ʿibrī* tarkoittaa eksiliin jälkeisen juutalaisen yhteisön jäsentä. Juutalaisen yhteisön etniset, uskonnolliset ja kansalliset ominaispiirteet sulautuvat yhdeksi tunteenomaiseksi kokonaisuudeksi tässä sanassa. Koska kaikki Raamatun viittaukset heprealaisiin *ʿibrī* ovat eksiliin jälkeiseltä ajalta, niin näistä ei voida päätellä historiallista yhteyttä *ḥabīru* (*ḥapīru*) ja heprealaisten välillä. Loretz esittää, että *ḥabīru* -*ḥprw* -*ḥprm* täytyy pitää erillään Raamatun *ʿibrī*-maininnoista. Jälkimmäisiä pitäisi tarkastella itsenäisenä ja itsessään suljettuna ryhmänä (Loretz 1984, 181-182).

vuosisatojen kuluessa on vähitellen muuttunut sosiaalisiksi luonnehduksi.²²⁵

Yleensä on totuttu samastamaan heprealaiset ja israelilaiset. Mutta Raamattu tekee eron näiden ryhmien välillä. Samoin arkeologisten kaivausten esille tuomat tiedot tekevät välttämättömäksi tämän eron tekemisen. 1. Sam. 14:21; 13:6-7; 13:3 mainitsevat heprealaiset, jotka kuuluivat eri ryhmään kuin israelilaiset. Saulin jälkeen termi 'heprealainen' katoaa puhutusta kielestä. Tosin Deut. 15:12 ja Jer. 34:9, 14 käyttävät vielä sanaa, mutta vain viitatessaan vanhempaan tekstiin, lakiin, joka koskee heprealaista orjaa (Ex. 21:2). Saulin ja Daavidin kuningaskunnalla oli Israel esi-isänä (1. Sam. 24:21). Israelilaiset katsoivat kuitenkin kuuluvansa yhteen myös heprealaisen Abrahamin kanssa (Gen. 14:13), joka oli monien kansakuntien isä (Gen. 25:1-4).²²⁶

Nimi Israel mainitaan ensimmäisen kerran Merneptahin pylväässä noin 1208 eKr. G. Ahlström on sitä mieltä, että termit Kanaan ja Israel yhdessä tarkoittivat suurempaa Palestiinan aluetta. Kanaan viittaa maan kulttuuri- ja kaupunkialueisiin, ja Israel tarkoitti Palestiinan harvaan asuttua vuoristoaluetta, jossa sijaitsi muutamia kaupunkeja. Israel tarkoitti siis nimenomaan Palestiinan vuoristoaluetta eikä ollut alunperin kansallinen nimitys. Myöhemmin erilaiset etniset ryhmittymät, jotka asettuivat asumaan Palestiinan vuoristoseuduille, omaksuivat itselleen alueen maantieteellisen nimen ja alkoivat nimittää itseään israelilaisiksi.²²⁷

Heprealaiden ja israelilaisten välillä on tärkeätä tehdä ero, koska 1800-luvulla löydetty egyptiläiset tekstit mainitsevat toisaalta Israelin,

---

²²⁵ Parpola 1996, puhelinkeskustelu 15.1.1996.

²²⁶ Cazelles 1975, 2-3.

²²⁷ Ahlström 1986, 39-40. Vrt. Schmid 1975, 115-116: Schmid on puolestaan sitä mieltä, että Merneptahin voitonpylväässä mainittu Israel luonnehtii kansanryhmää eikä maantieteellistä aluetta. On mahdollista, että alunperin Mesopotamiasta vaeltaneet heimot olisivat yhdistyneet Kanaanissa ja omaksuneet itselleen Israel-nimen. Toinen vaihtoehto Schmidin mukaan on se, että kyseessä on kanaanilainen kansanryhmä "Israel", jolta Vanhan testamentin Israel otti nimen itselleen. Jälkimmäinen vaihtoehto ei ole mahdollon, koska nimi Israel sisältää kanaanilaisen El-jumalan nimen. Gordon (1963, 8) mainitsee, että nimi Israel esiintyy henkilönimenä Ugaritin hallinnollisissa teksteissä. Ugaritin Israel-niminen mies oli *maryannu*-sotilas.

toisaalta kansan, jonka nimi egyptiläisissä hieroglyfeissä on *ʿprw*. Sana on monikollinen (pluraalin tunnus *-w*). Löydetyt tekstit eivät ole kaikki samalta aikakaudelta. Merneptah, Ramses II:n seuraaja, kävi sotaa noin v. 1230 eKr. Kanaania ja Hurrua vastaan ja kohtasi myös Israelin Jenoamin, Askalonin ja Geserin lähellä. Ramses II ja Sethos I olivat Aasian sotaretkillään kohdanneet kansanryhmän nimeltä *ʿprw*. Sethos I mainitsee heidän kapinastaan toisessa voitonpylväässään, jonka hän pystytti Beth-Shaniin, Palestiinaan. Lisäksi ainakin yhdeksän muuta egyptiläistä tekstiä tunnetaan, jotka mainitsevat *ʿprw*. Nämä tekstit ajoittuvat 15. vuosisadan ensimmäiseltä puoliskolta 12. vuosisadalle eKr. Hieroglyfit, jotka ovat peräisin 15. vuosisadalta eKr., mainitsevat, että *ʿprw* olivat sotilaita Kanaanissa tai vankeja. Ramses III:n aikana 12. vuosisadalla eKr. *ʿprw* olivat vankeja, jotka annettiin temppelille. Sitten Ramses IV:n aikana *ʿprw* tavataan Wadi Hammamatin louhimoissa. *ʿPrw* häviävät egyptiläisistä teksteistä 11. vuosisadalla eKr.²²⁸

Faaraoiden Amenofis III:n ja Amenofis IV:n diplomaattinen kirjeenvaihto mainitsee nämä samat kapinalliset, joista käytetään nimeä *ḥapīru* tai *ḥabīru*. Heidän nimensä kirjoitetaan täydellisesti myös kirjeissä, jotka Jerusalemin kuningas lähetti faaraolle (Tell el Amarna-kirjeet 286-290). Nämä *ḥapīrut* olivat aktiivisia Kanaanissa ja myös pohjoisempina Foinikiassa.²²⁹

Ḥapīruja ei elänyt ainoastaan Egyptissä ja Kanaanissa, vaan paljon laajemmalla alueella aina Mesopotamiaa ja Vähää-Aasiaa myöten. Heidät mainitaan teksteissä, jotka ajoittuvat kolmannelta vuosituhannelta ensimmäiselle vuosituhannelle eKr. Näitä kansanryhmiä, joista hieroglyfeissä käytettiin nimitystä *ʿprw*, kutsuttiin akkadin kielessä nimellä *ḥapīru* tai *ʿapīru*. Heitä löydettiin laajalta alueelta Mesopotamiasta, Nuzista, Marista, Syyrian Alalakhista ja Palestiinasta.²³⁰

Myös heettiläiset tekstit paljastavat, että *ḥapīrut* eivät olleet aktiivisia lännessä ainoastaan Syyriassa, vaan myös Foinikiassa ja etelässä aina Jerusalemiä myöten. Tämä ei ole hämmästyttävää, koska egyptiläiset

---

²²⁸ Cazelles 1975, 4. Vrt. Schmid 1975, 114-123.

²²⁹ Cazelles 1975, 4-5; Albright 1968, 75-79.

²³⁰ Schmid 1975, 120.

olivat kohdanneet *ʿprw* Amenofis II:n ajoilta asti 15. vuosisadalta eKr. Sotaretkellään Pohjois-Palestiinaan Amenofis II oli ottanut vangiksi 127 kuningasta, 179 kuninkaan veljeä, 3 600 *ʿprw*, 15 200 shasua (paimentolaisia), 36 300 hurriilaista, 15 070 ngs (=Nuhasse, Syyrian asukkaita) ja 30 652 heidän *ʿdt*(?). Joka tapauksessa *ʿprw*ien sosiaalinen asema on selvä. Sekä lukumääränsä että asemansa perusteella he sijoittuvat kuninkaan ja hänen veljiensä jälkeen ennen Shasu-nomadeja ja hurriilaisia.²³¹ He ovat hurriilaisten sotilaallinen aristokratia, jota on tavattu jo Marissa ja Syyrian Alalakhissa. Myöhäispronssikauden Syyria-Palestiinasta on runsaasti tietoja *ḥapīru*ista. Ugaritin tekstit mainitsevat, että he olivat levittäytyneet ympäri maata ja suorittivat sotilaallisia palveluksia syyrialaisille kuninkaille. Palkkioksi he saivat maaomaisuutta ja ruoka-annoksia. Amarna-kirjeet mainitsevat *ḥapīru*jen jatkuvista ryöstöretkistä sekä Syyriassa että Palestiinassa samoin kuin kanaanilaisten ruhtinaitten juonitteluista *ḥapīru*jen kanssa suurempia valtioita vastaan.²³²

Ḥapīrut elivät hurriilaisessa ympäristössä Kappadokiassa heettiläisten ja assyyrialaisien siirtolaisten naapurina. Tigriin koillispuolella olivat hurriilaisten ensimmäiset asuma-alueet kolmannella vuosituhannella eKr. Myöhemmin hurriilaisia tavattiin Marissa, jonka ympäristössä heitä oli runsaasti. Ainakin neljällä Marin prinsseistä oli hurrilainen nimi. *Ḥapīrut* olivat lukuisia Syyrian Alalakhin ja Nuzin seuduilla, joissa oli hyvin paljon hurriilaista asutusta. Egyptiläiset tekstit 15. vuosisadalta eKr. osoittavat, että *ḥapīrut* olivat Kanaanissa juuri sinä ajankohtana, jolloin egyptiläiset kirjurit kutsuivat aluetta 'Hurrin maaksi'. Ei ole

---

²³¹ Vrt. Ahlström 1986, 13-15. Ei ole todennäköistä, että *ʿapīru* tarkoittaa tässä kohdassa etnistä ryhmää. Termillä on laaja semanttinen merkitys. Se voisi edustaa sosiaalista ryhmää, pakolaisia, hylkiöitä, kapinallisia, orjia ja joskus ammattisotilaita, joilla oli sotavaunut käytössään. *ʿApīru* saattaa myös tarkoittaa ulkomaalaisia tai maahanmuuttajia. Mesopotamiassa termiä käytettiin myös rosvoista ja rynnäkköjoukoista. *ʿApīru* oli synonyyminen sumerin *SA.GAZ* ja akkadin *ḥabbatu* kanssa. Ahlströmin mukaan termiä *ʿapīru* käytettiin toisinaan retorisesti vastustajan vähättelemiseksi, vaikka tämä olisikin kuulunut yhteiskunnan arvostettuun sosiaaliseen tai poliittiseen struktuuriin. Termi saattoi sen tähden tarkoittaa erilaisia sosiaalisia kategorioita. Toisinaan Amarna-teksteissä *ʿapīru* käytettiin tarkoittamaan ihmisiä, jotka olivat muuttaneet sosiaalisen asemansa tai poliittisen suuntautumisensa. Jos tämä termin käyttö tapa jatkui myöhempiin aikoihin, on mahdollista, että heprealaista termiä *ʿibrī* käytettiin samalla tavalla luonnehtimaan ihmisiä, jotka muuttivat Palestiinan vuoristoseuduille kaupunkivaltioiden poliittisten ja sosiaalisten valtarakenteiden ulkopuolelle.

²³² Cazelles 1975, 12; Albright 1968, 74-77.

sattuma, että *ḥapīrut* elivät aina siellä, missä oli voimakas hurrilainen asutus. Heidän välillään on selvä yhteys.²³³ Mutta hurrilaisia ja *ḥapīruja* ei voida kuitenkaan samastaa toisiinsa. Nämä kaksi ryhmää on lueteltu erikseen Amenofis II:n voitonpylväessä. *Ḥapīrut* ovat todennäköisesti indoeurooppalainen sotilas aristokratia, joka Tell el Amarna -kirjeiden todistuksen perusteella eli hurri-laisten keskuudessa sekä hurri-laisten kuningaskunnassa Mitannissa että Kanaanissa. Ellei näin olisi asianlaita, faarao Amenofis II:n vankien lista ei olisi maininnut *ḥprw* heti kuninkaan veljien jälkeen, vaan olisi jättänyt heidät huomiotta. Egyptiläiset kirjurit käyttivät indoeurooppalaisten sotilas aristokratiasta, ratsuväestä, nimitystä *maryannu* ja jalkaväen valiojoukoista *ḥprw*.²³⁴

Hurrin 'herraa' merkitsevä sana on kirjoitettu nuolenpäätauluihin *ewri*, *epri* tai *ibri*. Alkuperäinen hurrilainen muoto on kuulunut *iwri*, *ipri* tai *ibri*. Gen. 14:13 kutsuu Abrahamia sanalla *ʿibrī* 'heprealainen' tai 'herra'.²³⁵ Hurri-laisessa siunaustekstissä BO. 4178 esiintyy ilmaisu 'akkadilaisten kuningas' *e-ib-ri* (Uru) a-ag-ka-te-ne-w(ee).²³⁶

Cazellen mukaan heprealaiset *ʿibr(iyy)īm* voidaan samastaa nuolenpäätauluissa mainittuihin *ḥapīruihin*, Egyptin hieroglyfeissä esiintyviin *ḥprweihin* ja Ugaritin tekstien *ḥprmien* kanssa. Myös Parpola on sitä mieltä, ettei heprealaisten ja *ḥapīrujen* yhtäläisyydestä ole epäilystä.²³⁷ *Ḥapīrut* olivat yhteydessä hurrilaisiin, elivät heidän keskellään ja seurasivat hurri-laisten liikkeitä. Mutta *ḥapīruja* ei voida täysin samastaa hurrilaisiin. *Ḥapīrut* olivat sotilas aristokratia, joka teki sopimuksia ei-hurri-laisten hallitsijoiden kanssa sotilaallisista palveluksista. He pystyivät kaatamaan hallituksia ja valloittamaan kaupunkeja ylivoimaisella sotatekniikallaan. *Ḥapīrut* siirtyivät myös

---

²³³ Cazelles 1975, 17-18.

²³⁴ Cazelles 1975, 18.

²³⁵ Cazelles 1975, 19-21.

²³⁶ Boghazköi-Texte, 25-26.

²³⁷ Cazelles 1975, 23-24. Parpolalla on varma kanta heprealaisten ja *ḥapīrujen* yhtäläisyydestä: "Koko tätä Kanaaniksi (*Kinahnu*) kutsuttua aluetta uhkasivat habirujen mahtavat laumat. Linnoitettu kaupunki toisensa jälkeen joutui näiden 'ryöväreiden' haltuun, joiden yhtäläisyydestä heprealaisten kanssa ei voi olla epäilystäkään. Yhä uudestaan ja uudestaan lähti uhanalaisista kaupungeista faaraolle kirjeitä, joissa pyydettiin kiireellistä apua, mieluiten sotavaunuja - apua, jota Egypti usein ei voinut antaa" (Parpola 1984, 237).

Kanaaniin, jolloin egyptiläiset kirjurit nimittivät Kanaania 'Hurrin maaksi' 15. vuosisadalla eKr. *Ḥapīrut* katoavat erillisenä sosiaalisena luokkana samaan aikaan kun hurrilaisetkin katoavat, toisen vuosituhannen loppupuolella eKr. Israelilaiset olivat tietoisia yhteisestä traditiosta *ḥapīrujen* kanssa, ennen kaikkea suhteissaan filistealaisiin ja egyptiläisiin. Israelilaiset eivät kuitenkaan samasta itseään täysin *ḥapīruihin*. Ja monarkian aikakaudella israelilaiset eivät enää pidä *ḥapīruja* erillisenä ryhmänä, vaikka he olivatkin perineet heiltä tiettyjä tapoja, jotka olivat peräisin patriarkkojen aikakaudelta.²³⁸

Tell el Amarna -kirjeet antavat tärkeätä tietoa myös *ʿapīruista*, jotka elivät Sikemin alueella. Sikemin hallitsija Labayu oli yhteydessä heihin (EA 289:24). *ʿApīru*-termi saattaa tässä kohden tarkoittaa Sikemin alueella asuvia heprealaisia. Raamatun kertomus Abimelekistä ja Sikemistä (Tuom. 9) heijastaa myöhäisen pronssikauden poliittista tilannetta. Jaakobin heimo asettui asumaan Sikemiin ja sen ympäristöön. Perimätieto (Gen. 32:23-30) Jaakobin nimen vaihdosta heijastaa mahdollisesti vanhaa traditiota, jonka mukaan entinen transjordanialainen heimo muutti Jordanin tälle puolen ja asettui asumaan alueelle, jota kutsuttiin nimellä Israel. Lopulta he sulautuivat yhteen paikallisen väestön kanssa ja tulivat israelilaisiksi.²³⁹

Amarna-kirjeenvaihto mainitsee myös, että sikemiläiset liittyivät kansanryhmään, jotka olivat vihamielisiä Jerusalemin prinssiä kohtaan (EA 287:30 f. ja 289:20 ff.). Jerusalemin prinssi Abdi-Hepa syyttää Sikemin hallitsija Labayun poikia siitä, että nämä luovuttivat Sikemin alueen *ʿapīruille*. Tämä kirje heijastaa todennäköisesti liittoa (*bērīt*) Sikemin hallitsijoiden ja *ʿapīru*-ryhmän välillä. Tekstit EA 271:9 ff. antavat ymmärtää, että *ʿapīruja* palkattiin avustamaan Sikemin alueen laajentamisessa. Tätä käytäntöä toteutti myös Abimelek, jonka sanotaan palkanneen "tyhjäntoimittajia ja huikentelijoita" (Tuom. 9:4; vrt. 11:3). *ʿApīrujen* jälkeläiset ovat saattaneet asuttaa Sikemin alueen Gideonin ja Abimelekin aikana. Labayu ja hänen poikansa olivat palkanneet heidät. Hurrilaiset, *ʿapīrut* ja muut ryhmät asettuivat asumaan Sikemin ympäristöön, ja näitä ryhmiä alettiin myöhemmin kutsua israelilaisiksi.²⁴⁰

---

²³⁸ Cazelles 1975, 23-24. Vrt. Albright 1968, 74-77.

²³⁹ Ahlström 1986, 16.

²⁴⁰ Ahlström 1986, 66-67; Albright 1968, 76-77.

Pentateukin traditio Israelin kahdestatoista heimosta, jotka polveutuivat Jaakobin pojista, on todennäköisesti keinotekoinen ja heijastaa Israelin ja Juudan valtioiden poliittista yhdistymistä Daavidin aikana. Mutta tämä traditio saattaa sisältää historiallisen tosiasian siitä, kuinka eri *‘apīru*-ryhmät yhdistyivät Palestiinan vuoristoalueella myöhäispronssiajan loppupuolella. Ns. Lea-heimot kuuluivat näihin *‘apīru*ihin. Merneptahin pylväs viittaa todennäköisesti näihin *‘apīru*ihin, ensimmäiseen ”Israeliin”. Palestiinan vuoristoalueelle saapuivat pari vuosisataa myöhemmin ns. Raakel-heimot. He olivat *‘apīru*ja Egyptissä, pakenivat sieltä ja omaksuivat uuden identiteetin Jahven palvelijoina Siinailla. Jahve oli ’heprealaisten’ *‘Ibrīm* Jumala (Ex. 3:18; 5:3). Palestiinan vuoristoalueella Raakel-heimot yhdistyivät alueella entuudestaan asuneisiin *‘apīru*ihin (Gen. 33:19-20; 34:18-20). Tämä uusi ”Israel” saavutti itsenäisyyden kanaanilaisista kaupunkivaltioista.²⁴¹

Vanha testamentti kertoo myös gileadilaisesta Jeftasta ja beetlehemiläisestä Daavidista, jotka molemmat joutuivat pakolaisiksi joksikin aikaa elämässään. Nämä kertomukset saattavat heijastaa poliittisia levottomuuksia ja *‘apīru*jen aktiviteetteja, joista Amarna-kirjeet raportoivat. Jefta pakeni Tobin maahan, missä hän keräsi ympärilleen sotilaita (Tuom. 11:1-11). Daavidin toimintaa eteläisillä vuorilla voidaan myös verrata *‘apīru*-johtajaan, joka kokosi ympärilleen joukon nuoria miehiä etsiäkseen seikkailua ja menestystä (1. Sam. 21-30).²⁴² Daavid kokosi ympärilleen sotilaseliittiä, joka oli ulkomaalaista. Sotilaiden joukossa oli myös heettiläinen Ahimelek, joka saattoi olla vierasmaalaisten sotilaiden johtaja (1. Sam. 26:6).²⁴³

---

²⁴¹ Gray 1988, 452-454. Vrt. Weinfeld 1987, 303-314.

²⁴² Ahlström 1986, 17-18.

²⁴³ Mazar 1986c, 85-87.

5.1.3. Indoeurooppalaisia heimoja asuttamassa Palestiinan vuoristoaluetta

Tässä luvussa tutkitaan, oliko israelilaisten esi-isien joukossa mahdollisesti indoeurooppalaisia. Eri etniset ryhmät muuttivat asumaan Palestiinan vuoristoalueelle pronssikauden lopulla. He omaksuivat itselleen vähitellen alueen maantieteellisen nimen ja alkoivat nimittää itseään israelilaisiksi. Tämän muuttoliikkeen taustalla olivat poliittisest ja sosiaaliset levottomuudet itäisen Välimeren alueella. Nämä levottomuudet aiheutuivat sodista heettiläisen valtakunnan ja Egyptin välillä, samoin kuin merikansojen (filistealaiset kuuluivat heihin) vaelluksista sekä välienselvittelyistä Syyria-Palestiinan eri kaupunkivaltioiden välillä. Noin vuoden 1200 eKr. paikkeilla sekä heettiläinen kuningaskunta että Egypti menettivät vaikutusvaltansa Syyria-Palestiinan alueella. Heettiläinen valtakunta hajosi lopullisesti, ja myös Egypti joutui heikkouden tilaan.²⁴⁴

Palestiinan vuoristoalue houkutteli siirtolaisia eri etnisistä ryhmistä pakenemaan näitä tasanko-, rannikko- ja kaupunkialueiden levottomia poliittisia oloja. Vuoristoseuduille pakeni etupäässä kanaanilaisia, aramealaisia ja edomilaisia. Israelilaisten esi-isät muodostuivat siten monista eri etnisistä ryhmistä. Neljä vuosisataa sen jälkeen kun Jerusalemissa oli tullut Daavidin kuningaskunnan pääkaupunki, profeetta Hesekiel saattoi sanoa (Hes. 16:3, 45): ”Sano: Näin sanoo Herra Jumala Jerusalemmille: Sinä polveudut Kanaanin kaupustelijoista, sinun isäsi oli amorilainen ja äitisi heettiläinen.”²⁴⁵

Kolmea etnistä ryhmää Palestiinan vuoristoalueella pidetään indoeurooppalaisena: hivviläiset Sikemin alueella ja sen neljässä naapurikaupungissa nimeltään Gibeon, Kefira, Beerot ja Kirjat-Jearim (Joos.9:17), heettiläiset pääasiassa Hebronissa ja Lus-Betelissä (Gen.28:19) ja jebusilaiset Jerusalemin alueella. Jebusilaiset olivat todennäköisesti sukua heettiläisille (katso LIITE 6).²⁴⁶

---

²⁴⁴ Ahlström 1986, 82-83. Vrt. Gordon 1963, 4.

²⁴⁵ Ahlström 1986, 82-83.

²⁴⁶ Mazar 1986 b, 39.

Perimätiedon mukaan Sikemin olivat rakentaneet pohjoisesta tulleet hurrilaiset (Gen. 34:2; 36:2).²⁴⁷ Jos tarkastellaan joidenkin Amarna-aikakauden kaupunkihallitsijoiden nimiä kuten Sikemin hallitsija Labayu, Gathin Shuwardata ja Jerusalemin Abdi-Hepa, niin on selvää, että Palestiinan tietyissä osissa hallitsivat ei-kanaanilaiset hallitsijat. Faarao Amenhotep II:n sotavankien listasta hänen toiselta sotaretkeltään Syyria-Palestiinaan näkyy, että noin kolmasosa Kanaanin asukkaista oli hurrilaisia. Sikemin alueelle muutti pronssi- ja rautakauden vaihteessa hurrilaisia, *ʿapīruja* ja muita ryhmiä. Sekä Gideon (Tuom. 8:22) että Abimelek, jolla oli kuninkaan arvonimi (Tuom. 9:6), olivat Sikemin alueen hallitsijoita. Kun Saul perusti kuningaskuntansa vuoristoalueelle, Sikemin asukkaat tukivat häntä, koska he näkivät Saulissa voimakkaan johtajan filistealaisten uhkaa vastaan. Sen tähden on todennäköistä, että ’heprealaisiin’ *ʿibrīm*, jotka kannattivat Saulia (1. Sam. 14:21), kuului aikaisemman Abimelekin kuningaskunnan asukkaita.²⁴⁸

Gibeonilaiset olivat toinen ryhmä, joita raamatullinen traditio pitää ulkomaalaisina. Gibeonilaiset muuttivat asumaan vuoristoseudulle myöhäispronssikauden lopussa. Joos. 9:7 mukaan gibeonilaisilla oli edomilais-hurrilaiset tai hivviläiset esi-isät.²⁴⁹ Joos. 9:6 mukaan gibeonilaiset tekivät liiton vuoristoalueen israelilaisten kanssa. Tämä saattaa heijastaa historiallista tapahtumaa, jossa Benjaminin sukukuntaa edustava Saul teki sopimuksen gibeonilaisen kaupunkiliiton kanssa. Tämä liitto teki gibeonilaisista uuden kuningaskunnan voimakkaimman ja parhaiten organisoidun osan. Gibeonilaiset muodostivat Saulin

---

²⁴⁷ Ahlström 1986, 65. On huomionarvoista, että vuoristoalueen keskeistä kaupunkia Sikemiä kutsutaan MT-tekstissä Gen. 34:2 hivviläisen Hamorin pojaksi *šekem ben ḥamōr haḥivvī*. Sen sijaan Septuaginta kirjoittaa tässä kohden ”hurtilaisen” (*khorrēos*) Hamorin poika. Samalla tavalla MT-teksti kirjoittaa Gen. 36:2 ja Joos. 9:7 ”hivviläinen”, sen sijaan kun Septuaginta kirjoittaa samoissa kohdin ”horilainen”. Hoffnerin (1975, 224-226) mukaan Vanhassa testamentissa mainitut horilaiset ja hivviläiset olivat hurrilaisia. Horilaiset olivat asuttaneet jo pitkään Edomia ja Seirin vuoristoaluetta (Gen. 14:6). Vanhan testamentin mukaan israelilaisten Jumala Jahve tuli Seiristä, Edomin maasta (Tuom. 5:4) tai Temanista, Paranin vuorelta (Hab.3:3). Gen. 14:6 mukaan horilaiset asuivat vuorilla, jotka ulottuvat Seiristä El-Paraniin, autiomaan laiduille saakka.

²⁴⁸ Ahlström 1986, 65-69.

²⁴⁹ Vrt. Hoffner 1975, 224-226.

kuningaskunnan varhaisimmat osat, ja Gibeon on saattanut olla Saulin valtakunnan ensimmäinen pääkaupunki.²⁵⁰

Heettiläiset asuivat pääasiassa Hebronissa. Tuom. 1:22-26 kertoo, kuinka Joosefin heimo valloitti Lus-Betelin. Lus-niminen kaupunki sijaitsi myös heettiläisessä Anatoliassa. Mazar on sitä mieltä, että tämä on osoitus yhteisestä alkuperästä ja sukulaisuudesta kanaanilaisen Lusin ja Anatolian Lusin välillä. Perimätiedon mukaan Abraham osti heettiläiseltä Efronilta Makpelan luolan perintöhaudaksi (Gen.23).²⁵¹

Kolmas indoeurooppalainen ryhmä olivat jebusilaiset, jotka asuivat Jerusalemissa ja sen ympäristössä 12.-11. vuosisadoilla eKr. Jebusilaiset olivat eri etnistä alkuperää, ja he olivat muuttaneet vuoristoalueelle heettiläisten valtakunnasta. Jebusilaiset olivat sukua heettiläisille. Eräs Daavidin sotasankareista, Uria, oli heettiläinen. Hän oli kotoisin Jerusalemistä (2. Sam. 11:6). Erityisen valaiseva on jebusilaisen aatelisperheen päämiehen arvonimi *Arawnah* tai *Awarnah* (Arauna). Hän oli puimatanteren jebusilainen omistaja, jolta Daavid osti puimatanteren ja rakensi siihen alttarin Jumalalle (2. Sam. 24:16-25). Hurrilaisen sanan *ewri* (suffiksi *-ne*) merkitys on 'herra' ja myös 'feodaalinen herra'.²⁵² Samalla tavalla Jaakob oli aikaisemmin ostanut maapalstan Hamorin pojilta; Hamor oli hivviläisen Sikemin hallitsija (Gen. 33:19; Joos. 24:32).²⁵³

Sikemin, Hebronin ja Jerusalemin poliittinen järjestelmä perustui hallitsevan aatelisluokan herruuteen. Näiden kaupunkien johtajat - hivviläinen Sikemin prinssi tai jebusilainen Arauna Jerusalemissa - ryhtyivät liittolaissuhteeseen israelilaisten kanssa. Aasukkaat menivät naimisiin israelilaisten kanssa ja sulautuivat heihin. Heettiläiset,

---

²⁵⁰ Ahlström 1986, 70-73.

²⁵¹ Mazar 1986 b, 40-41.

²⁵² Vrt. Hoffner 1975, 224-225. 2. Sam. 24:16 mainitsee Jerusalemin jebusilaisen hallitsijan nimeltään Arauna. Vastaava kertomus on 1. Aik. 21:14-30. Masoreettitekstin konsonantit *ʾrwnh* 2. Sam. 24:16 ovat johtuneet konsonanteista *ʾwrnh*. Konsonantit *w* ja *r* ovat vahingossa vaihtaneet paikkaa. Tämän jebusilaisen hallitsijan 'nimi' tai pikemminkin arvonimi oli hurrilainen *ewri-ne* 'herra'. Sama nimi *ʾwrn* esiintyy eräässä Ugaritin tekstissä. Gen. 14:13 kutsuu Abrahamia sanalla *ʿibrī* 'heprealainen' tai 'herra'. (Biblia Hebraica Stuttgartensia, 4. parannettu laitos vuodelta 1990, kirjoittaa 2. Sam. 24:16 konsonantit järjestyksessä *ʾwrnh*).

²⁵³ Mazar 1986 b, 41-42.

hivviläiset ja jebusilaiset muuttivat asumaan Palestiinan vuoristoseudulle, jossa ei ollut ennestään paljon asutusta ja joka oli taloudellisesti jäänyt jälkeen Kanaanin rannikko- ja tasankoalueista. He muuttivat Syyrian ja Anatolian heettiläisistä maakunnista katastrofin kohdatessa heettiläisvaltakuntaa. Tämä valtava mullistus tapahtui 13. ja 12. vuosisadan eKr. välillä, kun heettiläinen imperiumi kukistui sen viimeisten kuninkaiden Arnuwanda III:n ja Šuppiluliuma II:n aikana. Heettiläisvaltakunnan romahduksen aiheuttivat todennäköisesti merikansat, jotka alkoivat liikehtiä Välimeren rannikolla. He hyökkäilivät voimattoman heettiläisvallan kimppuun Syyriassa ja etelässä aina Egyptiä myöten. Näissä levottomissa oloissa Palestiinan vuoristoalue houkutteli maahanmuuttajia heettiläisestä kuningaskunnasta. Siirtolaisten joukossa oli kauppiaita (erikoisesti Sikemissä), käsityöläisiä ja maanviljelijöitä (vrt. Tuom. 9:27) ja ehkä myös sotilaita.²⁵⁴

5.2. Israelilaisten kulttuuriyhteydet indoeurooppalaisiin

5.2.1. Patriarkkakertomusten ja hurrilaisten lakitekstien paralleelleja

Edellä on jo käsitelty patriarkkojen mahdollisia yhteyksiä hyksoihin. Hyksot olivat etupäässä hurrilaisia ja seemiläisiä heimoja, joita johti indoeurooppalainen sotavaunuaatelisto. Patriarkat olivat kotoisin Harranista, joka oli hurrilaisen asutuksen keskuksia Mesopotamiassa.²⁵⁵ Harranissa hurrilaiset ja länsiseemiläiset elivät läheisessä kulttuurisessa symbioosissa, mutta hurrilaiset olivat yhteiskunnassa dominoiva sosiaalinen elementti. Sen tähden hurrilaisten lakiteksteillä, jotka löydettiin Nuzista, Pohjois-Irakista vuonna 1925, on suuri merkitys. Nämä lakitekstit ovat peräisin 15. ja varhaiselta 14. vuosisadalta eKr., ja ne valaisevat suuresti monia epätavallisia perhelakeja

---

²⁵⁴ Mazar 1986 b, 42-43.

²⁵⁵ Katso tarkemmin luku 5.1.1!

patriarkkakertomuksissa. Patriarkkakertomuksissa tavattujen lakien ja Nuzin lakien välillä vallitsee läheinen sosiologinen suhde.²⁵⁶

Nuzin lakiteksteissä kaikkein yleisin teema oli adoptio. Lapseton pariskunta saattoi adoptoida itselleen perijän. Jos perheeseen kuitenkin syntyi myöhemmin oma lapsi, adoptiolapsen täytyi luopua perintöoikeudestaan pariskunnan oman jälkeläisen hyväksi. Näin Nuzin lait selventävät Gen. 15:2-4, jossa damaskolaisen Elieserin täytyi luopua perintöoikeudestaan Abrahamin omaisuuteen, koska pariskunnalle syntyi oma jälkeläinen. Samoin Nuzin lakitekstit auttavat paremmin ymmärtämään Jaakobin ja Labanin suhdetta. Nuzissa oli tavanomaista, että jos miehellä oli vain tyttäriä, hän saattoi adoptoida vävynsä. Jos perheeseen syntyi myöhemmin oma poika, tämä kuitenkin peri isänsä omaisuuden ja kotijumalat eikä adoptoitu vävy. Jaakob muutti asumaan Labanin kotiin ja meni naimisiin tämän tyttärien kanssa. Labanin perheeseen syntyi kuitenkin myöhemmin omia poikia, ja Jaakob tuli tyytymättömäksi, koska menetti perintöoikeutensa Labanin omaisuuteen ja kotijumaliin. Jaakob lähti laittomasti Labanin talosta vaimoineen ja karjoineen, ja Raakel varasti isänsä kotijumalat *terāpîm* (Gen. 31:32).²⁵⁷

Speiserin mukaan hurrilaisilla oli alun perin matrilineaalinen yhteiskunta. Sen tähden sisarusavioliitot olivat yleisiä sekä ylemmissä sosiaalisissa luokissa että tavallisen kansan keskuudessa. Tästä esimerkkinä hän mainitsee Abrahamin ja Saaran sekä Iisakin ja Rebekan. Nämä avioliitot heijastavat hurri-laista lakikäytäntöä, jonka mukaan vaimolla oli 'sisaren asema', *aḫātūtu*, aviomieheensä nähden. Tämä asema vahvistettiin laillisesti sisarusdokumentilla *ṭuppi aḫātūti*. Tämä dokumentti antoi vaimolle (sisarelle) monia etuoikeuksia ja turvasi hänen asemansa lain edessä. Esimerkiksi heettiläiset eivät hyväksyneet tätä hurri-laisten käytäntöä, mikä käy ilmi heettiläisen kuninkaan Šuppiluliuman sopimustekstistä Hukkanasin kanssa, joka oli hurri-laisten vasallivaltion hallitsija Armeniassa.²⁵⁸

---

²⁵⁶ Gordon 1963, 3-14; Speiser 1963, 18-28; Albright 1968, 47-64.

²⁵⁷ Speiser 1963, 18-28; Gordon 1963, 5-9; Hoffner 1975, 214-226. Vrt. Davies 1989, 96-97.

²⁵⁸ Speiser 1963, 15-28.

5.2.2. Silon, Betelin ja Jerusalemin kulttien heettiläisiä piirteitä

Mazar on argumentoinut jo vuosien ajan, että hivviläiset, heettiläiset ja jebusilaiset alkoivat muuttaa Palestiinan vuoristoalueelle Syyrian ja Anatolian maakunnista sen jälkeen kun heettiläinen imperiumi romahti 13. vuosisadan lopulla eKr. Mazar on sitä mieltä, että hivviläiset muuttivat Sikemiin ja Gibeoniin (Gen. 34:2; Joos. 9:7) pohjoisesta, kun taas heettiläiset asettuivat asumaan Hebroniin (Gen. 23) ja jebusilaiset Jerusalemiin. Myöskin Betelin kaupunki oli heettiläisten asuttama, mikä käy ilmi sen aikaisemmasta nimestä Lus. Lus on yhdistettävissä Lawazantiya tai Luhuzantiya-nimiseen paikkakuntaan lähellä Kizzuwatnaa Anatoliassa.²⁵⁹ Kizzuwatna oli pyhitetty alue, joka oli poliittisesti itsenäinen ja jota papit hallitsivat. Heettiläis-hurilaisissa rituaaliteksteissä on säilynyt suuri määrä kulttisia traditioita, jotka ovat peräisin tältä pyhältä alueelta. Se käsitti Lawazantiyan (Lus), Kummanin ja Kizzuwatnan. Täältä nämä kulttiset traditiot lainautuivat Ugaritiin ja Israeliin. Israelilaiset asettuivat asumaan alueelle, jossa heettiläiset, hivviläiset ja jebusilaiset asuivat jo aikaisemmin ja sen tähden israelilaiset omaksuivat uskonnollisia tapoja ja seremonioita näiltä indoeurooppalaisilta.²⁶⁰

Heettiläisessä ja israelilaisessa kultissa on hyvin paljon samankaltaisuuksia: puhdistautumisrituaalit, uhrieläinten teurastusohjeet, käten päällepaneminen merkinä auktoriteetin siirtämisestä, riittien samankaltainen tarkka ohjeisto, sokeiden ja rampojen rajoitettu pääsy temppeliin, profeetallinen toiminta (unet, arvan heittäminen ja profeettojen ilmoitus), kolminkertainen rangaistus (nälänhätä, kulkutauti ja sota) ja kollektiivisen rangaistuksen konsepti (vertikaalinen ja horisontaalinen). Kollektiivisen rangaistuksen mukaisesti Jumala kostaa isien pahat teot lapsille kolmanteen ja neljänteen polveen (vertikaalinen), mutta myös koko yhteisö saa kärsiä yhden ihmisen syntien tähden (horisontaalinen).²⁶¹

---

²⁵⁹ Mazar 1986 b, 35-48.

²⁶⁰ Weinfeld 1993, 455.

²⁶¹ Katso Ex. 20:5; Deut. 5:9. Vrt. Ex. 34:7; Num. 14:18 (vertikaalinen retributio). Joos. 7:24-25 ja Num. 16:32-33 heijastavat horisontaalista retributiota. Katso yksityiskohdat heettiläisten ja israelilaisten kulttisten traditioiden yhtäläisyyksistä Weinfeld 1993, 455-472!

Näyttää siltä, että molemmat kuninkaalliset temppelit, Jerusalemin ja Betelin, perivät lakeja ja rituaalisia tapoja heettiläisiltä, hivviläisiltä ja jebusilaisilta. Nämä kulttiset traditiot heijastuvat Israelin pappiskirjallisuudessa. Myöskin Silon temppelin seremoniatavat olivat yhteisiä heettiläis-hurrilaisten rituaalien kanssa. 1. Sam. 3 kertoo, kuinka Samuel nukkui Silon pyhäkössä yhdessä Eelin kanssa. Sama käytäntö vallitsi heettiläisessä Nerik-jumalan pyhäkössä: pappi ja ”näki” nukkuvat jumalan temppelissä silloin kun pyhäkkö on suljettu ja yölamppu palaa.²⁶²

Liitonarkun siirtäminen Kirjat-Jearimista Jerusalemiin oli todennäköisesti kulttikulkue, jollaiset olivat yleisiä Daavidin ja Salomon aikakaudella. Tällä oli analogiansa heettiläisissä kulttikulkueissa, joissa kannettiin jumalankuvaa arkissa. Soittajat ja tanssijat seurasivat kulkueessa jumalaa, jolle myös uhrattiin. Heettiläisissä teksteissä on kuvaus seremonioista, joita pidettiin jumalan Telepinun juhlassa. Tämä heettiläinen kuvaus muistuttaa 2. Sam. 6:n kuvausta liitonarkun siirtämisestä Jerusalemiin. Muinaisessa Israelissa, samoin kuin heettiläisvaltakunnassa, kuningas oli tärkeässä asemassa temppelin rituaalissa, jossa hän oli ylipappina (vrt. 1. Kun. 12:32; 13:1; 1. Sam. 13:9; 2. Aik. 26:16-21).²⁶³

Israelilaisten liittosopimus Jahven kanssa Siinain vuorella noudattelee kansainvälisten poliittisten sopimusten kaavaa, jota heettiläiset käyttivät suhteissaan vasallivaltioihinsa. Samoin tietyt yksittäiset lait Vanhassa testamentissa ovat samankaltaisia kuin heettiläisillä: esim. selvittämättömiä veritekoja koskevat määräykset (Deut. 21:1-9), suuren sovituspäivän määräykset (Lev. 16) sekä sandaalin riisuminen jalasta merkitsemässä omaisuuden vahvistamista (Ruut 4:7; Deut. 25:5-10).²⁶⁴

---

²⁶² Weinfeld 1993, 462-464.

²⁶³ Weinfeld 1993, 465-471.

²⁶⁴ Davies 1989, 96.

5.2.3. Vanhan testamentin kamppailumyytit ehkä jebusilaista alkuperää

Luvussa 4 on jo selostettu, kuinka indoeurooppalainen myytti Jumalan taistelusta käärmettä vastaan oli levinnyt erilaisina variaatioina kaikkialle Lähi-itään. Dayn mielestä israelilaiset omaksuivat tämän kamppailumyytin nimenomaan jebusilaisten välityksellä.²⁶⁵ Jebusilaiset olivat indoeurooppalaisia ja todennäköisesti sukua heettiläisille. He asuivat enemmistönä Jerusalemissa ja sen ympäristössä ennen Daavidia.²⁶⁶

Jerusalemissa oli vanha jebusilainen pyhäkkö, ja Abraham maksoi kymmenykset Melkisedekille, jebusilaiselle ylipappi-kuninkaalle (Gen. 14:17-20). Melkisedek mainitaan myös Ps. 110:4, jossa viitataan Melkisedekin ikuiseen pappeuteen. Gen. 14 on todennäköisesti etiologinen kertomus, jonka tarkoituksena on oikeuttaa jebusilaisen pyhäkön papisto israelilaisten silmissä.²⁶⁷ Ennen Daavidia Jerusalemin pääjumaluus oli jebusilainen El Elyon 'Korkein Jumala', jonka ylipappina oli kuningas Melkisedek. On todennäköistä, että Daavidin aikana Jahven ja El Elyonin kultit yhdistyivät. Tämä merkitsee sitä, että daavidilaiset kuninkaat ottivat haltuunsa Jerusalemin jebusilaisen kuninkaan uskonnollisen ja poliittisen aseman. Melkisedekin perillisinä daavidilaiset kuninkaat voittavat kansoja. Kansojen välinen taistelumotiivi on jebusilaista alkuperää.²⁶⁸ Sadok oli Jerusalemin jebusilaisen temppelin ylipappi siihen aikaan kun Daavid valloitti kaupungin. Daavid antoi Sadokin säilyttää papillisen asemansa poliittisista syistä. Daavid ryhtyi liittolaissuhteeseen jebusilaisten kanssa, joista tuli hänen uuden kuningaskuntansa alamaisia.²⁶⁹

---

²⁶⁵ Day 1985, 184.

²⁶⁶ Mazar 1986 b, 39; Weinfeld 1993, 455.

²⁶⁷ Rowley 1939, 124.

²⁶⁸ Day 1985, 131-132; 139-140.

²⁶⁹ Corney 1986, 928-929.

Daavid rakensi alttarin Herralle jebusilaisen Araunan puimatanterelle (2. Sam. 24:16-25).²⁷⁰ Daavid toi oman pappinsa Abjatarin Jerusalemiin sekä siirsi sinne liitonarkin Kirjat-Jearimista. On todennäköistä, että liitonarkki sijoitettiin jo olemassa olevaan jebusilaiseen pyhäkköön. Liitonarkki oli Jahve-uskon symboli, ja siksi Daavidin oma pappi Abjatar huolehti siitä Sadokin rinnalla. Jebusilaisten alamaisten luottamuksen voittamiseksi Daavid antoi myös Sadokin säilyttää ylipapin asemansa.²⁷¹

On todennäköistä, että Daavid otti israelilaisten käyttöön jebusilaisen pyhäkön, joka jo sijaitsi Araunan puimatanterella. 2. Sam. 24:16-25 on etiologinen kertomus, ja sen taustalla on vanhempi jebusilainen temppelin perustamislegenda. Sen mukaan Arauna oli kultin perustaja, jonka aseman Daavid nyt otti itselleen.²⁷²

Jebusilaiset ja israelilaiset elivät rinnakkain Jerusalemissa, ja siksi on luonnollista, että heidän uskonnolliset käsityksensä ja kulttinsa nivoutuivat yhteen. Daavid antoi jebusilaisen ylipapin Sadokin ja oman israelilaisen pappinsa Abjatarin toimia yhdessä Jahven kultissa. Salomon aikana Abjatar karkoitettiin, ja Sadokista alkoi uusi pappeus.²⁷³

5.2.4. Jahvistin tulkinta paratiisin käärmeestä myötäilee indoeurooppalaista käärmeselitystä

Ilmestyskirjan kristillinen kirjailija samastaa “muinaisaikojen käärmeen” Saatanaan tai Paholaiseen (Ilm. 12:9-15; 20:2). Näin alkuajan kosmisen taistelun ja Eedenin puutarhan käärmeet yhdistetään

---

²⁷⁰ Vrt. Hoffner 1975, 224-225.

²⁷¹ Rowley 1939, 113-132.

²⁷² Rupprecht 1977, 100-105.

²⁷³ Rowley 1939, 139. Vrt. Weinfeld 1993, 455.

toisiinsa.²⁷⁴ Tämä käsitys heijastuu myös kirkkoisien teksteissä. Esim. kirkkoisä Irenaeos toteaa, että langennut enkeli vietti käärmeen hahmossa ihmiset syntiin Eedenin puutarhassa. Irenaeos samastaa muinaisaikojen lohikäärmeen Paholaiseen ja Saatanaan.²⁷⁵ Saatanan hahmo on kuitenkin syntynyt verrattain myöhään (noin 300 eKr.-100 jKr.). On todennäköistä, että persialaisen uskonnon Angra Mainyu (Ahriman) on toiminut mallina Saatanan syntymiselle. Varhaisjuutalaiset omaksuivat käsitykset enkeleistä ja Saatanaasta ja hänen demoneistaan persialaisesta uskonnosta.²⁷⁶

Luvuissa 2 ja 3 on jo selostettu, että käärme edusti yleensä jumalatarta Lähi-idässä. Syyria-Palestiinan arkeologisissa kaivauksissa on löytynyt runsaasti pronssi- ja rautakautista todistusaineistoa, jonka mukaan käärmejumalatarta palvottiin tällä alueella yleisesti.²⁷⁷ Olyan pitää mahdollisena, että merikäärme tai -lohikäärme yhdistettiin Asheraan. Ehkä tämän myytin heijastumaa on Jahvistin syntiinlankeemuskertomus Genesiksessä.²⁷⁸

Jahvisti tulkitsee käärmeen pahuuden symbolina oman aikansa yleisestä indoeurooppalaisesta kulttuuritaustasta käsin. Kamppailumyyteissä indoeurooppalainen sodan ja myrskyn jumala tappaa kolmipäisen käärmeen, joka kuvaa vanhan järjestyksen mukaista jumaluutta.²⁷⁹ Genesiksen syntiinlankeemuskertomuksen taustalla puolestaan on vanha kanaanilainen kertomus, jossa käärmejumalatar Ashera opetti ihmisille, kuinka saavuttaa herruus luonnosta ja siten tulla jumalten kaltaiseksi. Käärmejumaluus opetti, mitkä jumalalliset voimat piilevät seksuaalisuuden rituaalisessa harjoituksessa. Ihminen saattoi käyttää hyväkseen näitä voimia hallitakseen kosmosta. Israel omaksui tämän kanaanilaisen myytin ja käänsi sen ylösalaisin suorana polemiikkina kanaanilaisia hedelmällisyysriittejä vastaan. Teologisesti tapahtui

---

²⁷⁴ McCullough 1986, 290; DeVries 1986, 236.

²⁷⁵ Irenaeos, 266-296.

²⁷⁶ Ringgren 1988, 91.

²⁷⁷ Wallace 1985, 155-158; Maier 1986, 81-96; Jaroš 1980, 214-215; McCullough 1986, 290-291; Holladay 1987, 275-282; Dever 1987, 226-237; Albright 1948, 17.

²⁷⁸ Olyan 1988, 70-71.

²⁷⁹ Westermann 1974, 42-44; Eliade 1958, 259-260. Vrt. Lincoln 1987, 199-202.

merkittävä muutos: se, mikä Kanaanissa sai aikaan elämää ja uudistumista, tulee kirotuksi Israelin uskonnossa ja aiheuttaa kipua ja kuolemaa. Tämä on täydellinen vastakohta sille, mitä aikaisemmin oli pidetty totena.²⁸⁰ Genesiksen syntiinlankeemuskertomuksessa käärmettä ei tapeta, mutta Jahvisti riistää käärmeeltä jumalallisen auran ja alentaa sen maassa ryömiväksi ja tomua syöväksi matelijaksi.²⁸¹

5.3. Yhteenveto

Israelilaisilla oli sekä etnisiä että kulttuurisia yhteyksiä indoeurooppalaisiin kansoihin. Patriarkat olivat kotoisin Harranista, joka oli hurrilaisen asutuksen keskuksia. Patriarkat osallistuivat mahdollisesti hyksojen kansainvaelluksiin Lähi-idässä. Hyksoja johti indoeurooppalainen sotavaunuaatelisto.

Heprealaisen ja *hapīrujen* yhteyksiä on paljon pohdittu viime aikoina. Tällä hetkellä ollaan yksimielisiä siitä, että *hapīru* on sosiaalinen termi. *Hapīrut* elivät aina hurrialaisten keskellä ja on mahdollista, että *hapīrut* olivat hurrialaisten indoeurooppalainen sotilasaatelisto, todennäköisesti valiojalkaväkeä. Jotkut tutkijat samastavat *hapīrut* ja heprealaiset, toiset kiistävät.

Erilaisia etnisiä ryhmiä muutti asumaan Palestiinan vuoristoalueelle 13. ja 12. vuosisadalla eKr. heettiläisvaltakunnan hajottua. Kolmea ryhmää pidetään indoeurooppalaisena: hivviläiset (Vanhan testamentin horilaiset) Sikemin alueella ja sen neljässä naapurikaupungissa Gibeonissa, Kefirassa, Beerotissa ja Kirjat-Jearimissa, heettiläiset pääasiassa Hebronissa ja Lus-Betelissä ja jebusilaiset Jerusalemin alueella. Jebusilaiset olivat todennäköisesti sukua heettiläisille. Israelilaiset menivät naimisiin näiden indoeurooppalaisten asukkaiden kanssa, ja näin kansat sekoittuivat keskenään.

Israelilaiset omaksuivat uskonnollisia käsityksiä ja kultillisia traditioita indoeurooppalaisilta kansoilta. Nuzin lakiteksteissä on paralleelleja

---

²⁸⁰ Soggin 1975, 107-110.

²⁸¹ Vrt. Scharbert 1985, 55.

patriarkkakertomuksiin. Patriarkkakertomuksissa tavattujen lakien ja Nuzin lakien välillä vallitsee läheinen sosiologinen suhde.

Silon, Betelin ja Jerusalemin temppelien kulteissa oli heettiläisiä piirteitä. Israelilaiset perivät lakeja ja rituaalisia tapoja heettiläisiltä, hivviläisiltä ja jebusilaisilta. Nämä kultilliset traditiot heijastuvat Israelin pappiskirjallisuudessa. Samoin israelilaisten liitto Jahven kanssa Siinain vuorella noudattelee sopimuskaavaa, jota heettiläiset kuninkaat käyttivät diplomaattisissa sopimuksissa vasallivaltioidensa kanssa.

Vanhan testamentin kamppailumyytit saattavat olla jebusilaisten välittämiä. Jebusilaiset asuivat Jerusalemissa ja sen ympäristössä ennen Daavidin aikaa. Daavid valloitti Jerusalemin ja teki liittolaissopimuksen jebusilaisten kanssa. Daavid antoi jebusilaisen ylipapin Sadokin säilyttää asemansa poliittisista syistä, pitääkseen siten jebusilaiset alamaisensa tyytyväisinä. Sadok ja Daavidin oma pappi Abjatar toimivat rinnakkain Jahven kultissa, mutta Salomon aikana Abjatar karkotettiin ja Sadokista alkoi Israelissa uusi pappeus.

Jahvistin syntiinlankeemuskertomus Genesiksessä on ymmärrettävä tuon ajan yleisestä indoeurooppalaisesta kulttuuritaustasta käsin. Syntiinlankeemuskertomuksen taustalla on vanha kanaanilainen kertomus, jossa käärmejumalatar Ashera opetti ihmisille, kuinka saavuttaa herruus luonnosta ja siten tulla jumalten kaltaiseksi. Hedelmällisyyskultissa ihminen yhdistyi seksuaalisesti jumaluuden (hänen edustajansa) kanssa ja tuli jumalten kaltaiseksi. Jahvisti hyökkäsi voimakkaasti tätä näkemystä vastaan: se, mikä Kanaanissa sai aikaan elämää ja uudistumista, tulee kirotuksi Israelin uskonnossa. Kamppailumyyteissä indoeurooppalainen sodan ja myrskyn jumala tappaa kolmipäisen käärmeen, joka kuvaa vanhan järjestyksen mukaista jumaluutta. Genesiksen syntiinlankeemuskertomuksessa Jumala ei tapa käärmettä, vaan kiroaa sen. Jahvisti riistää käärmeeltä jumalallisuuden ja alentaa sen maassa ryömiväksi matelijaksi.

6. JOHTOPÄÄTÖKSET

Kamppailumyytit, joissa Jumala taistelee lohikäärmettä vastaan, syntyivät Lähi-idässä noin 1400-1100 eKr. Ne olivat levinneet erilaisina variaatioina kaikkialle silloiseen maailmaan. Myös Vanhassa testamentissa on säilynyt katkelmia Jahven taistelusta meren lohikäärmettä vastaan ennen kaikkea psalmeissa, Jobin kirjassa ja profeettakirjoissa. Tätä kamppailumyyttiä käytettiin historiallistettuna eli kuvaamaan Israelin ja Juudan valtakunnan taistelua viholliskansoja vastaan. Myös apokalyptiikassa lohikäärme kuvasi lopun ajan viholliskansaa. Joidenkin tutkijoiden mukaan kamppailumyyttiä käytettiin Vanhassa testamentissa kuvaamaan myös luomista (mytologinen luomiskäsitys), toiset tutkijat taas kiistävät tämän. Jälkimmäiset tutkijat perustelevat näkemystään sillä, ettei kamppailumyytti liittynyt luomiseen Sumerissa, Kanaanissa eikä Egyptissä. Myös Babyloniassa kamppailuteema liitettiin luomiseen vasta sekundäärisesti. Israelilaiset omaksuivat kamppailumyytin kanaanilaisilta.

Kristillinen traditio samastaa alkuajan kosmisen taistelun lohikäärmeen ja Eedenin puutarhan viettelijäkäärmeen. Ne edustavat Saatanaa ja Paholaista, joka käärmeen hahmossa houkutteli ensimmäiset ihmiset syntiin. Alun perin syntiinlankeemuskertomuksen käärmeellä ei ollut kuitenkaan mitään yhtymäkohtia Saatanaan, joka syntyi vasta paljon myöhemmin, noin 300 eKr.-100 jKr. On todennäköistä, että persialaisen uskonnon Angra Mainyu (Ahriman) on toiminut mallina Saatanan syntymiselle.

Syntiinlankeemuskertomuksessaan Jahvisti polemisoi jumalatar Asheran palvontaan liittyvää hedelmällisyyskulttia vastaan. Jahvisti antaa hedelmällisyyskultin esiintyä käärmeen hahmossa. Jahvistin mukaan osallistuminen käärmejumalattaren hedelmällisyysriittiin ei tee ihmistä jumalten kaltaiseksi, vaan se tuo mukanaan kuolemaa ja kärsimystä. Jahvisti antoi uuden, indoeurooppalaisen hengen mukaisen teologisen tulkinnan vanhalle kanaanilaiselle myytille.

Lähi-idässä käärme symboloi jumalatarta pronssi- ja rautakaudella. Käärmejumalatar antoi hedelmällisyyttä, pitkää ikää, ikuista elämää, parantavia voimia ja viisautta. Tämän lisäksi käärmejumalatarta palvottiin kuolleiden valtakunnan hallitsijana. Jumalatarta palveltiin jo paleoliittisella aikakaudella. Hänen palvontansa jatkui edelleen

neoliittisen kauden maanviljelysyhteiskunnissa sekä teokraattisissa kaupunkivaltioissa. Jumalatarta palvovat yhteiskunnat olivat todennäköisesti matrilineaalisia. Oikeus nimeen, maaomaisuuteen ja kuninkaalliseen kruunuun periytyi naislinjaa pitkin. Maa oli yhteisomistuksessa, temppelin ja valtion hallinnassa; maan yksityisomistusta ei juuri ollut.

Jumalatarta palveltiin myös Israelissa ja Juudassa monarkian aikana eksiiliin asti. Tästä todistavat deuteronomistinen historiateos ja arkeologiset löydöt. Syyria-Palestiinan alueelta on löydetty suuri määrä terrakottapatsaita, jotka kuvaavat alastonta käärmejumalatar Asheraa. Myös hiljattain Israelin alueelta löydetyt piirtokirjoitukset todistavat Asheran palvonnasta. Deuteronomistinen koulukunta hyökkäsi voimakkaasti jumalattaren palvontaa vastaan. Deuteronomistit arvostelivat kuninkaita sen mukaan, kuinka he suhtautuivat Asheraan. Polyteismi kärsi lopullisen tappion Jerusalemin ja sen temppelin tuhon seurauksena v. 586 eKr. Juutalaisuus ja sen tiukka monoteismi syntyivät vasta eksiilin jälkeen.

Indoeurooppalaisten heimojen kotimaa oli todennäköisesti Etelä-Venäjä Kaspianmeren ympäristössä. Noin 2200 eKr. indoeurooppalaiset kansat alkoivat siirtyä etelään, itään ja länteen. Lähi-itään he tunkeutuivat toisella vuosituhannella eKr. Indoeurooppalaisiin kansoihin kuuluivat heettiläiset, hurrilaiset, kassilaiset ja hyksot. Nämä kansat valloittivat koko Lähi-idän, Egypti mukaan lukien, 1600-luvulta eKr. alkaen. Uusheettiläinen valtakunta, joka oli tosiasiassa heettiläis-hurritelainen, sortui 1200-luvulla eKr. merikansojen hyökkäyksiin.

Indoeurooppalainen yhteiskunta oli feodaalinen rakenteeltaan. Se oli jakaantunut kolmeen luokkaan, jotka vastasivat jumalten kolmijakoa: pappiskasti (kuningas ylipappina), sotilaskasti (kuningas armeijan ylipäällikkö) ja talonpojat. Orjat olivat tämän hierarkian ulkopuolella. Indoeurooppalainen yhteiskunta oli läpikotaisin patriarkaalinen: perimysoikeus ja kuninkaallinen kruunu siirtyi vain mieslinjaa pitkin.

Indoeurooppalaisilla kansoilla oli perusluonteinen myytti kamppailusta kolmipäistä käärmettä vastaan. Käärme symboloi alkuperäisasukkaita ja heidän jumaluuksiaan. Arjalaiset kävivät sotaa kanta-asukkaita vastaan sekä myyttisellä että fyysisellä tasolla. Myyteissä indoeurooppalainen sodan ja myrskyn jumala tappaa kolmipäisen käärmeen, joka kuvaa vanhan järjestyksen mukaista jumaluutta.

Alkuperäisasukkaiden keskuudessa jumalatar oli yleensä pääjumaluus valtion virallisessa kultissa varhais- ja keskipronssiajalla. Siirryttäessä myöhäispronssiajalle jumalatar menettää pääjumaluuden asemansa uusille sodan ja myrskyn jumalille, kuten Baalille ja Rešepille. Jumalattaren palvonta siirtyy kansanhurskauteen yksityiskoteihin. Käärme oli jumalattaren ikonografinen symboli Lähi-idässä. Sen tähden indoeurooppalaisen myytin käärme viittaa todennäköisesti jumalattareen. Indoeurooppalaisten pappiskasti lainasi vapaasti kanta-asukkaiden myyttejä ja muokkasi niitä uuteen uskoon vastaamaan indoeurooppalaisia uskonnollisia ja yhteiskunnallisia käsityksiä. Indoeurooppalaiset tulkitsivat nyt käärmeen pahuuden edustajana, jonka myrskyn jumala kukistaa.

Sodan ja myrskyn jumala sai vallan uudelleen muotoutuvassa panteonissa. Tämä myyteissä tapahtuva voitto heijastui myös maan päällä. Poliittis-taloudellisesti indoeurooppalaisten valloituksilla oli se seuraus, että temppelin ja palatsin yhteisomistuksessa ollut maaomaisuus jaettiin feodaaliselle aatelistolle läänityksinä. Näin syntyi innovaationa maan yksityisomistus.

Israelilaisilla oli sekä etnisiä että kulttuurisia yhteyksiä indoeurooppalaisiin kansoihin. Erilaisia etnisiä ryhmiä muutti asumaan Palestiinan vuoristoalueelle 13. ja 12. vuosisadalla eKr. Kolmea ryhmää pidetään indoeurooppalaisena: hivviläiset (Vanhan testamentin hivviläiset ja horilaiset olivat hurrilaisia) Sikemin alueella ja sen neljässä naapurikaupungissa, heettiläiset Hebronissa ja Lus-Betelissä sekä jebusilaiset (sukua heettiläisille) Jerusalemissa ja sen ympäristössä. Israelilaiset menivät naimisiin näiden indoeurooppalaisten kanssa, ja näin kansat sekoittuivat keskenään.

Israelilaiset omaksuivat uskonnollisia käsityksiä ja kultillisia traditioita indoeurooppalaisilta kansoilta. Silon, Betelin ja Jerusalemin temppelien kulteissa oli heettiläisiä piirteitä. Israelilaiset perivät lakeja ja rituaalisia tapoja heettiläisiltä, hivviläisiltä ja jebusilaisilta. Vanhan testamentin kamppailumyytit saattavat olla jebusilaisten välittämiä. Jebusilaiset asuivat Jerusalemin alueella ennen Daavidin aikaa. Daavid valloitti Jerusalemin ja teki siitä uuden valtakuntansa pääkaupungin sekä ryhtyi liittolaissuhteeseen jebusilaisten kanssa. Hän siirsi liitonarkin Kirjat-Jearimista Jerusalemiin, todennäköisesti jo olemassaolevaan jebusilaiseen pyhäkköön. Daavid antoi jebusilaisen ylipapin Sadokin

säilyttää asemansa poliittisista syistä, pitääkseen siten jebusilaiset alamaisensa tyytyväisinä. Salomon aikana Sadokista alkaa uusi pappeus Israelissa.

Jahvistin syntiinlankeemuskertomus Genesiksessä on ymmärrettävä tuon ajan yleisestä indoeurooppalaisesta kulttuuritaustasta käsin. Jahvisti antaa vanhalle kanaanilaiselle myytille uuden teologisen tulkinnan. Jumalatar Asheran palvontamenoihin kuului hedelmällisyyskultti, jonka Jahvisti antaa esiintyä käärmeen hahmossa. Jahvisti kritikoi syntiinlankeemuskertomuksessaan tätä käytäntöä, johon israelilaisetkin osallistuivat. Se, mikä Kanaanissa sai aikaan elämää ja uudistumista, tulee kirotuksi Israelin uskonnossa. Genesiksen syntiinlankeemuskertomuksessa Jumala ei tapa käärmettä kuten kamppailumyyteissä, vaan kiroaa sen. Jahvisti riistää käärmeeltä jumalallisuuden ja alentaa sen maassa ryömiväksi matelijaksi.

7. LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

7.1. Lähteet ja apuneuvot

7.1.1. Kirjalliset lähteet ja apuneuvot

Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament
1955 Toim. J.B. Pritchard. Princeton.

Biblia Hebraica Stuttgartensia
1990 Toim. K. Elliger ja W. Rudolph. Stuttgart.

Die Boghazköi-Texte in Umschrift
1926 Geschichtliche Texte aus Boghazköi.
Geschichtliche Texte aus dem Alten und
Neuen Chattireich, 2. Band, valokuvannut E.
Forrer. Leipzig.

Gesenius, W.
1962 *Hebräisches und Aramäisches*
Handwörterbuch über das Alte Testament.
Berlin.

Irenaeos
Lyonilainen *Adversus Haereses.*
Gegen die Häresien III. Band 8/3. Freiburg
1995.

Near Eastern Religious Texts Relating to the Old Testament
1978 Toim. W. Beyerlin. London.

Pyhä Raamattu
1992 Vanha Testamentti.
Uusi testamentti. Mikkeli.

Septuaginta
1979 Toim. Alfred Rahlfs. Stuttgart.

Tacitus *Germania.* Latinan kielestä kääntänyt
ja lyhyesti selittänyt Tuomo Pekkanen.
Helsinki 1976.

7.1.2. Suulliset lähteet

Parpola, S. 1996	Puhelinkeskustelu S. Parpolan kanssa 15.1.1996. Helsingin yliopisto.

7.2. Kirjallisuus

Ahlström, G.W. 1986	<i>Who were the Israelites?</i> Winona Lake.
Albrektson, B. 1988	Gammaltestamentlig isagogik. <i>En bok om Gamla testamentet.</i> Lund, 121-266.
Albright, W.F. 1948	The Early Alphabetic Inscriptions From Sinai And Their Decipherment. <i>BASOR</i> 1948, nro 110, 1-22.
Albright, W.F. 1968	<i>Yahweh and the Gods of Canaan.</i> A Historical Analysis of Two Contrasting Faiths. Bristol.
Albright, W.F. 1966	<i>Proto-Sinaitic Inscriptions and Their Decipherment.</i> Cambridge.
Annala, P. 1993	<i>Antiikin teologinen perintö.</i> Helsinki.
Ben-Dor, I. 1950	A Middle Bronze-Age Temple at Nahariya. <i>The Quarterly of the Departement of Antiquities in Palestine/Jerusalem 1931-1950.</i> Volume 14, 1-42.
Brink, M.B. 1977	<i>A Philological Study of Texts in Connection with Attart and Atirat in the Ugaritic Language.</i> D. Litt. dissertation. University of Stellenbosch.

- Brown, R.E. ja North, R.
1990
Biblical Geography. *The New Jerome Biblical Commentary*, toim. R.E. Brown, J.A. Fitzmyer, R.E. Murphy. Englewood Cliffs, 1175-1195.
- Bruce, F.F.
1980
Rahab. *The Illustrated Bible Dictionary*, Part 3, toim. J.D. Douglas. Leicester, 1317.
- Budge, E.
1989
Egyptian Language. Easy Lessons in Egyptian Hieroglyphics with Sign List. London.
- Cazelles, H.
1975
The Hebrews. *Peoples of Old Testament Times*, toim. D.J. Wiseman. Oxford, 1-26.
- Clifford, R.J. ja Murphy, R.E.
1990
Genesis. *The New Jerome Biblical Commentary*, toim. R.E. Brown, J.A. Fitzmyer, R.E. Murphy. Englewood Cliffs, 8-43.
- Corney, R.W.
1986
Zadok the Priest. *The Interpreter's Dictionary of the Bible*, Volume 4, toim. G.A. Buttrick. Nashville, 928-929.
- Court, J.M.
1979
Myth and History in the Book of Revelation. London.
- Cross, F.M.
1973
Canaanite Myth and Hebrew Epic. Essays in the History of the Religion of Israel. Cambridge.
- Crossland, R.A.
1971
Immigrants from the North. *The Cambridge Ancient History*, Volume 1, Part 2. Early History of the Middle East, toim. I.E.S. Edwards, C.J. Gadd, N.G.L. Hammond. Cambridge, 824-876.
- Curtis, A.H.W.
1985
Ugarit (Ras Shamra). Grand Rapids.

- Dahl, N.A.
1962
Apokalyptik, apokalypter. *Svenskt Bibliskt Uppslagsverk*, 1. Bandet, toim. I. Engnell. Stockholm, 90-93.
- Dahood, M.S.J.
1981
Afterword. Ebla, Ugarit, and the Bible. *The Archives of Ebla. An Empire Inscribed in Clay*. Giovanni Pettinato. Garden City.
- Davies, P.
1989
Israel's Neighbours. *The Old Testament World*. Cambridge, 63-114.
- Day, J.
1985
God's Conflict with the Dragon and the Sea. Echoes of a Canaanite Myth in the Old Testament. Cambridge.
- DeRoche, M.
1988
The *ruah'ēlōhîm* In Gen. 1:2c: Creation or Chaos? Ascribe to the Lord. Biblical & other studies in memory of Peter C. Craigie, toim. Lyle Eslinger ja Glen Taylor. *Journal for the Study of the Old Testament, Supplement Series 67*. Sheffield, 303-318.
- Dever, W.G.
1990
Recent Archaeological Discoveries and Biblical Research. Seattle and London.
- Dever, W.G.
1987
The Contribution of Archaeology to the Study of Canaanite and Early Israelite Religion. *Ancient Israelite Religion. Essays in Honor of Frank Moore Cross*, toim. P.D. Miller, P.D. Hanson, S.D. McBride. Philadelphia, 209-249.
- DeVries, S.J.
1986
The Fall. *The Interpreter's Dictionary of the Bible*, Volume 2, toim, G.A. Buttrick. Nashville, 235-237.
- Dothan, M.
1963
The Cult at Nahariya and Canaanite High Places. *Western Galilee and the Coast of Galilee*. The 19. Archaeological Convention, October 1963. Jerusalem, 63-75.

- Eliade, M.
1958
Drache. *Die Religion in Geschichte und Gegenwart*, 2. Band, toim. K. Galling. Tübingen, 259-260.
- Engnell, I.
1963 a
Nyårsfester. *Svenskt Bibliskt Uppslagsverk*, 2. Bandet, toim. I. Engnell. Stockholm, 335-341.
- Engnell, I.
1963 b
Tempeltärnor och tempelbolare. *Svenskt Bibliskt Uppslagsverk*, 2. Bandet, toim. I. Engnell. Stockholm, 1189-1190.
- Engnell, I.
1962
Kaos, kaosmakten. *Svenskt Bibliskt Uppslagsverk*, 1. Bandet, toim. I. Engnell. Stockholm, 1293-1298.
- Engnell, I.
1955
'Knowledge' and 'Life' in the Creation Story. *Wisdom in Israel, VTSup 3*, 103-119.
- Falkenstein, A.
1954
La Cité-Temple Sumérienne. *Journal of World History*, Volume 1, 784-814.
- Frevel, C.
1995
Aschera und der Ausschliesslichkeitsanspruch YHWHs. Beiträge zu literarischen, religionsgeschichtlichen und ikonographischen Aspekten der Ascheradiskussion. Band 1-2. Weinheim.
- Gaster, T.H.
1986
Dragon. *The Interpreter's Dictionary of the Bible*, Volume 1, toim. G.A. Buttrick. Nashville, 868.
- Goff, B.L.
1963
Symbols of Prehistoric Mesopotamia. New Haven.
- Gordon, C.H.
1963
Hebrew Origins in the Light of Recent Discovery. *Biblical and Other Studies, Studies and Texts: Volume 1*, toim. A. Altmann. Cambridge, 3-14.

- Gordon, C. H.
1966
Leviathan: Symbol of Evil. *Biblical Motifs, Origins and Transformations, Studies and Texts: Volume 3*, toim. A. Altmann. Cambridge, 1-11.
- Gressmann, H.
1907
Mythische Reste in der Paradieserzählung, *ARW* 10, 345-367.
- Gray, J.
1988
Israel in the Song of Deborah. Ascribe to the Lord. Biblical and other Studies in Memory of Peter C. Craigie, toim. L. Eslinger ja G. Taylor. *Journal for the Study of the Old Testament*, Supplement Series 67. Sheffield, 421-455.
- Gunkel, H.
1895
Schöpfung und Chaos in Urzeit und Endzeit. Göttingen.
- Hawkes, J.
1963
Prehistory. *History of Mankind*, Volume 1, Part 1. New York, 3-359.
- Hinz, W.
1971
Persia c. 2400-1800 B.C. *The Cambridge Ancient History*, Volume 1, Part 2. Early History of the Middle East, toim. I.E.S. Edwards, C.J. Gadd, N.G.L. Hammond. Cambridge, 644-681.
- Hoffner, H.A.
1975
The Hittites and Hurrians. *Peoples of Old Testament Times*, toim. D.J. Wiseman. Oxford, 197-228.
- Holladay, J.S.
1987
Religion in Israel and Judah Under the Monarchy: An Explicitly Archaeological Approach. *Ancient Israelite Religion*. Essays in Honor of Frank Moore Cross, toim. P.D. Miller, P.D. Hanson, S.D. McBride. Philadelphia, 249-299.
- Holthoer, R.
1984
Egypti. *Otavan Suuri Maailmanhistoria* 2. Jokilaaksojen valtakunnat. Keuruu, 10-146.

- Hopkins, T.J. ja
Hiltebeitel, A.
1987 Indus Valley Religion. *The Encyclopedia of Religion*, Volume 7, toim. M. Eliade. New York, 215-223.
- Ippolitoni-Strika, F.
1983 Prehistoric Roots: Continuity in the Images and Rituals of the Great Goddess Cult in the Near East. *Rivista Degli Studi Orientali*, Volume 57. Roma, 1-41.
- Jacobsen, T.
1976 *The Treasures of Darkness*. A History of Mesopotamian Religion. New Haven.
- James, E.O.
1959 *The Cult of the Mother-Goddess*, an Archaeological and Documentary Study. London.
- Jaroš, K.
1980 Die Motive der Heiligen Bäume und der Schlange in Gen 2-3. *Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft*, Volume 92, 204-215.
- Jensen, J. ja
Irwin, W.H.
1990 Isaiah 1-39. *The New Jerome Biblical Commentary*, toim. R.E. Brown, J.A. Fitzmyer, R.E. Murphy. Englewood Cliffs, 229-248.
- Joines, K.R.
1974 *Serpent Symbolism in the Old Testament*. A Linguistic, Archaeological, and Literary Study. New Jersey.
- Kapelrud, A.S.
1980 Chavvāh. *Theological Dictionary of the Old Testament*, toim. G.J. Botterweck ja H. Ringgren, Volume 4. Grand Rapids, 257-260.
- Keel, O. ja
Uehlinger, C.
1992 *Göttinnen, Götter und Gottessymbole*. Freiburg.

- Koschaker, P.
1933   Fratriarchat, Hausgemeinschaft und Mutterrecht in Keilschriftrechten. *Zeitschrift für Assyriologie und Vorderasiatische Archäologie*, Band 7 (Band 41), 1-89.
- Kraus, F.R.
1954   Le Rôle Des Temples Depuis La Troisième Dynastie D'Ur Jusqu'à La Première Dynastie De Babylone. *Journal of World History*, Volume 1, 518-545.
- Kraus, H.-J.
1989   *Psalms 60-150. A Commentary.* Augsburg.
- Krumholz McDonald, D.
1989   *Serpent Imagery on Ancient Near Eastern Pottery.* Columbia University.
- Kselmann, J.S. ja
Barré, M.L.
1990   *Psalms. The New Jerome Biblical Commentary*, toim. R.E. Brown, J.A. Fitzmyer, R.E. Murphy. Englewood Cliffs, 523-552.
- Kupper, J.-R.
1973   Northern Mesopotamia and Syria. *The Cambridge Ancient History*, Volume 2, Part 1. History of the Middle East and the Aegean Region c. 1800-1380 B.C., toim. I.E.S. Edwards, C.J. Gadd, N.G.L. Hammond, E. Sollberger. Cambridge, 1-41.
- Lauha, R.
1993   Isien jumalista yhteen Jumalaan. *Paimentolaisten uskonnosta kirkkolaitokseksi*, toim. R. Sollamo, 3-16.
- Lidzbarski, B.
1902   *Ephemeris für semitische Epigraphik*, Volume 1. Giessen.
- Lincoln, B.
1981   *Priests, Warriors, and Cattle. A Study in the Ecology of Religions.* Berkeley.

- Lincoln, B.
1987   Indo-European Religions: An Overview. *The Encyclopedia of Religion*, Volume 7, toim. M. Eliade. New York, 198-204.
- Linton, O.
1963   Skapelse. *Svenskt Bibliskt Uppslagsverk*, 2. Bandet, toim. I. Engnell. Stockholm, 976-980.
- Loretz, O.
1984   *Habiru-Hebräer*. Eine sozio-linguistische Studie über die Herkunft des Gentiliziums *‘ibrī* vom Appellativum *ḥabiru*. Berlin.
- Loretz, O.
1990   *Ugarit und die Bibel*. Darmstadt.
- Maier, W.A.III.
1986   *’Ašerah: Extrabiblical Evidence*. Harvard Semitic Monographs, nro 37. Atlanta.
- Mallory, J.P.
1989   *In Search of the Indoeuropeans*. Language, Archaeology and Myth. London.
- Mallowan, M.
1976   The Development of Cities From Al-‘Ubaid to the End of Uruk 5. *The Cambridge Ancient History*. Volume 1, Part 1. Prolegomena and Prehistory, toim. I.E.S. Edwards, C.J. Gadd, N.G.L. Hammond. Cambridge, 327-463.
- Mazar, B.
1986 a   The Middle Bronze Age in Canaan. *The Early Biblical Period*, Historical Studies, toim. S. Ahituv ja B.A. Levine. Jerusalem, 1-34.
- Mazar, B.
1986 b   The Early Israelite Settlement in the Hill Country. *The Early Biblical Period*, Historical Studies, toim. S. Ahituv ja B.A. Levine. Jerusalem, 35-48.

- Mazar, B.
1986 c   *The Military Elite of King David. The Early Biblical Period*, Historical Studies, toim.S. Ahituv ja B.A. Levine. Jerusalem, 83-103.
- McCullough, W.
1986   *Serpent. The Interpreter's Dictionary of the Bible*, Volume 4, toim. G.A. Buttrick. Nashville, 290-291.
- Mundkur, B.
1983   *The Cult of the Serpent*. Albany.
- NEB
1994   *Ancient Middle Eastern Religions*. Kirjoittaneet C.H. Gordon, T. Jacobsen, J.R. Baines, S.B. Parker, J. Ryckmans, O.R. Gurney, W.W. Malandra. *The New Encyclopaedia Britannica*, Volume 24, Macropaedia, 15. painos. Auckland, 91-129.
- North, R. ja
King, P.J.
1990   *Biblical Archaeology. The New Jerome Biblical Commentary*, toim. R.E. Brown, J.A. Fitzmyer, R.E. Murphy. Englewood Cliffs, 1196-1218.
- Nöldeke, T.
1888   F. Baethgen. Beiträge zur semitischen Religionsgeschichte. Der Gott Israel's und die Götter der Heiden. *ZDMG* 42, 470-487.
- O'Flaherty, W.D.
1987   *Indra. The Encyclopedia of Religion*, Volume 7, toim. M. Eliade. New York, 214-215.
- Oldenburg, U.
1969   *The Conflict Between El and Baal in Canaanite Religion*. Leiden.
- Olyan, S.M.
1988   *Asherah and the Cult of Yahweh in Israel*. The Society of Biblical Literature. Monograph Series, nro 34. Atlanta.

- Oswalt, J.N.
1977   *The Myth of the Dragon and Old Testament Faith. Evangelical Quarterly*, nro 49, 163-172.
- Parpola, S.
1984   *Mesopotamia. Otavan Suuri Maailmanhistoria 2. Jokilaaksojen valtakunnat*. Keuruu, 146-310.
- Patai, R.
1967   *The Hebrew Goddess*. New York.
- Pettinato, G.
1981   *The Archives of Ebla. An Empire Inscribed in Clay. With an Afterword by Mitchell Dahood*. Garden City.
- Plautz, W.
1962   *Zur Frage des Mutterrechts im Alten Testament. Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft*, Volume 74, 9-30.
- Ringgren, H.
1988   *Israels historia och religion. En bok om Gamla testamentet*. Lund, 13-120.
- Ringgren, H.
1970   *Israels religion*. Lund.
- Ringgren, H.
1990   *Yām. Theological Dictionary of the Old Testament*, toim. G.J. Botterweck ja H. Ringgren, Volume 6, Grand Rapids, 87-98.
- Ringgren, H.
1976   *Religions of the Ancient Near East*. London.
- Ringgren, H. ja Ström, Å.V.
1961   *Kansojen uskonnot ennen ja nyt*. Helsinki.
- Rist, M.
1986   *Apocalypticism. The Interpreter's Dictionary of the Bible*, Volume 1, toim. G.A. Buttrick. Nashville, 157-161.

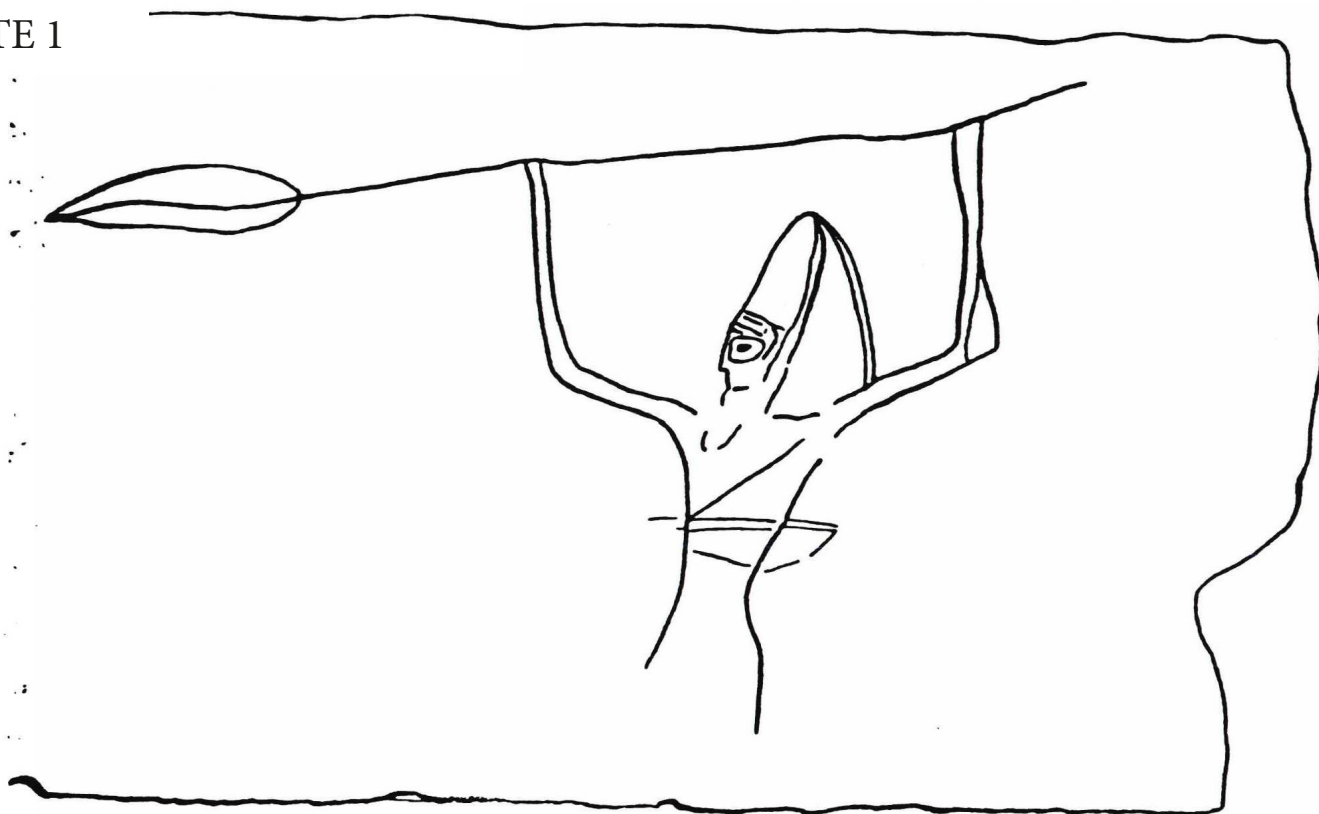

- Rowley, H.H.
1939   Zadok and Nehushtan. *Journal of Biblical Literature*, Volume 58, toim. E.R. Goodenough. New York, 113-141.
- Rupprecht, K.
1977   Der Tempel von Jerusalem. Gründung Salomos oder jebusitisches Erbe? *Beiheft zur Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft* 144, toim. G. Fohrer. Berlin, 1-105.
- Scharbert, J.
1985   Genesis 1-11. *Die Neue Echter Bibelkommentar zum Alten Testament mit der Einheitsübersetzung*. 2. unveränderte Auflage, Würzburg, 1-120.
- Schmid, H.H.
1975   *Die Steine und das Wort*. Zürich.
- Smend, R.
1989   *Vanhan testamentin synty*. Helsinki. Alkuteos: Die Entstehung des Alten Testaments. Dritte Auflage, 1978.
- SMH
1983   *Suuri Maailmanhistoria*, osa 1. Toim. K. Helle, J. Simonsen, S. Tägil, K. Tønnesson. Suomalainen toimikunta: J.O. Tiainen, P. Araviita, R. Rajala. Brepols.
- Soggin, J.A.
1975   The Fall of Man in the Third Chapter of Genesis. *Old Testament and Oriental Studies*, BibOr 29. Rome, 88-111.
- Soggin, J.A.
1975   God the Creator in the First Chapter of Genesis. *Old Testament and Oriental Studies*, BibOr 29. Rome, 112-129.
- Speiser, E.A.
1963   The Wife-Sister Motif in the Patriarchal Narratives. *Biblical and Other Studies, Studies and Texts: Volume 1*, toim. A. Altmann. Cambridge, 15-28.

- Stone, M.
1976 *When God Was a Woman*.
New York.
- Stradling, D.G.
1980 *Leviathan. The Illustrated Bible Dictionary*,
Part 2, toim. J.D. Douglas. Leicester, 896.
- Särkiö, P.
1993 *Avunhuuto Jumalalle - eräät israelilaiset
piirtokirjoitukset tutkimuksen valossa.*
Teologinen Aikakauskirja nro 2, 90-102.
- Wallace, H.
1985 *The Eden Narrative*. Harvard Semitic
Monographs, nro 32. Atlanta.
- Walls, N.H.
1992 *The Goddess Anat in Ugaritic Myth*.
Atlanta.
- Weinfeld, M.
1987 *The Tribal League at Sinai.*
Ancient Israelite Religion. Essays in
Honor of Frank Moore Cross, toim.
P.D. Miller, P.D. Hanson, S.D. McBride.
Philadelphia, 303-314.
- Weinfeld, M.
1993 *Traces of Hittite Cult in Shiloh, Bethel
and in Jerusalem. Orbis Biblicus et Orientalis*
*129. Religionsgeschichtliche Beziehungen
zwischen Kleinasien, Nordsyrien und dem
Alten Testament. Internationales Symposium
Hamburg 17.-21. März 1990*, toim. B.
Janowski, K. Koch ja G. Wilhelm. Göttingen.
- Wellhausen, J.
1885 *Prolegomena to the History of Israel*.
Edinburgh.
- Westermann, C.
1974 *Genesis*. Band I/1.
Neukirchen-Vluyn.
- Whitt, W.D.
1992 *The Divorce of Yahweh and Asherah
in Hos. 2, 4-7.12 ff. Scandinavian Journal
of the Old Testament*, Volume 6, nro 1,
31-67.

- Wiggins, S.A.
1993 *A Reassessment of 'Asherah'.*
A Study According to the Textual Sources of
the First Two Millennia B.C.E. Neukirchen-
Vluyn.
- Woolley, L.
1963 *The Beginnings of Civilization. History
of Mankind, Volume 1, Part 2.* New York,
359-854.
- Woolley, L.
1955 *Ur Excavations, The Early Periods,*
Volume 4. Philadelphia.
- Wright, A.C. ja
Murphy, R.E. ja
Fitzmyer, J.A.
1990 *A History of Israel. The New Jerome
Biblical Commentary, toim. R.E. Brown,
J.A. Fitzmyer, R.E. Murphy.* Englewood
Cliffs, 1219-1252.
- Ziffer, I.
1990 *At That Time the Canaanites Were
in the Land. Daily Life in Canaan in
the Middle Bronze Age 2
2000-1550 B.C.E.* Tel Aviv.

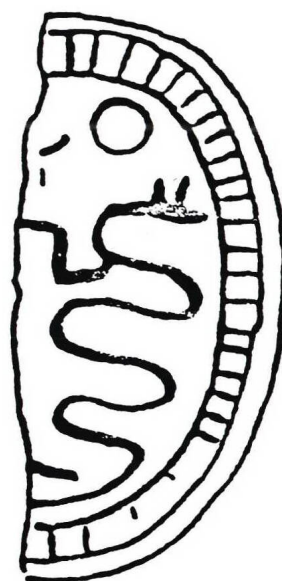
86

87a

87b

87c

87

Kanaanilainen myrskyn jumala Baal taistelee meren lohikäärmettä *Lotania* (*Leviātan*) vastaan.

(Keel ja Uehlinger 1992, 87.)

2

Qudšu - Astarte - Anat (Pritchardin mukaan, ANEP, 471).

(Maier 1986, 233.)

U. 15385

U. 15379

U. 15507

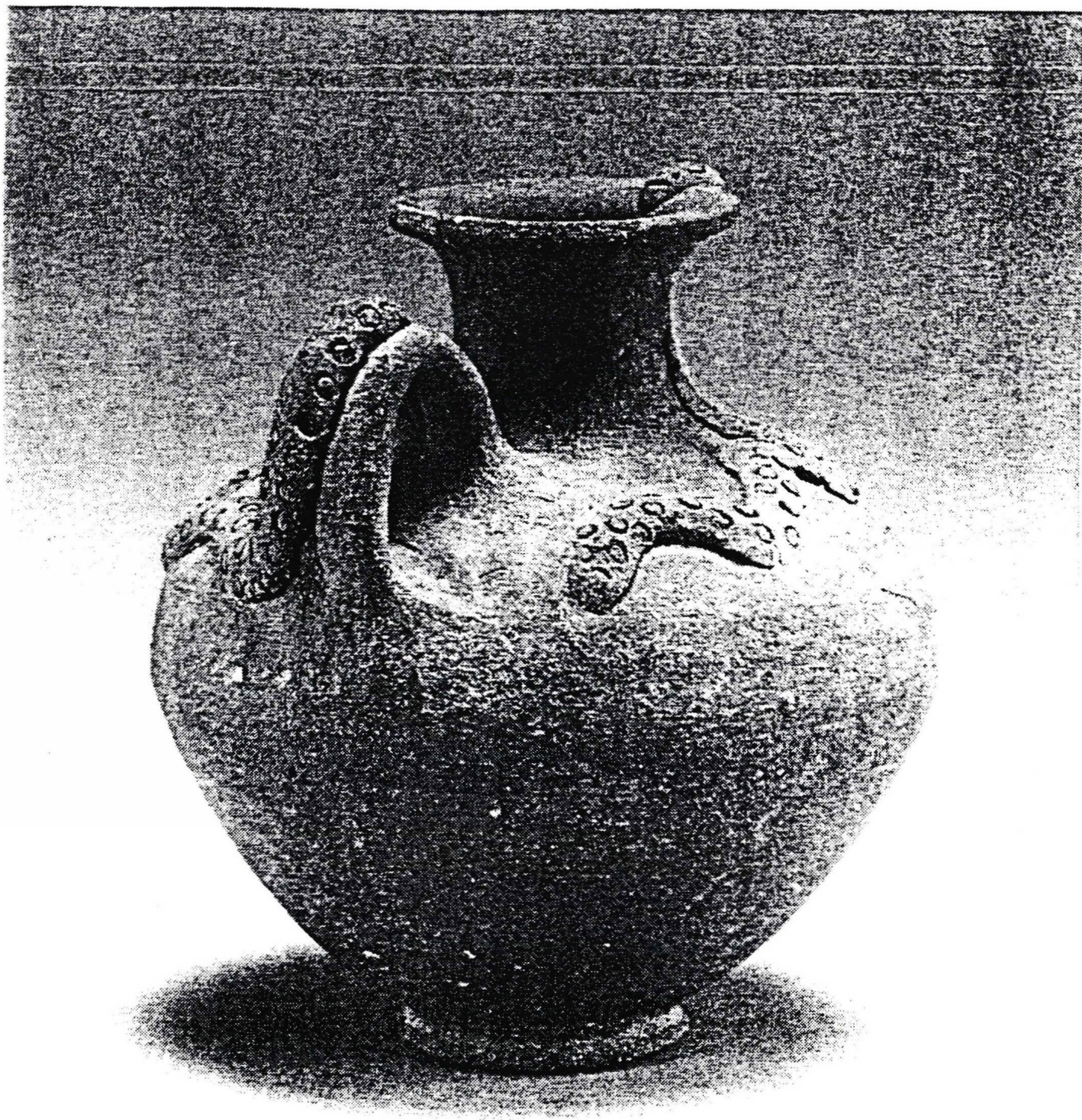
U. 15380

Savesta valmistettuja jumalattaren patsaita, Al Ubaid I-II.

(Woolley 1955, taulu 20.)

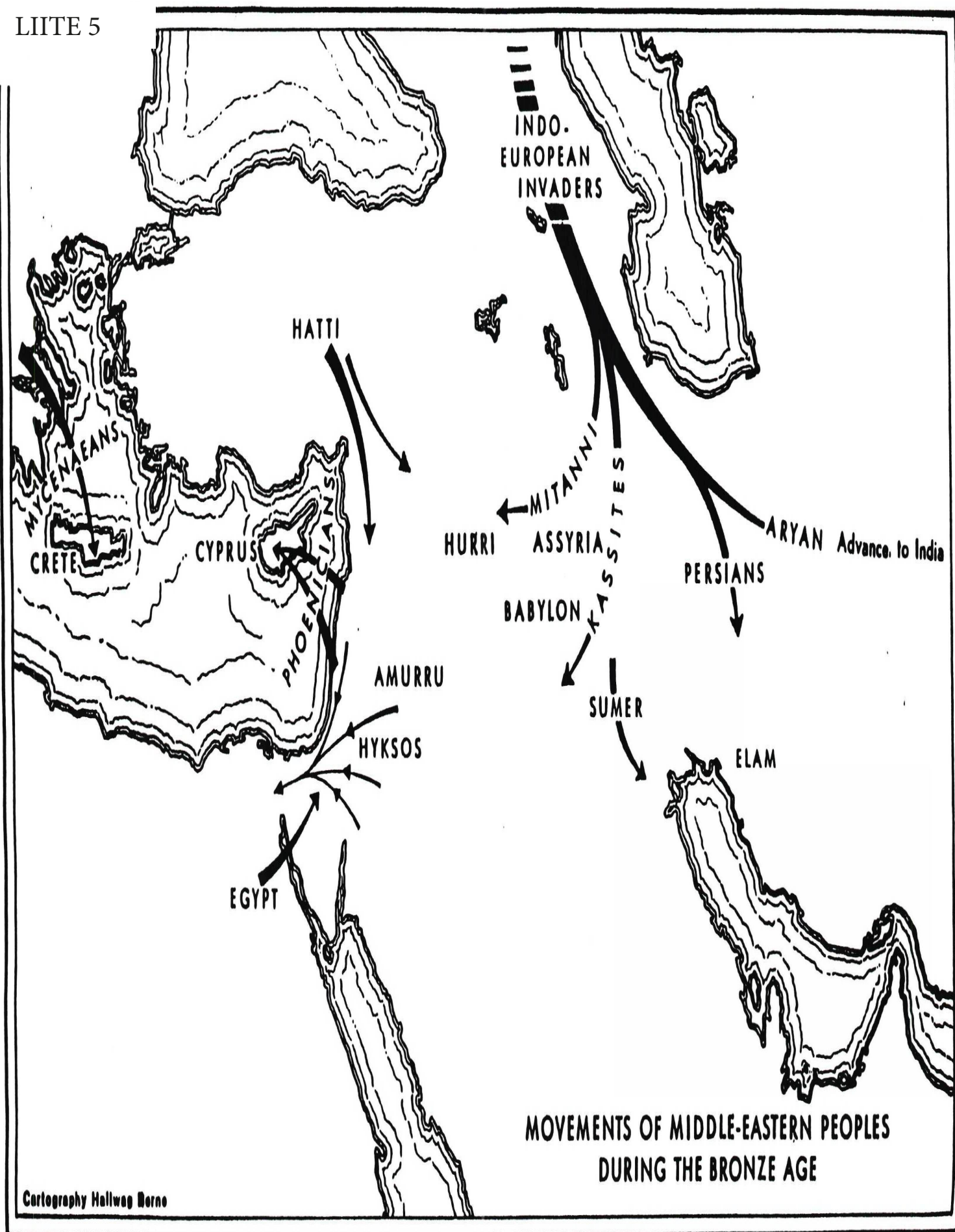

Käärmekohokuvin koristettu saviruukku, jota käytettiin juomauhreissa. Ruukku on löytynyt Ein Shemsin arkeologisissa kaivauksissa.

(Ziffer 1990, 124.)

(Woolley 1963, 388.) Indoeurooppalaisten kansojen vaellukset pronssiajalla.

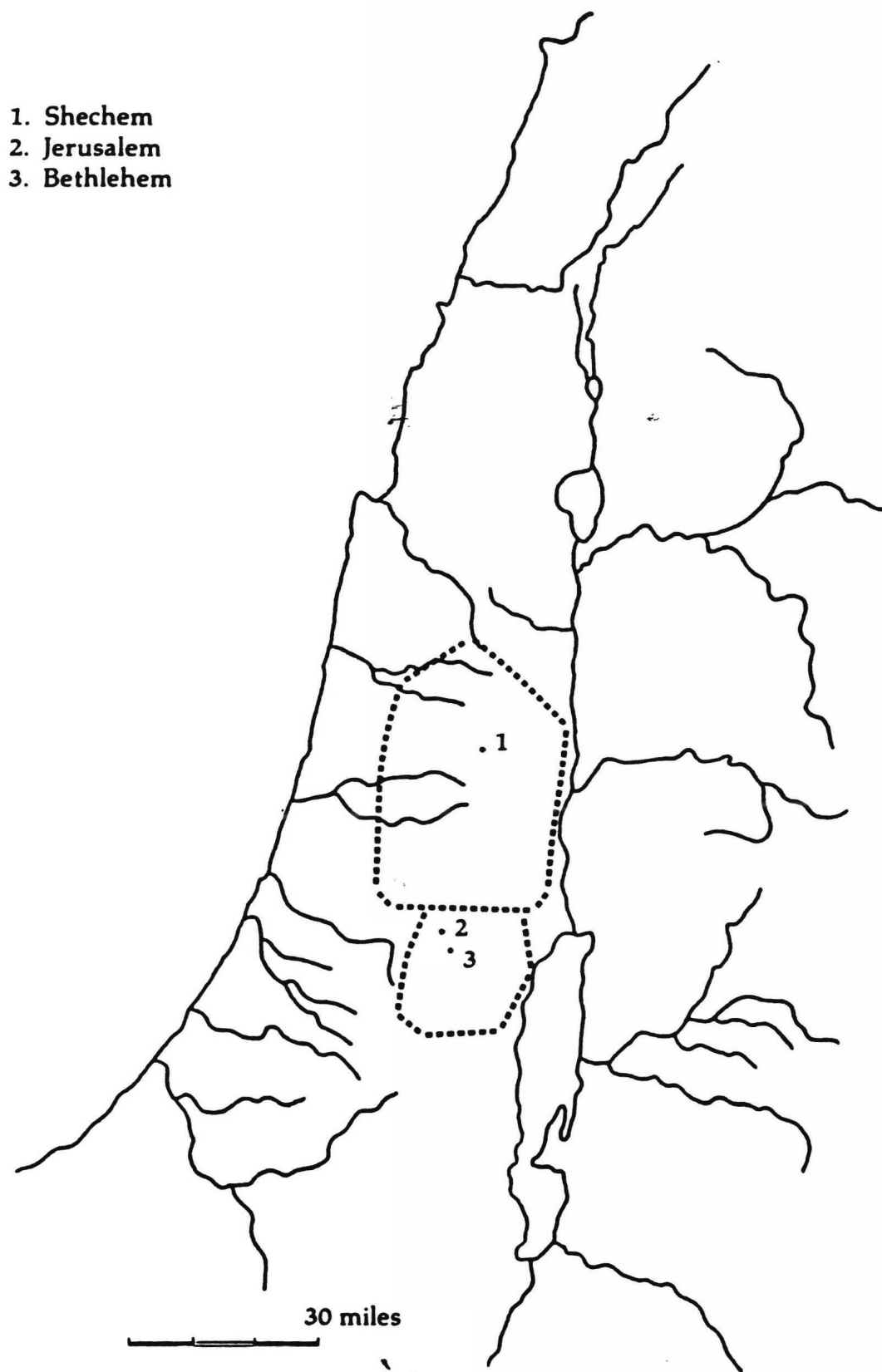

Fig. 2. The probable extension of the kingdoms of Shechem and Jerusalem.

Sikemin ja Jerusalemin kuningaskuntien todennäköinen laajuus myöhäispronssiajalla.

(Ahlström 1986, 68.)

God Confronts Adam and Eve 12th–13th Century Mosaic
Cathedral of the Assumption, Monreale, Sicily
Photo by Richard Stracke